UNIVERSITAS MATTHIAE BELII

ERUDITIO MORES FUTURUM

Všeobecnolingvistické aspekty onymie

Jaromír Krško

BELIANUM

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Jaromír Krško

Všeobecnolingvistické aspekty onymie

(Z problematiky onymického komunikačného registra)

BELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta
Banská Bystrica 2016

Všeobecnolingvistické aspekty onymie

(Z problematiky onymického komunikačného registra)

© doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

Recenzenti:
prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc.
doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D.

Jazyková redaktorka:
Mgr. Alexandra Chomová, PhD.

Vydavateľ:
Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Edícia: Filozofická fakulta
© 2016

Tlač:
EQUILIBRIA s.r.o., Košice

© 2016

ISBN 978-80-557-1123-2

Poďakovanie

Ďakujem všetkým kolegom a priateľom, ktorí prispeli vecnou radou, povzbudením či ústretovosťou k tomu, že táto monografia vznikla. Úprimne ďakujem recenzentom knihy – prof. PhDr. Daniele Slančovej, CSc. a doc. Mgr. Jaroslavovi Davidovi, Ph.D., za povzbudivé slová a cenné pripomienky, ktoré prispeli ku skvalitneniu obsahu diela. Ďakujem priateľom a známym za pochopenie pri získavaní motivácií ich prezývok, kolegyni Dr. Alexandre Chomovej za pedantné prečítanie rukopisu, Bc. Marekovi Súkeníkovi za pomoc pri zhotovení grafu toponymickej scény a Mgr. Slávke Kršskovej za vyhotovenie obálky knihy.

Obsah

Úvod 5

Sociolingvistické výskumy spojené s komunikačným registrom 9

Propriá ako súčasť komunikačného registra 16

Antroponymický komunikačný register 28

Toponymický komunikačný register 69

Onymický komunikačný register a jeho vzťah k onymickej scéne

a onymickému priestoru 95

Onymický komunikačný register ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru

a jazykovej krajiny 104

Záver 111

Literatúra 114

Vecný register 128

Menný register 130

Prílohy 132

Úvod

Existencia človeka je nerozlučne spojená s existenciou spoločnosti, ktorej je súčasťou. Od narodenia až po smrť sme súčasťou mnohých sociálnych skupín, v ktorých zastávame rozličné sociálne pozície – sme súčasťou rodiny v pozícii dieťaťa, v pozícii rodiča, starého rodiča, sme súčasťou školských kolektívov v materskej, základnej, strednej či vysokej škole, súčasťou detských a mládežníckych partií, pracovných kolektívov, záujmových a profesijných skupín.

Jazykoveda venuje pozornosť aj komunikácii v týchto sociálnych skupinách. Novšie sociolingvistické výskumy zamerané predovšetkým na apelatívnu časť lexikálneho systému poukazujú na zložitosť priebehu medziľudskej komunikácie a množstvo faktorov ovplyvňujúcich výber adekvátnych jazykových prostriedkov. Súčasťou slovnej zásoby každého jazyka sú však aj propriá, výskumu ktorých sa venujeme vyše štvrťstoročie.

Vlastné mená nám učarovali na začiatku dráhy vysokoškolského učiteľa i dráhy jazykovedca. Prvotným záujmom však neboli vlastné mená, ale jedinečnosť gemerských nárečí. V nárečových nahrávkach a textoch sme našli aj názvy vrchov, dolín, lúk a polí, ktoré boli spojené zo životom ľudí a krásnou prírodou.

Myšlienky o existencii a fungovaní sociálnych toponým sa zrodili počas priameho heuristického výskumu toponymie z Muránskej doliny. Pri konfrontácii zozbieraného materiálu získaného excerpciou máp, kroník, historických listín, výpisov z kartotéky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave sme sa občas pri terénnom výskume stretli s konštatovaním informátorov – „taký názov nepoznám, také u nás nie je...“ Reakciou na takéto odpovede bola (možno aj nevyslovená) otázka, možno pochybnosť, či sú spomínané excerpované pramene spoľahlivé a hlavne – ako sa tam tie názvy dostali, odkiaľ pochádzajú? Prelomovým momentom bolo upozornenie informátorov pri niektorých názvoch – „to len my – poľovníci to tak voláme“. Potom bolo namieste zamyslenie – a kto ešte? Ak tieto názvy fungujú len medzi poľovníkmi, znamená to, že „nepoľovníci“ ich nepoznajú? Prečo je to tak? V akých ďalších sociálnych skupinách vznikajú a fungujú takéto mená? Na základe

čoho možno vyčleniť tieto skupiny? Čo je to sociálna skupina, ako funguje, ako komunikujú jej členovia? Veľké množstvo otázok viedlo ku štúdiu niektorých problémov zo sociológie, neskôr kultúrnej antropológie. Tu sa ukazuje mnohorozmernosť a mnohoaspektovosť onomastiky, ktorá využíva poznatky nielen geografie, histórie, ale aj psychológie, sociológie, či kultúrnej antropológie.

Ďalším dôležitým impulzom pri hľadaní odpovedí na mnohé otázky boli teoretické úvahy o javoch mikroštruktúrnej povahy, ktoré popierajú niektoré základné vlastnosti samotných proprií. Je dobre, keď sklamanie z objavov, ktoré narušia dovtedajšie presvedčenie, neprerastie do rezignácie, ale sa stane impulzom k novému hľadaniu odpovedí na otázku *prečo?*. Hľadanie odpovedí posúva poznanie dopredu. Práve úvahy o fungovaní toponým v menších sociálnych skupinách dávajú odpovede na otázky, prečo dochádza k onymickej synonymii, onymickej polysémii a homonymii či onymickej antonymii. Tieto javy vznikajú práve v „prechodovom" páse, pri strete oficiálnej toponymie so skupinou sociálnych toponým inej skupiny či pri strete sociálnych toponým dvoch sociálnych skupín.

Napriek nachádzaniu odpovedí výskum akoby zastal v čase a vznikol dojem, že problematika je vyčerpaná. Vystúpenie D. Slančovej na sociolingvistickej konferencii v roku 1999 a myšlienky o fungovaní komunikačného registra, jej ďalšie štúdie z tejto problematiky sa stali novým podnetom a nasmerovali naše bádanie aj do oblasti antroponymie. Opodstatnenosť výskumu proprií cez ich fungovanie v sociálnych skupinách a správnosť viacerých názorov našli postupne podporu aj medzi onomastikmi v zahraničí – v Poľsku, v Nemecku a Čechách. Kolegovia z Ostravskej univerzity posunuli výskum sociálnych toponým ďalej, pretože onomastický pohľad na vlastné mená obohatili o názory humánnej geografie a kultúrnej antropológie. Ich termín „živá toponymia" zároveň nadviazal na významnú etapu slovenskej onomastiky vo výskume živej antroponymie reprezentovanú predovšetkým V. Blanárom a J. Matejčíkom.

Bázou tejto monografie sú vlastné štúdie, ktoré vznikali od sklonku deväťdesiatych rokov minulého storočia až po súčasnosť a sú uvedené v zozname použitej literatúry. Nejde však len o jednoduché pospájanie starších textov do samostatných kapitol. Na viaceré problémy máme dnes odlišný názor, niektoré názory sa nepotvrdili, niekoľko nových termínov vzniklo v procese tvorenia prezentovanej teórie. Väčšiu časť textu tvoria

úplne nové, doteraz nepublikované názory a postrehy – predovšetkým problematika smerovania onomastických výskumov do kultúrnej antropológie a humánnej geografie posúva náš výskum a slovenskú onomastiku dopredu.

Predkladaná monografia sa zaoberá fungovaním vlastných mien v komunikácii členov menších sociálnych skupín a hľadá odpovede na otázky spojené s touto problematikou. Prvá kapitola *Sociolingvistické výskumy spojené s komunikačným registrom* je venovaná sociolingvistickým výskumom na Slovensku, ktoré korešpondujú s názormi o medziľudskej komunikácii, zložitých sociálnych vzťahoch a faktoroch ovplyvňujúcich výber jazykových a mimojazykových prostriedkov.

Nasledujúca kapitola *Propriá ako súčasť komunikačného registra* plynulo nadväzuje na prvú kapitolu, pretože propriá sú neoddeliteľnou súčasťou slovnej zásoby jazyka. Výber jednotlivých foriem proprií je ovplyvňovaný jazykovou situáciou, v ktorej sa komunikujúci nachádzajú, rovnako aj ich sociálnym postavením v rámci society. Tieto myšlienky plne korešpondujú s pohľadmi na sociolingvistické a pragmalingvistické chápanie komunikačného registra.

Kapitola *Antroponymický komunikačný register* je venovaná problematike fungovania antroponým v rámci sociálnych skupín. Dôležitým aspektom je rozlišovanie registra na antroponymický register jednotlivca a antroponymický register skupiny. V antroponymii sú najvýraznejším faktorom ovplyvňujúcim výber konkrétnej podoby antroponyma sociálny status a tomu zodpovedajúca sociálna rola každého člena skupiny. Súčasťou antroponymického komunikačného registra sú jednotlivé druhy antroponým – v kapitole charakterizujeme najdôležitejšie druhy antroponým (krstné meno, prímeno, priezvisko, prezývka, meno na sociálnej sieti, hypokoristické podoby mien), ktoré sa v rozličnej miere uplatňujú v jednotlivých komunikačných situáciách.

Toponymický register analyzujeme v kapitole *Toponymický komunikačný register*. Podobu sociálnych toponým v tejto oblasti nedeterminujú sociálne vzťahy medzi členmi skupiny tak výrazne ako v antroponymii, ale dôležitým faktorom je pragmatická stránka uplatňovaná v jednotlivých druhoch sociálnych skupín. V kapitole analyzujeme jednotlivé sociálne skupiny, ktoré používajú sociálne toponymá známe len členom týchto skupín.

Kapitola *Onymický komunikačný register a jeho vzťah k onymickej scéne a onymickému priestoru* nadväzuje na kapitoly venované sociálnym antroponymám a toponymám. Akcent však kladieme na jednotlivé zložky tvoriace sociálny priestor. Pri charakteristike termínu onymická scéna vnímame onymický objekt ako nositeľa viacerých podôb propria, ktoré sa uplatňujú v rozličných sociálnych skupinách, ktoré tento objekt vnímajú (toponymum) alebo ktorých je členom (antroponymum). Jednotlivé onymické objekty v synchrónnom i diachrónnom pohľade vytvárajú onymický priestor sociálnej skupiny. Na myšlienky o fungovaní onymického priestoru nadväzuje záverečná kapitola práce *Onymický komunikačný register ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru a jazykovej krajiny*, v ktorej charakterizujeme vnímanie sociálnych proprií v širších súvislostiach z pohľadu medziľudskej komunikácie, humánnej geografie a kultúrnej antropológie.

Sociolingvistické výskumy spojené s komunikačným registrom

Slovenská jazykoveda na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia začala svoje výskumné aktivity smerovať od tradičných záujmov o rurálne dialekty a teoretické systémové výskumy jazyka k „výskumu imanentných vlastností jazykového systému“ (Ondrejovič, 2000, s. 13), k multidisciplinárnym pohľadom na fungovanie jazyka a komunikácie v prostredí vidieka i mesta, v prostredí etnicky a sociálne zmiešaného obyvateľstva.

Zachytenie echa paradigmatickej zmeny (povedané slovami S. Ondrejoviča) začiatkom deväťdesiatych rokov bolo podmienené aj spoločenskými a politickými zmenami, ktoré sa udiali v strednej Európe krátko predtým. Výskumy nadviazali na rozvoj sociolingvistiky, ktorý začal predovšetkým v západnej lingvistike v šesťdesiatych rokoch minulého storočia (pozri Černý, 1996, s. 390 – 410). Tento trend jasne poukázal na pestrosť jazykovej variability a variabilnej realizácie jazykových odlišností v komunikácii. Druhým historickým spojivom prebúdzajúcej sa slovenskej sociolingvistiky so šesťdesiatymi rokmi bolo nadviazanie na pozoruhodný projekt *Výskum hovorenej podoby spisovnej slovenčiny*, ktorý bol orientovaný na výskum jazyka miest. Projekt sa začal pod vedením E. Paulinyho, ale výsledky výskumu jazykového obrazu stovky slovenských miest, do ktorého sa zapojilo 1000 respondentov, zostali takmer nepovšimnuté (pozri Ondrejovič, 2000). Cieľmi projektu bolo zistiť „a) v akom rozsahu, v akej funkcii a ako sa používa spisovný jazyk, b) aký je tento spisovný jazyk v celospoločenskom styku v príslušnej oblasti a v príslušnej spoločenskej vrstve, aký je jeho vzťah k nárečiam, c) ktoré sú najprogresívnejšie prvky spisovného jazyka, d) ktoré prvky spisovného jazyka sú najmenej progresívne, e) ktoré sú najpevnejšie prvky miestnych nárečí a napokon f) ako na hovorenú slovenčinu vplýva čeština.“ (Ondrejovič, 2000, s. 16).

J. Bosák pripomína v polovici deväťdesiatych rokov, že „hlavný problém slovenskej jazykovedy by teda nemal spočívať v posudzovaní jazykových prostriedkov len podľa ich spisovnosti/nespisovnosti, ale aj podľa funkčnej a komunikačnej

primeranosti. Ak sa vo všeobecnej rovine nepochybuje o tom, že jazyk je vždy spojený so sociálnym kontextom, tak treba rátať aj s tým, že čoraz diferencovanejšia štruktúra súčasnej spoločnosti nachádza svoj odraz aj v diferencovanejšej jazykovej štruktúre. Z tohto pohľadu je teda naliehavejšie i aktuálnejšie skúmať aj komunikačný priestor medzi pólmi – spisovným jazykom a dialektmi, ich vzájomné ‚presahy' a ovplyvňovania. Ostré hranice medzi jednotlivými varietami existujú len v zidealizovaných normotvorných predstavách, nie v konkrétnej jazykovokomunikačnej realite" (Bosák, 1996, s. 28 – 29).

Sociolingvistický výskum smeroval do oblastí komunikácie rozličných societ diferencovaných z hľadiska veku, vzdelania, profesií, rozličných komunikačných situácií ovplyvnených oficiálnosťou, polooficiálnosťou, spontánnosťou komunikujúcich a pod. Východiskom sociolingvistických výskumov sa stala komunikačná prax, jazykové prejavy realizované v rozličných komunikačných situáciách rozličnými skupinami komunikujúcich. Začala sa skúmať reč mesta, jazykovedci sa snažili zachytiť a charakterizovať skutočnú podobu bežne hovoreného jazyka a nie ideálnu formu spisovnej slovenčiny. Zachytené „echo paradigmatickej zmeny" znamenalo zmenu v nazeraní na skúmanie a fungovanie jazyka v medziľudskej komunikácii, obrat od „izolujúceho" skúmania jazykového systému ku skúmaniu tohto systému v reálnej situácii. „Na rozdiel od tzv. systémovej (tradičnej) lingvistiky sociolingvistika sa usiluje zachytiť jazykové javy v ich rozmanitosti, pestrosti a diferencovanosti, hľadajúc nielen ich systémovú interpretáciu (variantnosť ako dôsledok asymetrie jazykového znaku), ale zároveň aj sociálno-komunikačnú interpretáciu." (Bosák, 2010, s. 30)

Skúmanie komunikátov rozličných societ viedlo k zamýšľaniu sa nad otázkami štýlového vymedzenia takýchto komunikátov. D. Slančová (1999a, 1999b) vo svojich úvahách zdôrazňuje, že treba brať do úvahy zložitú a diferencovanú jazykovú situáciu slovenčiny, ktorej existencia je podmienená sociálnymi faktormi. Sociálne podmienená diferenciácia jazykovej situácie vedie podľa D. Slančovej k tomu, že „musíme nevyhnutne rátať s pomerne zložitou vnútornou diferenciáciou existujúcich a v štylistickej teórii vymedzených štýlov, s neustálym pribúdaním nových štýlov, s existenciou medzištýlových útvarov a prechodných pásem, teda s odrazom dynamiky sociálneho i jazykového vývinu v štylistickej klasifikácii" (Slančová, 1999b, s. 93).

D. Slančová zároveň vidí problém využití pojmu funkčný štýl pri charakteristike spontánnych hovorených jazykových prejavov, pretože nie vždy sa dá pre ne použiť termín hovorový štýl. Napätie (v zhode s J. Bosákom – pozri Bosák, 1991) vidí medzi individuálnym štýlom konkrétneho textu (prejavu) a funkčným (interindividuálnym) štýlom. M. Ološtiak (2010) v súvislosti s registrom a registrovou motiváciou lexikálnych jednotiek zdôrazňuje fakt, že „nemožno viesť priamu úmeru medzi funkčnými štýlmi a lexikálnymi prostriedkami" (Ološtiak, 2010, s. 33), pretože lexikálne prostriedky okrem toho, že sú charakteristickými prvkami funkčných štýlov, sú aj charakteristickými prvkami danej oblasti – napr. športu, komunikácie s dieťaťom (v týchto oblastiach robila dôsledný výskum práve D. Slančová), rôznych profesijných a záujmových činností (pozri napr. Odaloš, 1997; Gálisová, 2002, 2009 atď.). Napriek tomu jazykoveda nepracuje s termínmi športový, detský, lekársky, hráčsky či poľovnícky alebo rybársky štýl. D. Slančová hovorí, že v týchto prípadoch nemôžeme brať do úvahy len jednotlivé typy societ používajúcich príslušné komunikačné prostriedky, ale aj prostredie, v ktorom dané spoločenstvo existuje a v ktorom komunikuje. Vhodným prienikom chápania rozvrstvenia lexikálnych prostriedkov v jednotlivých funkčných štýloch a ich komunikačnej hodnoty sa napokon ukázalo používanie termínu register, resp. komunikačný register. D. Slančová spočiatku (pod vplyvom anglosaských autorov) uvažovala o termíne *register* (pozri napr. Slančová, 1999a, 1999b). V recenzii jej monografie *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra* však J. Horecký (2000) poukázal na fakt, že register je širší pojem a nemožno ho vymedzovať len ako spôsob jazykového prejavu: „Treba sa azda vrátiť k výrazovým jednotkám a povedať, že ide o spôsob využívania jazykových výrazov, resp. z obsahovo-pragmatického hľadiska o spôsob konštruovania výpovedí (jazykových prejavov) pomocou komunikačných funkcií. Pravda, v takomto prípade by sa register nemohol pokladať za jazykový, systémový útvar, ale za rečový, prejavový, výpovedný. A potom by sa azda mohol spresniť aj názov do podoby komunikačný register" (Horecký, 2000, s. 47). Termín *komunikačný register* sa tak stal dôležitou súčasťou v oblasti výskumu jazykových prejavov sociálnych skupín spojených s konkrétnym druhom spoločnej činnosti, prípadne

záujmov. Atribút *komunikačný* v tomto termíne zároveň zvýraznil jeho sociálny rozmer, ktorý je implicitne obsiahnutý v komunikácii ako spoločenskej interakcii.

Samotný termín *register* definuje Encyklopédia jazykovedy ako „súhrn výrazov charakterizujúcich výpoveď jednak podľa oblasti, o ktorej sa vypovedá (napr. oblasť matematiky, elektrotechniky, športu), jednak podľa používaných prostriedkov (bežne používané výrazy, knižné, zriedkavé, štylisticky podfarbené výrazy), podľa vzťahov medzi účastníkmi komunikácie (formálny verejný prejav, neformálny rozhovor v úzkom kruhu), resp. aj podľa použitých komunikačných prostriedkov (telegram, telefonický rozhovor). Ak sa dané výrazové prostriedky používajú len v istej užšie vymedzenej oblasti, ide o obmedzený register (napr. telegramy, povely, recepty). Z hľadiska teórie registra sa výpovede charakterizujú podrobnejšie než v teórii jazykových štýlov, ale na druhej strane sa zachádza do prílišných podrobností.“ (Encyklopédia jazykovedy, 1993, s. 365).

Chápanie komunikačného registra, najmä v jeho úzkom prepojení k sociálnym vzťahom medzi komunikujúcimi, viedlo D. Slančovú ku konceptu tzv. sociálnej inštitúcie, ktorá predstavuje v danom spoločenstve alebo v skupine všeobecne uznávaný súbor predpisov a noriem, ktoré sú formalizované a ktoré zároveň predpisujú jednotlivým komunikantom ich sociálne roly vyplývajúce z príslušných sociálnych statusov. Vo svojej koncepcii sociálnej inštitúcie nestotožňuje pojem inštitúcia s pojmom organizácia, ako je to v niektorých sociologických teóriách. Sociálnu inštitúciu chápe ako pôsob, akým ľudia vykonávajú určitú činnosť, organizáciu, resp. organizácie tvoria ľudia, ktorí určitú činnosť vykonávajú inštitucionálnym spôsobom. „Organizácia tak predstavuje sociálny jav alebo útvar založený na plánovitej koordinácii skupinových aktivít, kontinuálne fungujúci v dôsledku deľby práce a hierarchie autority a smerujúci k dosiahnutiu spoločného cieľa.“ (Slančová – Slančová, 2014, s. 33). Komunikačný priestor v rámci takejto sociálnej inštitúcie vymedzuje potom D. Slančová ako komunikačnú sféru, v rámci ktorej sa ustálil určitý preferovaný spôsob verbálneho i neverbálneho správania, ustálilo a vymedzilo sa tu jazykové a parajazykové správanie (pozri Slančová, 2013). Svoje teoretické východiská potom aplikuje na komunikačný register športového trénera športových kolektívnych loptových hier v komunikácii s hráčmi, v ktorom ako sociálnu inštitúciu

chápe šport, sociálne roly sú rola trénera a hráča, komunikačnou sférou je športová sféra, makrosociálnym komunikačným registrom je športový komunikačný register a mikrosociálnym textom (žánrom, štýlom) je trénerský, hráčsky tréningový/zápasový dialóg (Slančová – Slančová, 2014, s. 35).

Komunikačný register ako sociálne podmienené konvencializované jazykové a parajazykové správanie člení D. Slančová na makrosociálny a mikrosociálny komunikačný register. Makrosociálny komunikačný register potom D. Slančová charakterizuje ako „konvencionalizované jazykové a nejazykové správanie sa ľudí v príslušných komunikačných sférach, mikrosociálny komunikačný register ako konvencionalizované jazykové aj nejazykové správanie sa ľudí viazané na sociálny status, sociálnu rolu a sociálnu vzdialenosť medzi nimi. Komunikačné registre možno komplexne opísať pomocou pragmatických, zvukových, lexikálnych, gramatických a parajazykových prostriedkov“ (Slančová – Slančová, 2013, s. 180).

Vzájomné prepojenie a podmienenie existencie všetkých prvkov sociálnej interakcie zvýrazňuje D. Slančová slovami – „medziľudská interakcia neexistuje bez komunikácie, a teda sociálne aktivity, sociálne inštitúcie a organizácie existujú aj prostredníctvom komunikácie“ (Slančová – Slančová, 2014, s. 33).

Príslušné komunikačné registre sa realizujú v rôznych komunikačných situáciách, ktoré D. Slančová označuje termínom mikrosociálny komunikačný register. Základnú jednotku komunikácie tvorí text. D. Slančová (Slančová – Slančová, 2014, s. 34) spomínané javy schematicky znázornila tak, že hierarchicky najvyššie je sociálna inštitúcia, ktorá funguje na základe vzorovo určených očakávaní vymedzujúcich adekvátne rolové správanie osôb. Rolové správanie sa ľudí vstupujúcich do dialógu, ako dynamický aspekt sociálnej inštitúcie a je podmienené sociálnymi javmi – sociálnym statusom, sociálnou vzdialenosťou. Výsledkom pôsobenia týchto faktorov je text vstupujúci do komunikácie.

– sociálna inštitúcia –
– komunikačná sféra (makrosociálny komunikačný register) –
– komunikačná situácia (mikrosociálny komunikačný register) –
– text (žáner, štýl) –

Pomlčkami zároveň D. Slančová naznačuje otvorenosť jednotlivých súčastí, ktoré medzi sebou kooperujú a „fungujú komplexne, vo vzájomnom prepojení, a to v príslušnej kultúre a societe, ale v niektorých prípadoch aj medzikultúrne a globálne“ (Slančová – Slančová, 2014, s. 34).

Komunikačný register chápe M. Ološtiak (2010a) ako nadradený termín voči ostatným sociolektom, ktoré sú jeho súčasťou. Sociolekt pokladá za druh registra a toto tvrdenie argumentuje tým, že „nie všetky registrovo motivované jednotky musia byť aj sociolekticky motivované, čo naopak neplatí (napr. administrativizmy typu ad acta, deklarovať, stornovať, vestník, vyrubiť nie sú sociolekticky motivované)“ (Ološtiak, 2010a, s. 36).

A. Gálisová (2002) sa zaoberala výskumom komunikačného registra hokejistov, pričom zvýrazňuje odlišné chápanie termínov komunikačný register a sociolekt – „Komunikačný register hokejistov (KRH) ako sociálne podmienené jazykové a parajazykové správanie nemožno stotožňovať s pojmom sociolekt, a to vzhľadom na fakt, že v sebe zahŕňa i konštruovanie jazykového prejavu, ako aj fungovanie komunikácie. Komunikačný register a sociolekt chápeme ako štruktúrne útvary, v ktorých sa okrem dominantnej lexikálnej roviny prejavujú i ostatné jazykové oblasti: zvuková, morfologická, syntaktická i štylistická. Nejde tu teda len o súbor lexikálnych a gramatických prostriedkov charakteristických pre komunikáciu v danej sociálnej skupine, ale aj o spôsob ich používania v komunikačných aktoch s variabilitou postoja komunikantov ku komunikačným partnerom.“ (Gálisová, 2002, s. 91) Rovnaké argumenty uviedla aj v prípade preferovania termínu kartársky komunikačný register pred termínom kartársky slang, „pretože tu nejde len o súbor lexikálnych a gramatických prostriedkov charakteristických pre komunikáciu v danej sociálnej skupine, ale aj o spôsob ich používania v komunikačných aktoch s variabilitou postoja komunikantov ku komunikačným partnerom. Ba čo viac, z lexikálneho hľadiska je slang ako útvar nositeľom vlastnosti nespisovnosti a tým pojem kartársky slang neakceptuje pomerne široký inventár spisovných lexikálnych prostriedkov využívaných v skupine.“ (Gálisová, 2009, s. 149).

Vzájomné vzťahy medzi jednotlivými pojmami a ich obsahovým vymedzením načrtol M. Ološtiak v nasledujúcej schéme (Ološtiak, 2010a, s. 37):

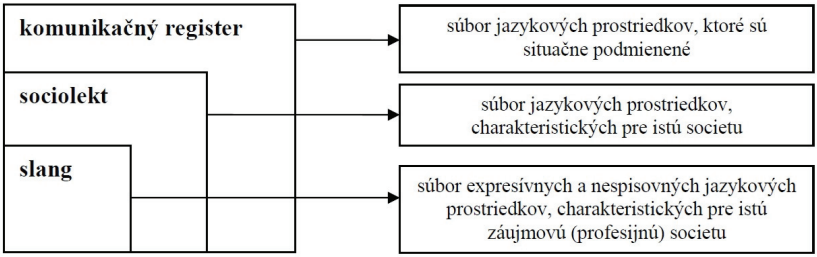

Pojem komunikačný register potom definoval ako „súbor jazykových a nejazykových komunikačných prostriedkov, ktoré sa preferenčne používajú v istých viac alebo menej typizovaných komunikačných sférach a komunikačných situáciách, kreujúcich sa na základe spoločnej činnosti komunikujúcich jednotlivcov ako nositeľov istých sociálnych rol“ (Ološtiak, 2010a, s. 38).

Propriá ako súčasť komunikačného registra

Dvojpólovosť vlastného mena – na jednej strane je proprium prvkom slovnej zásoby jazyka, na druhej strane je prvkom určitého onymického podsystému, zapríčiňuje jeho dvojaký status. Lingvistický status vlastného mena znamená, že aj pri stavbe propria sa uplatňujú zákonitosti jazykového kódu daného jazyka, rovnako ako je to aj pri výstavbe apelatív; onomastický status propria znamená, že na výslednú podobu vlastných mien vplývajú špecifické zákonitosti kategórie propria (bližšie k tomu napr. Blanár, 1996, 2004; Šrámek, 1999). V. Blanár charakterizuje tieto protichodné a na seba vzájomne pôsobiace tendencie ako ustavičnú interakciu vlastných mien s ostatnou slovnou zásobou a celým jazykovým systémom a súčasne stálu polarizáciu vlastných mien vo vzťahu k apelatívam. (Blanár, 2004, s. 4).

Záujem onomastiky o výskum fungovania vlastných mien v komunikácii začal narastať v druhej polovici 20. storočia, v Česko-Slovensku ide predovšetkým o obdobie začiatku sedemdesiatych rokov (pozri Rausová, 2016). Rozsah onymie (ako súboru všetkých vlastných mien) je v komunikácii determinovaný potrebami presne pomenovať, identifikovať a diferencovať objekty sveta, v ktorom sa daná spoločnosť pohybuje.

V. Blanár (1996) vyčleňuje dve hlavné oblasti výskumu propriálnej sféry jazyka zo sociolingvistického pohľadu. Prvá oblasť je podľa neho vyčlenená na základe záujmu onomastiky venovať pozornosť vplyvom relevantných vlastností proprií a pragmatických postojov používateľov vlastných mien v oblasti designácie vlastného mena, ktoré sa prejavujú v onymických príznakoch propria. Pri toponymách sú vlastnosti propria a pragmatická komunikačná stránka determinované konkrétnou onymickou triedou objektu v teréne, spoločenskou dôležitosťou objektu (hovoríme o akčnom rádiu toponyma – pozri Krško, 2014, s. 25 – 26), sídelnosťou, resp. nesídelnosťou objektu atď. V antroponymii sú tieto vlastnosti ovplyvnené napr. príbuzenskými vzťahmi (a v nich sociálnymi pozíciami jedinca v rámci rodiny – hypokoristické podoby krstných mien smerom dovnútra rodiny, priezviská smerom navonok – voči nečlenom rodiny ako sociálnej skupiny), prípadne sú relevantné vlastnosti antroponyma a pragmatický postoj používateľov k nemu determinované

sociálnymi väzbami v rámci sociálnej skupiny – živé osobné mená v rámci sociálnych väzieb obce, individuálne prezývky žiakov, študentov, učiteľov, zamestnancov atď. v rámci sociálnych skupín triedy, školy, pracovného kolektívu. Tieto kategórie „geoným a bioným spájajú všeobecnejšie (generické) príznaky [ustálenosť administratívno-právnym úzom] a [ustálenosť užším spoločenským úzom]“ (Blanár, 1996, s. 161).

Druhá oblasť onomastických výskumov z hľadiska sociolingvistiky, či presnejšie socioonomastiky, sa vyčleňuje práve na základe napätia medzi ustálenou podobou propria z hľadiska oficiálnej (celospoločenskej) úrovne a jeho podobou z hľadiska užšieho spoločenského úzu. V tejto oblasti začali onomastické výskumy omnoho skôr ako sociolingvistické výskumy v jazykovede. Medzi zaujímavé štúdie určite patrí jedna z prvých socioonomastických analýz V. Šmilauera, ktorý už v roku 1933 formuloval niektoré myšlienky o sociálnych vplyvoch na podobu prezývok a ich fungovaní v malých sociálnych skupinách – „vlastními kolébkami studentské řeči byly menší kroužky v třídě (v posledních letech zvláště Hoblársky spolok, Detská zahradka, Literární kroužek, předtím Bratrstvo smrti)“ (Šmilauer, 1933, s. 136). Už v tejto štúdii poukázal V. Šmilauer na dočasnosť prezývok, analyzoval viaceré zdroje tvorby prezývok, upozornil na fakt, že jednotlivec môže byť nositeľom viacerých prezývok – „podmínkou hojného a pestrého tvoření je pevná soudržnost společenského celku, způsobovaná společným životem a společnými, zvláště těžkými osudy... Jedinec nemívá jméno jen jedno, nýbrž postupně, ale často i zároveň několik. Ovšem nejsou všechna tato jména stejně rozšířena, nejsou všechna stejně oblíbena“ (Šmilauer, 1933, s. 189). V. Šmilauer si popri vzniku a fungovaní študentských prezývok všímal aj študentský slang a komunikáciu medzi študentmi. Už v roku 1933 (!) poukázal na fakt, že medzi dôležitý faktor ovplyvňujúci komunikáciu patrí prostredie, z ktorého pochádzajú členovia society, resp. že dochádza k napätiu medzi dedinským a mestským pôvodom komunikujúcich. „Velmi jasně se v této třídě ukazoval dvojí, značně rozdílný typ slovenského venkovského a českého velkoměstského studenta. Rozdíly mezi nimi se projevovaly i v různém vlivu na společnou studentskou řeč. Venkovští studenti se neuplatňují ve všech třídách stejně silně a příznivě; v naší třídě však měli zastoupení velmi čestné a vliv pronikavý. Většinou do školy dojížděli. Toto dojíždění však, které jinak ubíjí tělesně i duševně a silně brzdí celý vývoj, umožňuje

též, že si student uchovává živý styk s lidem a neodcizuje se svému rodnému prostředí. Tak si i naši »dedinčania« uchovali lidovou jadrnost, v níž jejich mládí zdůrazňovalo stránku veselou, ono »raganství«, jak bychom to mohli nazvat podle klasické figurky Šándorovy. Projevovalo se hutným humorem, škádlivým tónem ve styku s druhy, dialektickými slovy a obraty, mezi nimiž zvláštní místo mají šťavnaté lidové kletby a přezdívky.“ (Šmilauer, 1933, s. 136).

Podrobné výskumy v slovenskej antroponomastike začínajú v polovici sedemdesiatych rokov najmä zásluhou V. Blanára a J. Matejčíka. Ich výskum živých osobných mien na strednom Slovensku a následné analýzy poukázali na reálne fungovanie rôznych podôb antroponým viažucich sa na jedného nositeľa a determinovanie výberu týchto podôb v závislosti od komunikačného prostredia a konkrétnej komunikačnej situácie v rámci society obce.

Na prepojenie sociolingvistiky s onomastikou poukázal napr. W. Lubaś (1980) v príspevku, ktorý odznel na VII. slovenskej onomastickej konferencii konanej v roku 1976. Viacero príspevkov (a samotný názov konferencie – Spoločenské fungovanie vlastných mien) poukázalo na prehlbujúci sa záujem o výskum fungovania vlastných mien v jazykovej komunikácii a ich používanie pri spoločensky podmienenej identifikácii onymických objektov.

V bežnej komunikácii sa využívajú rôzne podoby proprií, ktoré sú charakteristické pre určité komunikačné situácie predstavujúce situačnú variantnosť jazyka a reči (podľa Švejcera – Nikolského, 1983, s. 101 – 102). Situačná variantnosť sa vyznačuje tým, že v určitých sociálnych situáciách sa dáva prednosť rôznym jazykovým prostriedkom (v našom prípade rôznym druhom a formám proprií). Komunikačná situácia je však ovplyvnená nielen stratifikáciou, ale aj sociálnou variantnosťou[1], ide teda o ich vzájomný prienik (pozri k tomu aj úvahy D. Slančovej o fungovaní komunikačného registra v apelatívnej zložke jazyka).

W. Lubaś (1980) rozlišuje jednotlivé úrovne jazykového kontaktu podľa hierarchie a označuje ich písmenami A, B, C, pričom hierarchicky najvyššie je úroveň A. Tá predstavuje úroveň celospoločenského kontaktu, ktorá sa vyznačuje používaním

[1] Sociálna variantnosť je daná zložením sociálnych skupín a vrstiev, ktoré sú zúčastnené v komunikácii (Švejcer – Nikolskij, 1983, s. 102).

kodifikovaného spisovného jazyka. Úroveň celospoločenského kontaktu sa používa vo verejnoprávnych médiách, divadle (pri slávnostných príležitostiach), v oficiálnej komunikačnej situácii. V tejto úrovni sa používajú úradné formy vlastných mien (napr. *Anna*, *Mária*, *Ján*, *František*) s využitím vysokého výslovnostného štýlu – teda [*An>a*, *Mári-a*]. Nižšiu úroveň predstavuje lokálna úroveň (B), ktorá sa vyznačuje menšou rigoróznosťou voči spisovnej norme. Tu sa pripúšťajú oficiálne, štandardizované vlastné mená a ich varianty. Vo výslovnosti sa používa stredný výslovnostný štýl – [*Ana*, *Mária*]. Posledná, individuálna úroveň (C) je charakterizovaná využívaním nespisovných foriem jazyka a uplatňovaním hláskových variantov vlastných mien (napr. *Anka/Hanka*, napriek tomu, že nositeľka mena je krstená ako *Anna*), synonymných podôb vlastného mena, hypokoristických podôb a pod.

Názory W. Lubaśa sú z hľadiska socioonomastiky zaujímavé a v dobe svojho vzniku (1980) predstavovali nový a originálny pohľad na používanie rôznych podôb rodných mien v závislosti od komunikačnej situácie. Koncepciu W. Lubaśa však v celonárodnej úrovni (napríklad v rozhlase alebo televízii) narúša používanie hypokoristických podôb krstných mien umelcov, ktoré S. Pastyřík označuje termínom formálne hypokoristiká – „obdobný problém pak představují některé podoby uměleckých jmen (např. herečka *Andula Sedláčková*, zpěvák a hudebník *Pepa Nos*, kameraman *Honza Štangl*, zpěvák lidových písní *Jožka Černý*, na Slovensku spisovatelka *Zuzka Zguriška*, básník *Janko Matúška*, v Polsku zpěvačka *Maryla Rodowicz* v Rusku *Alla Pugačeva*) a jmen veřejných činitelů (*Mirek Topolánek*), která si jedinci vybrali jako umělecká jména, jako pseudonymy či jména ozvláštněná.“ (Pastyřík, 2010a, s. 160). Medzi formálne hypokoristiká narúšajúce oficiálnu celonárodnú úroveň môžeme zaradiť aj mená ďalších osobností – herec a režisér *Janko Borodáč* (občianskym menom Ján Borodáč), tenorista *Janko Blaho*, speváčka *Zdenka Predná*, blahoslavená rehoľná sestra *Zdenka Schelingová* (občianskym menom Cecília Schelingová), hudobník a spevák *Dežo Ursiny* (občianskym menom Dezider Ursiny), spevák *Jožo Ráž* (občianskym menom Jozef Ráž), spevák *Vašo Patejdl* (občianskym menom Václav Patejdl) atď.

Tejto problematike sme venovali pozornosť roku 2001 (pozri Krško, 2003a) v súvislosti s používaním rôznych foriem antroponým v mediálnom priestore, preto

využívame schematické zobrazenie úrovní jazykového kontaktu, podľa úvah W. Lubaśa, ktoré sme publikovali v tejto štúdii. Schematicky môžeme úrovne jazykového kontaktu a využitie rozličných podôb proprií naznačiť takto:

Jazykový kontakt		Forma styku	Onymická sústava
A	celonárodná úroveň	úradný styk	úradná sústava
B	lokálna úroveň	neúradný styk	poloúradná sústava
			súkromná sústava
C	individuálna úroveň	súkromný styk	poloúradná sústava
			súkromná sústava

Prechod z vyššej úrovne do nižšej (z A do B, resp. až C) je možný, t. zn., že oficiálne podoby proprií v „nižších" komunikačných úrovniach sú prípustné, pretože sú štylisticky a komunikačne menej expresívne, ako je to v opačnom smere (hoci použitie podoby krstného mena napr. *Mária* v individuálnej úrovni jazykového kontaktu, a teda v súkromnom styku, môže niesť expresívnejší náboj). Opačný smer používania proprií, teda používanie hypokoristických podôb antroponým a používanie variantov oficiálnych proprií vo „vyšších" komunikačných úrovniach je príznakový a expresívny. Záleží teda na komunikujúcich, akú úroveň si vyberú, ako chcú vstupovať do dialógu. Výber úrovne je ovplyvnený spoločenským statusom komunikujúcich, rolou, v ktorej sa ocitnú, psycho-fyzickým stavom a pod. Je však potrebné zdôrazniť, že komunikujúci musia využívať rovnakú úroveň. Ak vstúpi jeden z komunikujúcich do dialógu s odlišnou úrovňou, môže to vyvolať určité spoločenské faux pas, ktoré prinúti jedného z nich k vyrovnaniu komunikačnej úrovne. Typickým príkladom v slovenčine je oblasť tykania a vykania. Tykanie (aj z hľadiska využitia vlastných mien) je zaradené do úrovne B a C, vykanie do úrovne A. Rozhodnúť sa pre jeden druh (resp. formu) oslovenia znamená zaradiť meno do príslušného onymického podsystému, čo vlastne predpokladá „istú znalosť druhového jedinca (s J. Dolníkom možno hovoriť o onymickej presupozícii)." (Blanár, 1996, s. 162).

Pri narušení komunikačných úrovní dochádza k ustáleniu, resp. k vyrovnaniu (korekcii) týchto úrovní. Pri predstavení osoby, ktorá nie je označená propriom (t. zn.,

že predstavovaná osoba nevie určiť nasledujúcu komunikačnú úroveň osoby, ktorej je predstavovaná), ale len apelatívom vyjadrujúcim vzťah k osobe realizujúcej akt predstavenia (manžel, manželka, dcéra, syn a pod.), táto osoba spravidla volí najvyššiu komunikačnú úroveň. Ak však druhá osoba zvolí nižšiu úroveň, dôjde zo strany prvej predstavenej osoby k zníženiu celonárodnej (oficiálnej) úrovne na nižší stupeň. Tento jav môže reprezentovať príklad – manželia cestujú autobusom a manželka (M) stretne v autobuse svoju spolužiačku (S) zo strednej školy a chce predstaviť svojho manžela (Mž) spolužiačke a spolužiačku manželovi.

M: Prosím, zoznámte sa, toto je môj manžel.

Mž: Kováč.

S: Teší ma. Maja.

Mž: Jožo.

Predstavovanie oboch zainteresovaných bolo podľa zásad spoločenskej etikety – muž bol predstavený žene ako prvý a potom bola predstavená žena mužovi. Žena podala mužovi ruku a on si zvolil komunikačnú úroveň A – predstavil sa priezviskom. Predstavená bývalá spolužiačka však volila neformálnu (lokálnu) úroveň a predstavila sa ako *Maja*. Následne došlo ku korekcii úrovne, ktorú si zvolil muž. Ten sa predstavil ešte raz krstným menom, ale v neoficiálnej podobe (*Jožo*, nie *Jozef*), pretože žena sa predstavila podobou *Maja*, nie *Mária*. Tento prípad dokumentuje vyrovnanie (korekciu) komunikačnej úrovne zo strany prvého komunikujúceho, ktorý sa prispôsobí druhému. Mohol však nastať prípad, keď by sa predstavovaná žena prispôsobila komunikačnej úrovni, ktorú zvolil predstavovaný muž. Vtedy by nedošlo k následnej korekcii komunikačnej úrovne. Akt predstavenia mohol vyzerať takto:

M: Prosím, zoznámte sa, toto je môj manžel.

Mž: Kováč.

S: Teší ma. Senková.

Na zložitosť sociálnych vzťahov, ktoré sa premietajú aj do výberu rôznych podôb antroponým, poukazuje V. Blanár, ktorý zdôrazňuje, že „z hľadiska sociolingvistického (a socioonomastického) nejde len o širokú otázku variantnosti vlastných mien ako takých, ale o variantnosť onymických znakov ako prvkov daných onymických (pod)systémov.“ (Blanár, 1996, s. 162). Zložité vzťahy v dialogickej reči

sa premietajú napríklad do pomenúvania tretích osôb, ktoré sú prítomné alebo neprítomné medzi komunikujúcimi. Reálnu podobu označovania neprítomných osôb dokazujú dialógy detí, ktoré sa stretnú s takto pomenovanou osobou – dieťa v obchode osloví susedu hypokoristikom *Kováčka* a žiada ju, aby mu niečo kúpila, hoci jeho rodičia v čase prítomnosti tejto osoby hovoria pred dieťaťom o nej ako o tete *Kováčovej*. V jej neprítomnosti ju však označujú len hypokoristickou podobou *Kováčka*. Výskum komunikácie medzi dospelými a deťmi považuje D. Slančová za dôležitú súčasť jazykovedy, pretože „...spôsoby, akými sa dospelí rozprávajú, prípadne nerozprávajú s dieťaťom, odrážajú základné smerovania výchovy detí, charakteristické pre istú kultúru, isté spoločenstvo, odrážajú hodnotovú pozíciu dieťaťa v danej societe“ (Slančová, 1999a, s. 12).

Prítomnosť/neprítomnosť tretej osoby v dialogickej reči ovplyvňuje aj výber hypokoristických podôb propria. V. Blanár pripomína aj ďalšie sociologické aspekty ovplyvňujúce výber rozličných foriem proprií – generačný (resp. medzigeneračný) aspekt, vek a spoločenský status komunikantov. „Komunikačné situácie neoficiálneho úzu sa dajú ešte detailnejšie klasifikovať podľa toho, či sa o nositeľovi mena hovorí v jeho prítomnosti (dialóg) alebo neprítomnosti, či hovoria príslušníci jednej generácie medzi sebou alebo s príslušníkmi staršej, prípadne mladšej generácie, dôležité sú aj rozdiely v spoločenskom postavení komunikantov.“ (Blanár, 1980, s. 204).

Opačný smer (z oblasti súkromného styku k oficiálnej úrovni) je dobre zachytený v českom filme Slunce, seno, jahody v dialógu medzi predsedom JRD a údržbárom Václavom Konopníkom pri stretnutí s predpokladaným sokom v láske Šimonom Pláničkom:

Predseda: Venco, pojď sem. To je náš instalatér. Je to vopravdu kádr, rozumíš. Tak ten ... ten spraví ledničku, auťák, no na co si spomeneš. Ten už byl dvakrát v novinách.

Šimon Plánička: Šimon (podáva ruku).

Václav Konopník: Hmmm (opovržlivo).

Predseda: A to je náš Venca.

Václav Konopník: Václav. Pro cizí jenom Václav.

Podobný jav zaznamenala L. Mokrá (2015) vo svojom výskume živých osobných mien v obci Nitrianske Sučany. Zmenu komunikačnej úrovne zo súkromnej

na oficiálnu opisuje pri zasadnutí obecného zastupiteľstva: „Miestny obecný úrad zamestnáva výlučne ľudí z obce, čo znamená, že medzi sebou je ich komunikácia o osobách z domáceho prostredia neoficiálna. Musia však byť bez svedkov, ktorí by komunikácii vtlačili príznak verejnosti. V prípade verejného zasadnutia obecného zastupiteľstva sa tí istí ľudia (navyše s miestnymi poslancami) verejne rozprávajú o ľuďoch, ktorých musia riešiť v rámci programu zasadnutia. Takáto komunikácia je polooficiálna až oficiálna, pričom komunikačný priestor aj komunikanti sú rovnakí, zmenil sa iba *aspekt komunikačnej situácie* a pribudol príznak verejnosti. Ich postavenie zmení rétoriku a pri komunikácii použijú napr. živé osobné meno *pani Juríková* miesto *Lenka Frcke*." (Mokrá, 2015, s. 62).

D. Slančová vo svojej koncepcii komunikačného registra hovorí o pragmatickej (mikrosociálnej) rovine registra, ktorá sa prejavuje ako „schopnosť ľudí naznačovať a meniť svoj postoj ku komunikačným partnerom pomocou jazykových prostriedkov. Tak potom rozoznávame formálny a neformálny register, ktorý sa často jazykovo prejavuje pomocou odlišných oslovovacích foriem, napr. vykanie – tykanie." (Slančová, 1999b, s. 95 – 96).

V toponymii sa neúradný styk, ktorý je charakteristický pre lokálnu úroveň, prípadne súkromný styk využívaný v individuálnej úrovni, prejavuje predovšetkým v rovine formálnej – podoba toponyma zodpovedá danému nárečiu – *Smrllaví járek*, *Kaše lúka*, *Za viňiškó*, *Tabaška*, *Gubiarova ďiara*, *Za Farskó stodoló*, *Zadná jema*, *Žobráška*. Dôležitejšou zložkou ako formálne stvárnenie toponyma je však znalosť onymického kontextu, t. j. znalosť jednotlivých onymických objektov sociálneho priestoru (lokality, chotára obce...) a znalosť proprií na označenie týchto objektov – na hranici chotára sa nachádza *Borzikova*, juhovýchodne od nej sú *Brezini*, vedľa je *Las*, *Radzim* a *Šeršla*, južne od *Šeršle* leží *Štefankova*, potom *Zubová* a *Zadné doľini*. Na dôležitosť poznania toponým používaných v lokálnej úrovni (v úrovni society obce, alebo časti obce) pre nečlenov týchto societ poukazujú aj praktické poznatky zo života záchranárov, hasičov a podobne. V momente nešťastia komunikuje osoba dožadujúca sa pomoci v najprirodzenejšej podobe jazyka. Pokiaľ potrebuje opísať priestor, kam má pomoc prísť, využíva onymický register vlastný danej societe, teda neoficiálne toponymá (z nášho pohľadu sociálne toponymá), ktoré však záchranári nemusia

poznať, pretože nepochádzajú z tejto oblasti (t. zn., že nie sú súčasťou danej society) – ich orientácia je založená na oficiálnych názvoch z máp (v intenciách troch komunikačných úrovní W. Lubaśa ide o najvyššiu – celospoločenskú úroveň), prípadne z GPS systému. Aby došlo k vyrovnaniu komunikačných úrovní a „spriezračneniu" komunikácie, záchranári si do oficiálnych máp vpisujú neoficiálne (sociálne) toponymá, aby sa vedeli rýchlo a presne orientovať. Toto je dokladom dynamiky toponymie na lokálnej úrovni – orientačné názvy zanikajú, ale zároveň sa tvoria nové. Oproti tomu toponymá vo vyššej komunikačnej úrovni sú stálejšie.

V súvislosti s komunikačnou situáciou, ktorá determinuje výber jednotlivých propriálnych foriem, sa V. Blanár odvoláva na termíny *onymická scéna*[2] a *onymické priestranstvo* (pozri Blanár, 1996, s. 25).[3] Práve onymickú scénu (ako súbor všetkých proprií a jeho foriem vzťahujúcich sa k jednému denotátu) môžeme stotožniť s vymedzením konkrétnej komunikačnej situácie, v ktorej dochádza k využívaniu komunikačných registrov (bez ohľadu na to, či ide o apelatívnu alebo propriálnu časť registra). M. Majtán na označenie komunikačnej situácie, v ktorej sa uplatňuje určitá podoba propria, používa termín onymická situácia, ktorú člení na všeobecnú a konkrétnu. Všeobecnú onymickú situáciu „predstavuje v priestore a čase existujúca koexistencia foriem, variantov vlastného mena alebo viacerých vlastných mien pri pomenúvaní jedného denotátu v rozličných komunikačných sférach a okolnostiach pomenúvania." (Majtán, 1996, s. 8). Konkrétnu onymickú situáciu „predstavuje vlastné meno (variant vlastného mena) a komunikačná sféra, okolnosti, v ktorých vzniklo, resp. v ktorých sa používa." (Majtán, 1996, s. 8). Obidva termíny – onymická scéna aj onymická situácia – môžeme teda stotožniť. Z hľadiska komunikácie a (propriálneho) komunikačného registra je však dôležité, že onymická scéna existuje nezávisle od nositeľa mena a predstavuje vlastne súhrn všetkých mien, ktorými je daný objekt pomenovaný.

[2] Termín onymická scéna vytvoril V. Blanár po vzore Ch. J. Fillmora a jeho termínu používaného v lexikálnej sémantike – sémantická scéna. Dôvodom vytvorenia tohto termínu bola snaha „vidieť problematiku onymickej nominácie zo semaziologického i onomaziologického hľadiska" (Blanár, 1996, s. 26). Onymickú scénu charakterizuje V. Blanár ako „súbor všetkých jestvujúcich formálnych a obsahových variantov a synoným používaných v rozličných komunikačných situáciách na označenie tohože denotátu" (Blanár, 1996, s. 26).

[3] Týmto termínom a ich samostatnému vymedzeniu a postaveniu v rámci propriálnych komunikačných registrov budeme venovať pozornosť neskôr.

Termín *onymické priestranstvo* (resp. *onymický priestor*) charakterizuje V. Blanár ako „súhrn vlastných mien používaných v jazyku daného národa na pomenovanie reálnych, hypotetických a fantastických objektov“ (Blanár, 1996, s. 25). Onymický priestor môžeme teda chápať ako súbor všetkých onymických bodov (nositeľov onymických scén) nachádzajúcich sa v sociálnom priestore príslušnej sociálnej skupiny (záujmovej skupiny, rodiny, časti obce, obce a pod.). Onymický priestor je propriálnou bázou komunikačného registra sociálnej skupiny (ako súčasť kolektívneho vedomia, alebo tzv. sociálnej pamäte – pozri Hlôšková, 1996) a komunikačného registra príslušníkov tejto skupiny (ako súčasť individuálneho vedomia – individuálnej pamäte).

Teória o vzniku a fungovaní onymického komunikačného registra je univerzálna a platí vo všeobecnosti pre antroponymiu i toponymiu v každom jazyku. Onymický komunikačný register je z komunikačného, funkčného i pragmatického hľadiska súčasťou komunikačného registra a voči komunikačnému registru ho vnímame vo vzťahu inklúzie.

Na základe vymedzení a charakteristík komunikačného registra (pozri napr. Ološtiak, 2010a, s. 38; Slančová – Slančová, 2013; Slančová – Slančová, 2014) môžeme **onymický komunikačný register** definovať ako **súbor onymických (jazykových) a mimojazykových prostriedkov, používaných v istých komunikačných sférach a komunikačných situáciách, determinovaných sociálnymi, komunikačnými, makrosociálnymi a mikrosociálnymi registrovými normami.**

Mimojazykové prostriedky sa však v propriálnom komunikačnom registri uplatňujú v omnoho menšej miere, ako je to v apelatívnej časti registra. Emocionálne a expresívne prvky sa prejavujú (v antroponymách i toponymách) predovšetkým vo formálnom stvárnení propria. Rozličné zvukové, mimické, kinetické zložky neverbálnych prejavov sa môžu vyskytnúť napr. pri použití prezývok a často sa spájajú s výraznou charakteristickou črtou nositeľa prezývky – *Žofrej* (podľa románovej a filmovej postavy z Angeliky, charakteristický krívajúcou chôdzou) – použitie prezývky je sprevádzané napodobňovaním jeho chôdze. Charakteristická chôdza zo

strany na stranu môže byť demonštrovaná pri prezývkach *Kačka*, *Káčer*, *Tučniak*[4]. Prezývku *Gaťoš* dostal jej nositeľ preto, lebo doma chodil vo vyťahaných teplákoch a neustále si naprával na nich gumu – táto prezývka je sprevádzaná pohybom naprávania si gumy na nohaviciach. Neverbálny pohyb pri použití prezývky môže byť spojený s príbehom viažucim sa k prezývke – nositeľ prezývky *Klofáč/Klofi* dostal túto prezývku na základe charakteristického veľkého, zahnutého nosa. K prezývke sa viaže príbeh, keď členovia sociálnej skupiny, v ktorej prezývka vznikla, prirovnali jeho nos k zobáku papagája, ktorý sa po usadení na bidlo na ňom pohniezdi a zobákom sa zachytí o bidlo. Táto prezývka bola spojená s neverbálnym naznačením vystretého ukazováka, ktorý predstavoval bidlo papagája. Neverbálny prvok priradený určitej osobe sa môže použiť pri rôznych druhoch antroponým zviazaných s touto osobou – *Mária Kováčová* bola veľmi pobožná a veľmi často sa prežehnávala, preto dostala prezývku *Kostolníčka*. Neverbálnym prvkom pri použití tejto prezývky bolo prežehnanie sa. Tento istý neverbálny prvok sa mohol použiť aj pri použití jej živého mena *Mariena od Bakov*, hypokoristickej podoby *Mara Kováčka* atď.

Základné rozdelenie onymického komunikačného registra je na onymický komunikačný register jednotlivca a onymický komunikačný register skupiny. Pri propriálnej sfére je však potrebné odlíšiť antroponymickú zložku registra od toponymickej, pretože v antroponymickom komunikačnom registri sa výraznejšie prejavujú mikrosociálne prvky registra – teda zložité sociálne väzby, ktoré sú ovplyvňované sociálnym statusom, sociálnou rolou a ďalšími sociálnymi faktormi medzi komunikujúcimi. Sociálne vnímanie toponymického priestoru sa v niektorých ukazovateľoch odlišuje od antroponymie. Ide predovšetkým o emocionálny a pragmatický aspekt v komunikácii – človek neprežíva sociálne väzby medzi (ne)živou prírodou a emocionálna prepojenosť s krajinou vyplýva vlastne zo sociálnej prepojenosti s príslušnou skupinou ľudí (obyvatelia rodnej obce, rodinné väzby, priateľské väzby a pod.). Expresivita toponymického priestoru sa na druhej strane môže prejaviť v jazykovej podobe toponyma a jeho motivácii – svedčia o tom toponymá typu *Do raja*, *Peklo*, *Usrance*, *Sráč*, *Prdlička*, *Kakajka*, *Chajlúky*, *Zasraná*

[4] Prezývka *Tučniak* môže mať dve motivácie: 1. ide o tučného človeka; 2. človek je charakteristický kolísavou chôdzou.

medza, *Žobráčka* atď. (pozri Krško, 2006b). V antroponymickom a toponymickom komunikačnom registri rozlišujeme takisto antroponymický komunikačný register jednotlivca, antroponymický komunikačný register skupiny, toponymický komunikačný register jednotlivca a toponymický register komunikačný skupiny.

Schematické rozčlenenie onymického registra na antroponymický a toponymický komunikačný register sme prvý raz publikovali v roku 2014, úvahy o potrebe skúmania onymického registra z pozície sociálnej skupiny a z pozície jednotlivca (člena tejto skupiny) vznikli o dva roky skôr. Schéma rozčlenenia onymického registra zároveň odpovedá na prípadnú otázku, prečo sa budeme v práci (relatívne samostatne) venovať osobitne antroponymickému a osobitne toponymickému komunikačnému registru.

Schéma rozčlenenia onymického registra:

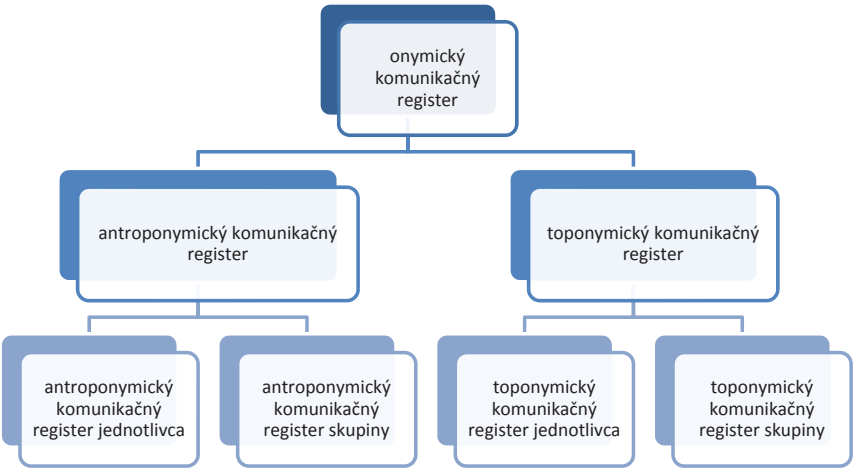

Antroponymický komunikačný register

Antroponymický komunikačný register (jednotlivca alebo sociálnej skupiny) je tvorený viacerými druhmi antroponým. Na pochopenie ich vzájomnej synergie je potrebné stručne charakterizovať jednotlivé druhy, pochopiť rozdielne princípy ich tvorenia a poukázať na ich funkčné uplatnenie v komunikácii. Synergický efekt vyplýva z toho, že tieto druhy sa navzájom prestupujú a nie vždy možno medzi nimi určiť presnú hranicu, resp. formálne môžu patriť do jedného druhu antroponým a funkčne sa spájajú s iným druhom – v jednomennej sústave vzniklo prímeno aj ako prezývka – tu nachádzame prepojenie dvoch druhov antroponým – prezývky a prímena. Ale v dvojmennej sústave prímeno slúži nielen na bližšiu charakteristiku nositeľa mena, ale aj na odlíšenie tohto jedinca spomedzi iných členov spoločenstva, ktorí majú rovnaké meno (spravidla priezvisko). V tomto prípade je prímeno funkčne spojené so živým osobným menom ako jeho súčasť (*Peter Siman – Peter Siman Biely*, *Peter Siman Zimný*, *Peter Siman Z vršku*). Vzájomné preskupenie nachádzame aj medzi prezývkou a menom na sociálnych sieťach – nominačný proces týchto druhov antroponým je však odlišný.

Proces vzniku propria analyzovali viacerí onomastici a tejto problematike sa venovali dostatok pozornosti. R. Šrámek (1999) rozlišuje dve fázy vzniku vlastného mena – a to moment vzniku a moment používania propria. Prvú fázu, teda moment vzniku, determinujú tri faktory, ktoré platia pre antroponymiu aj pre toponymiu. Podobu vznikajúceho propria ovplyvňuje viacero noriem – sociálnych, kultúrnych, ekonomických a politických, ktoré určujú rozsah onymie (t. zn. množstvo denotátov označených vlastným menom) – pozri Šrámek (1999, s. 20). Politické normy ovplyvňujú predovšetkým oblasť toponymie (ideologické vplyvy v urbanonymii, ale aj zánik onymických objektov v procese kolektivizácie vidieka a naopak – privatizácia po zmene spoločenských a politických pomerov viedla k nárastu počtu onymických objektov). Vplyv politických noriem na antroponymiu sa prejavil v eliminácii mien svätcov a v preferovaní antroponým predstaviteľov spojených s vedúcou ideológiou. Kultúrne normy ovplyvňujú v antroponymii napr. výber krstných mien – v kresťanskom svete nie je dovolené dávať novonarodeným deťom biblické mená

Ježiš[5], ale ani *Judáš*, *Lazár*, pretože sa spájajú s preneseným apelatívnym významom judáš – zradca, lazár – zmrzačený, chorý človek. (Krško, 2004, s. 2014) Po druhej svetovej vojne sa takmer prestalo používať krstné meno *Adolf* v súvislosti so spojením s osobou Adolfa Hitlera.

V druhej fáze proprium prechádza onymickou normou (pozri Šrámek, 1999, s. 103) a novovzniknuté meno sa posudzuje ako vhodné, menej vhodné, fungujúce, dobre fungujúce atď. Treťou fázou je začlenenie propria do komunikátov prostredníctvom jazykovej normy komunikátu.

Rodné meno

Výber rodného mena (v našom sociálnom a kultúrnom priestore hovoríme aj o krstnom mene – pozri napr. Valentová, 2010, s. 278; Knappová[6], 1989) bol v minulosti ovplyvňovaný predovšetkým vtedajšou úrovňou myslenia, neskôr kresťanskou tradíciou. Meno malo svojho nositeľa ochrániť pred zlými silami. Verilo sa, že ten, kto pozná (pravé) meno človeka, môže ovládať jeho telo a dušu. Rovnako sa verilo, že nerozlučné spojenie mena s človekom predurčuje jeho vlastnosti, schopnosti a životný osud. „Na této víře v magickou silu antroponym jsou založeny dva výrazně starobylé typy jmen: přací vlastní jména osobní a ochranná vlastní jména osobní. Je velmi pravděpodobné, že patří k nejstarším typům antroponym vůbec, protože je nacházíme ve starších vývojových fázích různých jazyků. Jsou spolehlivě doložena např. ve všech slovanských jazycích, to znamená, že přací vlastní jména osobní a ochranná vlastní jména osobní byla užívaná již v praslovanštině, společném prajazyku všech Slovanů." (Pleskalová, 2014, s. 4 – 5). Slovania pred prijatím kresťanstva používali jednomennú sústavu, pričom meno bolo utvorené z apelatíva. Prijímanie mena bol slávnostný akt a meno malo zabezpečiť jeho nositeľovi vlastnosti, ktoré mu v mene želali – silu, zdravie, pokoj, dobro, priazeň bohov, slávu… Meno sa dávalo najčastejšie pri tzv. postrižinách – slávnosti prijímania medzi dospelých. Z hľadiska formy mien môžeme hovoriť o menách vyšších (šľachtických) spoločenských vrstiev a o menách nižších

[5] Ide predovšetkým o oblasť strednej a východnej Európy. Naopak, v Španielsku, Mexiku a krajinách Južnej Ameriky je meno Jesus [Chesus] veľmi populárne. Meno Ježiš vzniklo z hebrejského mena Jehosua, skrátene Jošuah a znamená Boh spasí alebo Boh je moja spása.

[6] Monografia M. Knappovej *Rodné jméno v jazyce a společnosti* (1989) predstavuje podľa slov I. Lutterera (In: Naše řeč, ročník 73 (1990), číslo 5, s. 252 – 254) „první sociolingvisticky zaměřenou prací o rodných jménech, a to nejen v češtině, ale ve slovanských jazycích vůbec".

vrstiev. Kniežacie rody a šľachta používala väčšinou zložené slovanské mená s druhým komponentom *-mirъ/-měrъ* (*Čьstimirъ, Drьžiměrъ, Lichoměrъ*), *-slavъ* (*Rastislavъ*, *Prědeslavъ*), často sa vyskytovali komponenty *-dragъ*, *-myslъ*, *-gojь* (*Mnědragъ*, *Dobromyslъ*, *Ratigojь*), *-borъ*, *-dějь*, *-plьkъ*, *-radъ*, *-těchъ*, *-vidъ* (*Nitraborъ*, *Dobrodějь*, *Svętepl̥kъ*, *Sobětěchъ*, *Dragovidъ*). Najnižšie vrstvy našich predkov mali mená z bežných apelatív[7] – bača (*Bacha*, 1111), dojka (*Doyka*, 1400), gajdoš (*Gaydoš*, 1476), kňaz (*Kenaz*, 1278), švec (*Swecz*, 1494), vladyka (*Wladyka*, 1494), biely (*Bela*, 1086), dobrý (*Dobra*, 1410), holý (*Holy*, 1424), mladý (*Mlady*, 1494), šarkan (*Sarkaan*, 1478), ded (*Ded*, 1135), bok (*Bok*, 1321), vlas (*Vlas*, 1138), blcha (*Blcha*, 1488), dub (*Dwb*, 1431), popol (*Popol*, 1254), obed (*Obed*, 1269), uzda (*Uzdae*, 1269), koč (*Koch*, 1335), remeň (*Remen*, 1138), hrad (*Hrad*, 1206), sila (*Sila*, 1138) strach (*Strach*, 1273). Osobné mená typu *Glúp/Glup*, *Glúpa/Glupa*, *Glupec*, *Glupoňa*, *Mrzata*, *Prodan*, *Nenaš*, *Najden* a pod. patrili do skupiny ochranných mien a mali odvrátiť pozornosť démonov a zlých síl od nositeľa mena (pozri Pleskalová, 2014, s. 5 – 6), mená vyšších vrstiev patrili medzi tzv. želacie mená – Dobrodejovi priali, aby sa mu dobre vodilo, aby sa mu „dialo dobro“, Svätoplukovi priali silné pluky, Svätožizni silné zdravie...

Prijatím kresťanstva a jeho postupným upevňovaním sa začala meniť aj menná sústava zaužívaná u Slovanov. Kresťanská viera priniesla od svojho začiatku prvok, ktorý zasiahol aj do tejto oblasti – medzi základné akty kresťanstva patril krst. Spočiatku sa krstom naďalej prijímali slovanské (pohanské) mená, neskôr však cirkev požadovala, aby pokrstené deti prijali meno biblickej osoby, prípadne svätého, ktorý mal majiteľa mena ochraňovať. Prijatie takéhoto mena malo byť jedným zo symbolov kresťanskej viery. Inventár slovanských osobných mien sa začal obohacovať o nové cudzie mená, ktoré niekedy nevyhovovali vtedajším základným jazykovým úzom a stali sa napr. zdrojom prijatia nových foném. Naši predkovia sa prijatím kresťanstva neradi vzdávali tradície slovanských pohanských mien. Tento „súboj“ medzi kresťanskými a pohanskými menami sa prejavoval napr. v tom, že jednomenná sústava sa čiastočne nahradila dvojmennou

[7] Ide o mená, ktoré sa nachádzajú v kartotéke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Tieto mená pochádzajú zo zápisov z 12. až 15. storočia. Je to svedectvo, že napriek trvalému prijatiu kresťanstva naďalej pretrvávalo vytváranie osobných mien podľa predkresťanských tradícií.

sústavou – jedno meno dostal človek pri krste (väčšinou išlo o cudzie, kresťanské meno), druhé meno plnilo funkciu prímena (t. j. bližšie charakterizovalo a identifikovalo jedinca) a mávalo apelatívny základ. Dovtedy plnilo funkciu jednoduchého predkresťanského osobného meno: *Pauli dicti Koza* (1431), *Stephano dicto Kurchma* (1313), *Nicolaus dictus Pohar* (1347). Neskôr sa z týchto prímen vyvinuli dnešné priezviská a definitívnu podobu nadobudla dvojmenná sústava, ktorú r. 1787 uzákonil Jozef II. (Krško, 2004, s. 213, Majtán, 1994, 2014).

Výber krstného mena výrazne ovplyvňuje rodinná tradícia, módnosť a popularita mena, snaha dať dieťaťu jedinečné, originálne meno (pozri napr. Šitinová, 1999). V štúdii z roku 2001 sme tradíciu a módnosť výberu krstných mien charakterizovali takto: „Najfrekventovanejšie mená odrážajú históriu popularity mien za posledných 60 – 70 rokov. Po II. svetovej vojne (dnešná generácia 50-ročných) pretrvávalo pomenovanie po rodičoch. Obľúbené biblické mená (*Ján*, *Jozef*, *Peter*, *Štefan*, *Michal*, *Martin*, *Mária*, *Anna*, *Zuzana*, *Katarína*, *Eva*…) sa zachovávali. V 60. a 70. rokoch (dnešní 30- – 40-roční) nastala celosvetová fáza uvoľnenia, Česko-Slovensko sa snažilo otvoriť na Západ. Tieto javy ovplyvnili aj výber mien pre deti – začali sa používať mená prevzaté z latinčiny, francúzštiny – *Dominik*, *Filip*, *Erik*, *Róbert*, *Kristián*, *Monika*, *Natália*, *Patrícia*, *Claudia/Klaudia*, *Alexandra*, *Jeanette/Žaneta* atď.“ (Krško, 2001, s. 16).

Vdruhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia medzi najobľúbenejšie mená chlapcov patrili *Martin*, *Tomáš*, *Patrik* (pozri, Krško, 2001, s. 23), postupne sa medzi najobľúbenejšie mená zaradili *Adam*, *Samuel*, *Jakub* a v rokoch 2012 – 2014 dostávali (podľa štatistík uverejnených na internetovej stránke Ministerstva vnútra SR) novonarodení chlapci najčastejšie mená *Jakub*, *Samuel*, *Adam* (2012 – *Jakub*, *Samuel*, *Adam*, *Lukáš*, *Michal*; 2013 – *Jakub*, *Adam*, *Samuel*, *Lukáš*, *Martin*; 2014 – *Adam*, *Jakub*, *Tomáš*, *Michal*, *Samuel*). U dievčat bola situácia v druhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia takáto – *Kristína*, *Veronika*, *Dominika* (Krško, 2001, s. 24), v ostatných rokoch patrili medzi obľúbené dievčenské mená *Sofia*, *Nela*, *Viktória*, *Nina* (2012 – *Sofia*, *Natália*, *Nela*, *Viktória*, *Nina*; 2013 – *Sofia*, *Nina*, *Natália*, *Nela*, *Viktória*; 2014 – *Sofia*, *Ema*, *Nina*, *Natália*, *Viktória*).

Marginálnymi (ale o to exotickejšími) menami sú krstené deti, ktorých rodičia boli pri výbere ovplyvnení televíznymi seriálmi, populárnymi filmami, románmi alebo populárnymi umelcami. Najmä po roku 1989 sa takto dostali do slovenskej antroponymie mená *Rihana*, *Zidan*, *Umer*, *Baner*, *Rio*, *Zara*, *Sonan*, *Esteban*, *Juan*, *Šeherezáda*, *Channel*, *Mary Jane*, *Kevin*, *Enrico*, *Bryan*, *Onur*, *Chiména*, *Rosalinda*, *Esmeralda* a ďalšie.

Výber rodného mena a proces jeho utvárania je normovaný nielen spoločenským úzom, módou, ale aj záväzným nariadením štátnych orgánov. Súčasnú dvojmennú sústavu právne upravujú zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/1993 z 24. septembra 1993 o mene a priezvisku, zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 154/1994 z 27. mája 1994 o matrikách, ktorý bol novelizovaný zákonom č. 124 zo 14. mája 2015, a táto novelizácia nadobudla účinnosť 1. októbra 2015.

Zákonnej norme podlieha aj druhá časť oficiálneho mena každého človeka – priezvisko. V porovnaní s inými druhmi antroponým priezvisko nie je ovplyvnené módnosťou, ako je to napr. pri krstnom mene, individuálnou charakteristikou (prezývka), generalizujúcou charakteristikou (prezývkové obyvateľské meno), subjektívnym pohľadom (meno na sociálnych sieťach, súkromná e-mailová adresa). V priezvisku sa manifestuje dedičnosť a kategória pokrvného príbuzenstva. Legislatívna norma upravuje proces zmeny priezviska najmä v súvislosti s uzavretím manželstva (§ 6 zákona č. 300/1993 Z. z.), formu prechyľovania ženskej podoby priezviska (§ 16 zákona č. 154/1994 Z. z.), zmenu mena pri osvojení (§ 12 a 13 zákona č. 300/1993 Z. z.).

Priezvisko

Príčinou vzniku priezviska bola potreba presne identifikovať jednotlivca po náraste počtu obyvateľov – jednomenná identifikácia podľa rodného mena túto funkciu už nedokázala plniť. Išlo o dlhodobý proces, ktorý postupoval od rodného mena cez prímeno až po dnešnú podobu priezviska (pozri k tomu napr. Blanár, 1996; Majtán, 2014). V niektorých jazykoch presná identifikácia jednotlivca menom vyústila do vzniku trojmennej sústavy (napr. u východných Slovanov existuje popri rodnom mene a priezvisku aj druhé meno – tzv. otčestvo, čiže meno po otcovi – *Peter Vladimirovič Lužkov* dostal pri narodení meno *Peter*, meno *Vladimirovič* vyjadruje, že jeho otec má rodné meno *Vladimír* a priezvisko *Lužkov* ho zaraďuje do rodiny Lužkovovcov, podobne to platí aj pri ženskej trojmennej sústave – *Oľga Vladimirovna Lužkovová*).

V. Blanár (1996, s. 93 – 98) rozoznáva dve fázy procesu pri prechode od jednomennej sústavy k dvojmennej. Prvá fáza predstavuje zmenu singulatívneho privlastňovania (ktorým je vyjadrený patronymický alebo matronymický príbuzenský vzťah) na plurálové privlastňovanie, ktorým sa už nevyjadruje individuálny vzťah k jednému z rodičov, ale sa vyjadruje vzťah k rodine a rodovej línii. Druhá fáza súvisí s pomenúvaním príslušníkov vyšších spoločenských vrstiev alebo s pomenúvaním osôb po zvýšení počtu obyvateľov, pretože jednomenná sústava nestačila plniť nominačné a diferenčné vlastnosti propria. Plurálové privlastňovanie vo funkcii prímena poukazuje na rodovú líniu. Prímeno poukazuje na meno otca (prípadne iného príbuzného – *Adamica*, *Beňko*, *Matuška*, *Štefanka*), na príbuzenské (spoločenské) zaradenie (*Zemko*, *Špánik*, *Sedliak*), zamestnanie nositeľa prímena (*Blanár*, *Kováč*) alebo zamestnanie otca (*Sládkovič*, *Textoris*, *Fábry* – pozri Majtán, 2014, s. 30), etnicitu (*Nemec*, *Poliak*, *Rác*), rodovú príslušnosť, miesto sídla rodu (*Laskomerský*, *Bičan*, *Lehoťan*), prípadne na predchádzajúce bydlisko (*Myjavec*, *Sliačan*, *Zbyňovec*).

Prímeno

Dvojmenná sústava zložená z rodného (krstného) mena a prímena sa začína rozvíjať od 13. storočia – doklady nájdeme v historických listinách súdnych sporoch, výsluchoch, svedeckých výpovediach, mestských knihách, teda v písomnostiach, v ktorých musel byť jednotlivec bezpečne identifikovaný. Dôležitým impulzom rozvoja dvojmennej sústavy bol vznik a rozvoj miest – tu sa koncentroval zvýšený počet ľudí, ktorých bol potrebné jednoznačne identifikovať a jednomenná sústava túto funkciu už nedokázala plniť. V zápisoch mestských kníh nachádzame od 13. storočia dvojmennú sústavu predovšetkým u vyšších spoločenských vrstiev a cirkevných hodnostárov, dvojmenná sústava v mestskom prostredí však vzniká aj na označenie prostých ľudí. Podľa J. Pleskalovej presná identifikácia prostých ľudí vyplývala z toho, „1. aby byli jasně odlišeni od lidí urozených a 2. aby bylo jednoznačně stanoveno, kdo má jaké povinnosti: *se dvěma dušníkoma* [poddanými na záduší] *Bogučějú a Sedlatú*.“ (Pleskalová, 2014, s. 46). Na vidieku nebol vývoj dvojmennej sústavy taký výrazný, pretože na identifikáciu jednotlivca ešte postačovala jednomenná sústava, ako o tom svedčia zápisy v urbároch obcí. Pokiaľ bolo potrebné presnejšie identifikovať jednotlivca, k menu sa pridávala hypokoristická podoba jeho krstného mena. Tieto

hypokoristiká sa postupne ustaľovali a strácali expresívnu funkciu. J. Pleskalová ich označuje termínom formální hypokoristika (Pleskalová, 2014, s. 47).

Prímená mohli vznikať aj pod vplyvom napätia kresťanskej antroponymickej sústavy s pohanskou, ale sú aj výsledkom bližšej charakteristiky nositeľa mena (vlastnosť, predošlé povolanie a pod.). Prímeno sa k menu pripájalo pomocou slova *zvaný* (lat. *dictus*), pokiaľ prímeno vyjadrovalo predošlé povolanie, uvádzalo sa pomocou príslovky *kedysi* (lat. *quondam*) – *Pauli dicti Koza*, *Stephano dicto Kurchma*, *Nicolaus dictus Pohar*, z českých historických listín máme napr. mená *Albertus dictus de Šternberk*, *Nicolaus quondam iudex* (Pleskalová, 2014, s. 46). Od 16. (predovšetkým však od 18.) storočia sa prímená začínajú dediť – v tejto fáze už môžeme hovoriť o priezviskách. Pre stabilizáciu dvojmennej sústavy (de facto i de iure) bol významný Tridentský koncil (1545 – 1563), z ktorého vzišli ustanovenia aj o používaní mien v súvislosti s udeľovaním sviatostí, ktorými boli krst, birmovka, uzavretie manželstva a nariadenia o vedení cirkevných matrík. Zákonnú podobu dvojmennej sústavy uzákonil cisár Jozef II. vo svojich reformách v roku 1787 (Majtán, 1994, 2014).

Prímená pôvodne vznikali ako apelatívna súčasť mena, ktorá bližšie charakterizovala nositeľa mena (napr. povolanie, charakteristická vlastnosť osoby...). Z hľadiska formy išlo o apelatívum, ale z hľadiska funkcie (presne identifikovať jednotlivca, diferencovať ho spomedzi iných nositeľov rovnakého mena) však plnilo funkciu propria. Vzťah medzi pôvodným apelatívnym motivantom prímena sa postupne demotivoval a stal sa súčasťou antroponyma (*kováč* > *Kováč*, *kramár* > *Kramár*, *horár* > *Horár*, *červený* > *Červený*, *holý* > *Holý*). Dedičné prímeno (priezvisko) stratilo sémantickú súvislosť s pôvodným apelatívom.

Z diachrónneho hľadiska môžeme teda odlišovať funkciu prímena v jednomennej sústave, v ktorej prímeno plnilo bližšiu charakteristika nositeľa mena a vzniklo z prezývky alebo podľa zamestnania, pôvodu, charakterových vlastností atď. V neskoršej dvojmennej sústave plnilo prímeno funkciu neúradného člena osobného mena, ktoré odlišovalo svojho nositeľa od ostatných členov society zloženej z viacerých rodín s rovnakým priezviskom (ide predovšetkým o societu dediny). Z funkčného hľadiska je takéto prímeno priamo spojené s iným druhom antroponyma – živým osobným menom.

Genetický mechanizmus osobného pomenúvania pozostáva v oficiálnom pomenúvaní zo spoločensko-právnych, prípadne zvykových noriem, v neoficiálnom pomenúvaní je paleta pomenovacích motívov pestrejšia (napr. dedenie, vzhľad, psychické vlastnosti, spôsob prejavu...). Z tohto dôvodu je podľa V. Blanára (1996, s. 174) rozdiel medzi úradnou a neúradnou antroponymickou sústavou v počte funkčných členov, v motivačných podnetoch, v distribúcii a štruktúre modelov.

Prezývka

Problematike prezývok sa v onomastike venovala a venuje veľká pozornosť doma, aj v zahraničí. V literatúre môžeme nájsť veľké množstvo klasifikácií a triedení prezývok. Dôležitým bodom tohto druhu antroponým je jeho blízkosť k hypokoristickým podobám proprií[8]. Práve tomuto „tranzitnému priestoru" (povedané slovami S. Pastyříka) medzi submnožinami prezývok a hypokoristík je potrebné venovať pozornosť. S. Pastyřík (2010a) upozorňuje na obsahovú nejednoznačnosť viacerých definícií prezývok a hypokoristík, preto navrhuje v rámci prezývok rozlišovať:

„a) **Spitznamen, přezdívky** = nejčastěji jsou jimi proprializovaná apelativa a jejich deriváty, tedy vlastní přezdívky (*Čára*, *Borůvka*, *Pigina*),

b) **přezdívková propria**

ba) ***náhradní jména***, Ersatznamen: sem patří především pojmenování objektů jinými jmény stejného druhu, tj. když se např. *Karlovi* říká *Franto*, místo *v Pardubicích/v Hradci Králové* se říká *u nás v Mechově* apod,

bb) ***jména po chalupě***, Hausnamen,

bc) ***připodobeniny***

bca) k apelativům (*Kateřina – Kartridž*),

bcb) k propriím (*Michal – Michaelin*, *Lenka – Lenin*),

bd) ***zkomoleniny*** (*Eva – Evoropáč*),

be) ***anagramy*** (*Pavel – Leva*, *Miloš – Šolim*),

bf) ***onymická spojení***

bfa) rytmicko rýmová (*Alena balena*),

bfb) determinační (*Ušatej Tonda*)." (Pastyřík, 2010a, s. 161).

[8] Hypokoristikám a hypokoristickým podobám proprií budeme venovať samostatnú pozornosť.

Podobu prezývky jednotlivcov, ktorí sú súčasťou školských, pracovných kolektívov, záujmových skupín atď., neupravujú (v porovnaní s krstným menom a priezviskom) žiadne legislatívne normy, ale ich podoba závisí od vonkajších charakteristických znakov nositeľa prezývky, jeho vlastností, spôsobu prejavu, prípadne od situácie, ktorá motivovala prezývku. Podobu prezývky ovplyvňuje aj postavenie jednotlivca v rámci danej sociálnej skupiny. Pri výskume prezývky jednotlivca ako pevnej súčasti antroponymického registra musíme upriamiť pozornosť na samotný proces vzniku prezývky, a potom na jej fungovanie v rámci celej sociálnej skupiny.

Proces pomenovania jedinca individuálnou prezývkou je prejavom najdetailnejšieho vnímania objektívnej skutočnosti v rámci sociálnej skupiny, pričom sa pri tvorbe prezývky zohľadňuje aj postavenie pomenúvaného jedinca v rámci society. V. Blanár opisuje proces onymizácie, teda fázu vzniku a ustaľovania mena v užšom spoločenskom úze takto: „V najužšom spoločenstve (rodina, škola, ulica, najbližšie spoločenstvo prichádzajúce do styku s denotátom a pod.) sa vyzdvihne ‚podstatný' istý onomaziologický príznak, ktorý sa stane pomenovacím motívom. Príslušný denotát sa mohol pomenovať z rozmanitých hľadísk, pomenovacím motívom sa mohol stať rozličný onomaziologický príznak, ale v danom spoločenstve sa uplatnil jeden onomaziologický postoj, ktorý toto spoločenstvo prijalo." (Blanár, 2000, s. 200).

Synchrónny pohľad na motivačný model sa môže v oblasti posúvania jednotlivých motivačných príznakov, ako hlavných konštrukčných častí motivačného modelu, mierne odlišovať od posúvania príznakov v diachrónnom pohľade. To znamená, že aj motivačný model sa vyvíja, a to, čo bolo dominantné pri vzniku prezývok v minulosti, sa v súčasnosti dostáva na okraj spoločenských preferencií a naopak.[9]

Zmenu motivačného modelu v minulosti môžeme vidieť pri vzniku prezývky jednotlivca z obdobia sedemdesiatych rokov minulého storočia. *Ivan Longauer* (nar. 1948) dostal v Speváckom zbore slovenských učiteľov prezývku *Luigi*. Táto prezývka funguje v sociálnej skupine členov zboru vo všetkých komunikačných situáciách, teda aj mimo sústredení zboru. Vývinový proces prezývky začal na jednom sústredení zboru skrátením (abreviáciou) priezviska *Longauer* do podoby *Longo*. Abreviácia sa

[9] Porovnaj napríklad motivačné modely študentských prezývok, ktoré spomína V. Šmilauer (1933) u študentov gymnázia v tridsiatych rokoch minulého storočia, s prezývkami na prelome 20. a 21. storočia (Patráš, 1996; Krško, 2000; Ološtiak, 2007b atď.).

pri tvorbe prezývok využíva veľmi často najmä preto, že dochádza k ekonomizácii pomenovania, a teda aj komunikácie. Z propria sa po abreviácii zachová koreň, ktorý je nositeľom pôvodného propriálneho významu. Iniciátor novovytvoreného antroponyma nemusí mať špeciálne vedomosti o segmentoch propria alebo apelatíva, pretože abreviačné zmeny môžu v lexikálnom systéme „odkryť" nesegmentované morfematické rozhranie, a to synchrónne nesegmentované reziduálne segmenty vo východiskovom motivante pri zastretej motivácii, pri demotivácii, alebo nesegmentované morfematické rozhranie v prevzatých slovách." (Furdík, 2004, s. 52). Tak isto ako v apelatívnom systéme je to aj v propriálnom systéme. Takto vzniknuté proprium vstupuje so všetkými atribútmi do komunikačnej paradigmy. Abreviáciou vznikli napr. prezývky *Ševo* (< *Ševčík*), *Cero* (< *Cerovský*), *Šebo* (< *Šebeščák*, *Šebík*), *Pagy* (< *Pagáčová*).[10] Z hľadiska znalosti motivačných príznakov je dôležitý aj vek pomenúvateľa, pretože s tým je spojený určitý okruh informácií (preto je dôležité aj uvedenie roku narodenia Ivana Longauera v analyzovanom príklade). Z hľadiska antroponymického komunikačného registra vstupuje uvedená prezývka do komunikácie len v určitých situáciách – v prítomnosti ľudí ovládajúcich túto prezývku a v neoficiálnej komunikácii.

Primárna fáza utvárania prezývky *Longo* sa dostala do ďalšej fázy onymizácie, v ktorej sa uplatnil motivačný príznak totožný s priezviskom významného predstaviteľa talianskej ľavice – predsedu komunistickej strany Talianska Luigiho Longa[11] (1900 – 1980)[12]. Onymické príznaky (generické aj špecifikačné) sú v prípade prezývky a priezviska ako parciálneho nového motivanta takmer totožné, ale motivantom vstupujúcim do onymizácie je krstné meno a priezvisko tejto významnej osobnosti. Komplexný motivant teda okrem totožnosti so zaužívanou prezývkou nesie

[10] M. Ološtiak (2007b, s. 168) pri tomto druhu tvorenia prezývok rozlišuje tvorbu tzv. *hypokoristikoidov* – prezývok s hypokoristickou štruktúrou, pričom motivantom je priezvisko (*Kizák* > *Kizo*, *Imrich* > *Imro*, *Sládečková* > *Sláďo*, *Maskaľ* >*Masky*) a čisté skracovanie (*Adamčík* >*Adam*, *Repašský* >*Repa*, *Konopelec*> *Kono*). Pozri k tomu aj chápanie a tvorbu hypokoristík u J. Pleskalovej (2014) a S. Pastyříka (2007, 2010, 2012).

[11] L. Longo bol prvý predstaviteľ komunistických strán západnej Európy, ktorý prišiel ako generálny tajomník KS Talianska do Prahy na oficiálnu návštevu. Počas návštevy vyjadril podporu reformnému procesu a osobne A. Dubčekovi a neskôr, po augustovej intervencii vyjadril v mene KS Talianska ostrý protest, v ktorom intervenciu jasne odsúdil. Tento moment musel byť veľmi silný najmä pre vtedajšiu mládež (a práve dnešní sedemdesiatnici mali v roku 1968 dvadsať – dvadsaťpäť rokov).

[12] http://sk.wikipedia.org/wiki/Luigi_Longo

aj motivačný príznak exkluzívnosti (časti krstného mena). Práve tento motivačný príznak bol rozhodujúci, preto došlo k oslabeniu príznaku *Longo* a posilneniu príznaku *Luigi*. Výsledkom onymizácie je ustálenie a používanie prezývky *Luigi*.

Schematicky tento proces môžeme naznačiť takto (boldom a kapitálkami je naznačené posilnenie motivačného príznaku, vertikálnou šípkou vľavo je naznačený proces onymizácie, horizontálnou šípkou je znázornená motivácia):

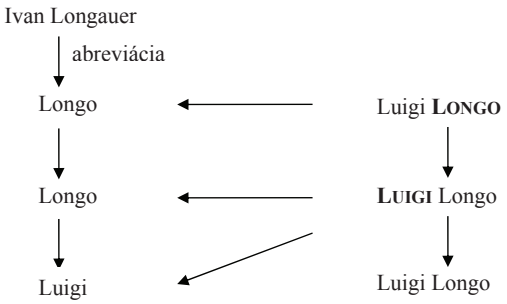

M. Ološtiak zdôrazňuje, že „najdôležitejšiu úlohu v procese nominácie prezývok zohráva motivácia“ (Ološtiak, 2007b, s. 165). Tú chápe „ako dvojdimenzionálnu entitu“ a rozlišuje motiváciu v širšom slova zmysle (tzv. komunikačnú motiváciu) a v užšom slova zmysle (tzv. jazykovú motiváciu). Dvojdimenzionalita motivácie prezývky vyplýva z toho, že komunikačná motivácia má sociolingvistické východisko, pretože prezývka funguje v komunikácii society, ktorej nositeľ prezývky je členom, a vznikla z konkrétnej potreby pomenovania jednotlivca. Jazyková motivácia predstavuje „vlastné jazykové stvárnenie prezývkovej antropolexémy“ (Ološtiak, 2007b, s. 166). Dvojaké chápanie motivácie prezývky zároveň potvrdzuje dvojaké chápanie statusu vlastného mena – jeho onomastický a lingvistický status.

V. Patráš (1996) triedi prezývky z hľadiska rôznych motivačných faktorov do piatich základných skupín:

„l. konotačné prezývky (motivované priamym vzťahom k rodnému menu, častejšie k priezvisku),

2. ‚exteriérové' prezývky (motivované fyzickými danosťami/osobitosťami nositeľa),

3. ‚interiérové' prezývky (s motiváciou na základe psychických vlastností a čŕt),

4. aluzívne prezývky (motivované na základe konfrontácie viditeľných znakov, vlastností, vzorov nositeľa s filmovou, rozprávkovou a i. bytosťou, známym spevákom, hercom atď.),

5. situačné prezývky (podľa výraznej motivujúcej udalosti, záľub, sklonov; príležitostné prezývky a tzv. prímená – nepravé prezývky nadobúdajúce charakter živých osobných mien)." (Patráš, 1996, s. 48).

Pri výskume žiackych prezývok v roku 2003[13] sme využili triedenie motivačných faktorov podľa M. Knappovej (1996) a na základe jej triedenia sme získaný korpus rozdelili na:

1. Prezývky motivované rodným menom nositeľa:

Tento druh prezývok tvoril približne 11 % všetkých prezývok. Pomenúvateľom môže byť člen triedneho kolektívu, učiteľ, v niektorých prípadoch aj samotný nositeľ (ak sa nenachádza na periférii society a skupina túto prezývku akceptuje). V tejto skupine sme zaznamenali prezývky (Silvia >) *Sisi* (podľa filmu o cisárovnej Alžbete Bavorskej); (Sonička >) *Opička;* (Mária >) *Mariška* (motivované apelatívom marihuana); (Jaro >) *Oraj* (inverzia); (Simona >) *Simson* (značka motorky).

2. Prezývky motivované priezviskom nositeľa:

Tento typ prezývok celkovo tvoril takmer 26 % prezývok. V tejto skupine sme zaznamenali aj vysokú mieru polyonymie u jednotlivých nositeľov, čo svedčí o nie celkovom stotožnení jednej podoby prezývky v kolektíve: (Bomba >) *Granát*, *Bombička*, *Bombuľka*; (Budzeľ >) *Buzik*, *Fúzik*, *Budzik*; (Svetláková >) *Svetielko*, *Žiarovka*, *Neónka*; (Svrček >) *Srky*, *Cvrky*; (Čajková >) *Čajo*[14]; (Dúhová >) *Dúha*, *Ahud* (inverzia); (Dedinský >) *Dedo*, *Dedinka*; (Hullová >) *Hula hup*, *Huľa* (od slangového slovesa *húliť* – fajčiť); (Bodorík >) *Bodka*; (Štiak >) *Šerbeľ*, *Ština*[15].

[13] Išlo o výskum a komparáciu žiackych prezývok, ktorý sme uskutočnili na slovensko-poľskom pomedzí – na slovenskej Základnej škole v Bobrove v 7. a 8. ročníku a na poľskom Gymnáziu v Lipnicy Wielkiej v 2. a 3. ročníku. Celkovo sme získali 73 dotazníkov zo slovenskej strany, v ktorých sme zaznamenali 82 prezývok u 50 nositeľov (pozri Krško, 2006a, s. 9).

[14] Expresivita prezývky je zvýraznená pužitím mužského rodu, napriek tomu, že ju dostalo dievča (podobne je to aj pri prezývkach *Pinochio*, *Koniar*, *Jogy a Bubu*).

[15] Keďže ide o veľmi expresívnu prezývku, samotný nositeľ ju síce priznal, ale sám neuviedol motiváciu.

Problémom tohto druhu prezývok bolo, že dotazníky boli anonymné a žiaci nie vždy uviedli priezvisko nositeľa prezývky.

3. Prezývky označujúce telesné vlastnosti nositeľa:

Táto skupina býva bohato zastúpená, pretože telesné vlastnosti sú veľmi častým motívom vzniku prezývky. Frekvencia takto motivovaných prezývok sa zvyšuje u staršej mládeže (prevažne na strednej škole), u žiakov základnej školy nie je dominantná (v skúmanej vzorke tvorila 23 % prezývok). Nárast u starších žiakov a študentov vyplýva z toho, že mladší nositelia sa viac sústreďujú na hru so slovom, dospievajúci skôr abstrahujú a všímajú si (už) aj dominantné telesné vlastnosti ľudí: *Pudlík* (podľa účesu), *Kačka* (podľa zadku), *Jalovica* (podľa zadku), *Pinochio* (chudá a drevená – nemotorná), *Rudolf* (podľa soba – v zime má červený nos), *Zajac/Bobor* (podľa zubov), *Elvis* (podľa účesu), *Párky*/*Sumo* (tučný), *Buchta* (tučná), *Panáčik* (malý), *Žirafa* (vysoká), *Ryšavec* (farba vlasov), *Pavúk* (dlhé nohy), *Fúzač* (prvé fúzy – v 7. triede), *Tekvica* (podľa postavy), *Vajco* (podľa tvaru hlavy), *Kleopatra* (podľa výrazného nosa).

4. Prezývky označujúce duševné a iné charakteristické vlastnosti nositeľa:

V skúmanej vzorke tvorili tieto prezývky 18 % celkového počtu. Do tejto skupiny môžeme zaradiť tieto prezývky: *Slintoš* (stále slintá), *Radiátor* (je mu zima, opiera sa o radiátor), *Kretén* (hlúpy), *Teľa* (nerozumie a stále sa pýta), *Varecha* (často presadí svoj názor), *Bifľa*/*Mudruľa*/*Mudrc*/*Mudroš* (najlepšie sa učí), *Šrotovník* (stále rozpráva), *Blcha* (všetkých „otravuje“), *Pupuš* (má zženštilé správanie), *Jogy a Bubu* (dve nerozlučné kamarátky), *Profesor* (dobre sa učí).

5. Symbolické prezývky motivované aktuálnymi udalosťami:

Tieto tvoria najpočetnejšiu skupinu, pretože najčastejšie vznikajú podobnosťou na nejakú známu osobnosť, môžu byť motivované určitou príhodou, spôsobom výslovnosti, prejavu, blízkym príbuzným a pod. Na základnej škole tvorili 22 % celkového počtu prezývok. *Kičiliky* (podľa skomolenia hudobnej skupiny Čiki-liki-tu-a), *Bolďo* (podľa mena starého otca Leopolda), *Ignác* (ujo Ignác), *Oňo* (brat Ondrej), *Silvester* (otec Silvester), *Gabika* (mama Gabika), *Igor* (otec Igor), *Džepeto* (prezývka brata), *Saša* (podľa psa Sašu), *Kuko* (podľa speváka skupiny Horkýže slíže), *Gypsuľa* (pripravila projekt zo sadry – gypsu), *Koudy* (podľa hrdinu amerického seriálu Krok za

krokom), *Korvín* (podľa historickej postavy Mateja Korvína), *Spomalený film* (je pomalý), *Koniar* (mala rada kone), *Pyžamo* (mikina pripomínala pyžamo), *Zaspatý* (zaspal na vyučovaní), *Inkubátor* (často hovoril, že je hlúpy ako inkubátor).

Napriek tomu, že motivácia prezývok je dôležitou súčasťou nominačného procesu, vznik prezývky, jej lexikálna podoba a používanie v sociálnej skupine ovplyvňujú mimojazykové faktory. Medzi najvýznamnejšie faktory patrí vnútorná štruktúra sociálnej skupiny, ktorá sa vymedzuje ako „sieť vzájomne prepojených, normatívne riadených sociálnych vzťahov v spoločnosti" (Košta, 1993, s. 46).

Každý jednotlivec je v priebehu svojho života súčasťou viacerých sociálnych skupín, v rámci ktorých má rozličné sociálne začlenenie. Sociálna skupina patrí medzi základné a najpoužívanejšie sociologické termíny. Je to určitý počet osôb, ktoré sú spojené vzájomným pôsobením uskutočňujúcim sa podľa zaužívaných vzorov a pravidiel. Sociálna skupina sa vyznačuje tromi základnými znakmi: 1. sociálnou interakciou, 2. pocitom príslušnosti ku skupine a stotožňovaním sa s ňou, 3. skupinovou identitou, keď členovia alebo nečlenovia skupiny vnímajú jej ostatných členov práve prostredníctvom skupiny. Ďalšími znakmi sociálnej skupiny sú spoločné ciele, spoločné činnosti, skupinové hodnoty, normy, vzory správania a vnútorná štruktúra.

Miesto jednotlivca v rámci sociálnej skupiny je vymedzené jeho statusom a rolou. Status[16] je súhrnným vyjadrením sociálnej pozície jednotlivca v sociálnej skupine, ktorú jednotlivec získava po vstupe do skupiny. Status jednotlivca je vnímaný prostredníctvom ocenení zo strany ostatných členov sociálnej skupiny vo forme pozitívnych výberov a ocenení, privilégií a benefitov. K. Koštialová (2009) v teoretickom úvode k charakteristike socioprofesných skupín píše, že status môže byť „predpísaný (an ascribed status), ktorý je nám daný nezávisle od našej vôle (vek, pohlavie, etnická príslušnosť), v dôsledku sociálnych okolností, najmä dedičstva. Status získaný (an achieved status) môžeme sami ovplyvniť. V modernej spoločnosti sú zamestnanie a vzdelanie statusom získaným." (Koštialová, 2009, s. 98, pozn. 60).

[16] Status získavame napr. absolvovaním školy – určitý stupeň vzdelania nám vymedzí status v povolaní – z neho vyplýva ďalší druh statusu – socioekonomický status (mesačný príjem, služobné auto, sekretárka apod.). Iný status má človek v rodine (voči svojim rodičom, iný voči deťom), partii kamarátov.

Dynamickým aspektom statusu je rola, ktorá sa vykonáva, hrá. Rola[17] je súbor určitých povinností, obmedzení, predpísaného správania, ale aj súbor privilégií. Človek sa od narodenia učí hrať roly, v ktorých sa postupne ocitá – človek sa socializuje. Porušenie noriem rolového správania vedie k sankciám – tie môžu mať rôznu intenzitu – od napomenutia, výsmechu až po právne tresty. Detské hry na školu, obchod, rodičov... je v podstate učenie sa hrať príslušné roly pridelenému statusu – jedno dieťa dostane pridelený status predavača, druhé kupujúceho, učiteľa, žiaka atď. (k tomu napr. Zajacová, 2010; 2012, s. 28 – 35).

Z kvalitatívneho hľadiska rozoznávame malé a veľké sociálne skupiny. Za malú pokladáme takú skupinu, v ktorej majú jej členovia medzi sebou osobné vzťahy (face – to – face relations). Kvantitatívne tento druh môžeme ohraničiť počtom 30 až 40 členov. Vo veľkých sociálnych skupinách nedochádza k osobným vzťahom a prebieha v nich priama aj nepriama (t. j. sprostredkovaná) komunikácia. K veľkým sociálnym skupinám radíme politické strany, armádu, národ a pod.

Z hľadiska tvorby a používania prezývok nás bude zaujímať malá sociálna skupina, za ktorú môžeme považovať napr. školskú triedu, študijnú skupinu na vysokej škole atď. Sociálna štruktúra malej sociálnej skupiny pozostáva z vodcu (vodcov), pomocníkov (satelitov), členov a tzv. outsiderov, ktorí sú v skupine izolovaní a vytlačení na periférium. J. Sopóci a B. Búzik (1997) rozoznávajú inštrumentálneho (formálneho) vodcu, ktorý plní v skupine rolu organizátora na zabezpečenie úloh a cieľov skupiny, a expresívneho (neformálneho) vodcu, úlohou ktorého je vytvárať v skupine pohodu a dobré vzťahy medzi členmi. M. Petrusek (1969) na základe sociometrických meraní identifikuje v skupine tri typy sociometrického vodcu: 1. najpopulárnejšiu (najobľúbenejšiu) osobu, 2. sociometrického vodcu, čiže osobu s najvyššou neformálnou autoritou, „která má moc kontrolovat aktivitu skupiny“ (Petrusek, 1969, s. 210), 3. úlohového špecialistu, čiže situačného vodcu.

Na základe sociálnych interakcií (pozitívneho/negatívneho výberu) môžeme zostaviť sociogram, ktorý nám zobrazí jednotlivých členov sociálnej skupiny. V tomto smere sa nám pre zobrazenie prezývok jednotlivcov javí ako najvhodnejší terčový

[17] Roly sú vymedzené statusom – status dieťaťa mu „predpisuje“ poslúchať rodičov, pomáhať v domácnosti, nepozerať večerné televízne programy a pod. Status riaditeľa podniku mu predpisuje správať sa kultúrne k zákazníkom, chodiť vhodne oblečený, byť diplomatický vo vyjadrovaní…

(kruhový) sociogram s uplatnením hierarchie statusov jednotlivých členov. Modelovo môžeme vytvoriť sociogram deväťčlennej skupiny s 5 pozitívnymi výbermi (podľa Petrusek, 1969, s. 178):

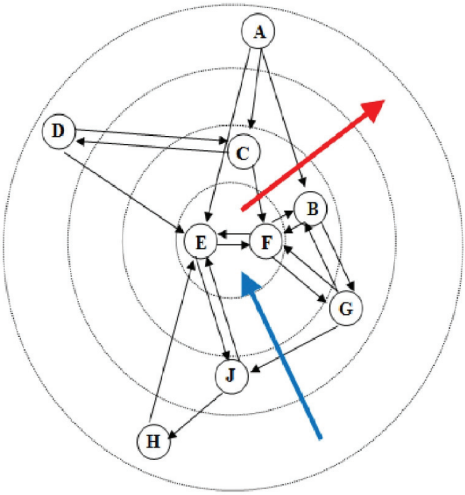

Situácia v skupine je takáto: skupina má 2 vodcov, pričom F predstavuje situačného (formálneho) vodcu; E je najpopulárnejšia osoba (má 5 pozitívnych výberov), čiže je sociometrickým vodcom; B, C sú ich sateliti; G, J sú členmi skupiny a A, D, H predstavujú izolovaných členov (outsiderov).

Prezývky v takejto modelovej sociálnej skupine vznikajú v dvoch smeroch – odstredivým smerom (červená šípka na obrázku) ich dávajú osoby so statusom satelitov, v menšom množstve členovia. Prezývky dostávajú členovia a outsideri. Ide o expresívne, hanlivé prezývky, ktoré „majiteľa“ zosmiešňujú a potvrdzujú jeho nižší spoločenský status – *Lepidlo* (bál sa, bol celý „polepený“), *Šunky* (tučný), *Prostitútka*[18] (nosil úzke, obtiahnuté tepláky), *Salko* (priťahovala chlapcov, lepili sa na ňu), *Filozof* (s ironickou intonáciou – veľa rozpráva), *Kuko* (mal veľké oči), *Matelko* (veľké uši), *Azurit* (bol prehnane čistotný – podľa staršej reklamy na prací prášok, v ktorej vystupoval zajac Azurit) atď. V odstredivom smere nedáva prezývku sociometrický

[18] Aj v tomto prípade je expresivita prezývky zvýraznená zmenou rodu (pozri pozn. č. 14). Tu však ide o zmenu rodu v smere od maskulína k feminínu, čo môže byť príznakovo zaťaženejšie a expresivita prezývky *Prostitútka* je výraznejšia ako expresivita preývok *Koniar*, *Jogy a Bubu*.

vodca, výnimočne ju môže vytvoriť a udeliť situačný vodca (najčastejšie satelitovi podľa situácie) – *Nešťastník* (mal niekoľko nepresných zásahov pri streľbe), *Markíza* (predviedla rozcvičku ako v TV Markíza), *Rudné bohatstvo* (nezvládol písomku z rudného bohatstva).

Dostredivým smerom (modrá šípka na obrázku) dávajú prezývky členovia a outsideri. V interakcii člen – vodca ide o prezývky odvodené od krstného mena, priezviska, prípadne od druhu športu (prípadne inej záľuby), v ktorom dosahuje vodca úspechy. Tieto prezývky sú viac neutrálne (informatívne), prípadne sú pozitívne emocionálne (vyjadrujú obdiv) – Miroslav Šarkan > Š*acho* (šach – titul panovníka v Perzii, táto motivácia však nebola dominantná), *Jordan* (hral basketbal, prirovnali ho k M. Jordanovi). V interakcii satelit – vodca ide o prezývky vyjadrujúce obdiv, čiastočne môžu byť expresívne: študent telesnej výchovy, ktorý sa venoval kulturistike, mal prezývky *Desto* (podľa vysokozdvižného vozíka DESTA), *Kuľo*[19].

Outsideri nedávajú prezývky satelitom ani vodcom, niekedy sa môžu ujať prezývky pre člena sociálnej skupiny (väčšinou motivované situáciou), musí ich však najprv akceptovať vodca.

Zaujímavý jav zaznamenal poslucháč slovenského jazyka a literatúry Radovan Trišč (1998) pri výskume prezývok žiakov ZŠ na seminárnu prácu z onomastiky. Zistil, že dievčatá v 6. a 7. ročníku, vzhľadom na svoj skorší telesný a psychický vývoj dokážu obsadiť dominantné statusy a v tomto období sa mení štruktúra sociálnej skupiny. Dievčatá udávajú trend v prezývkach triedy. V 8. a 9. ročníku, keď chlapci „dobehnú“ telesný vývin dievčat, preberajú statusy vodcov a satelitov a situácia sa mení.

Pri pohľade na uvedený sociogram (ale platí to vo všeobecnosti pre akúkoľvek sociálnu skupinu) môžeme konštatovať, že odstredivým smerom expresivita prezývok rastie a dostredivým smerom expresivita klesá. Prezývky vodcov sociálnych skupín a satelitov majú skôr obdivný charakter s pozitívnou motiváciou, členovia skupiny a predovšetkým outsideri sú nositeľmi expresívnych, hanlivých prezývok.

[19] Tento študent mal aj prezývky *Romulus* (podľa jedného zo zakladateľov Ríma), *Haney* (podľa svetoznámeho kulturistu). Tieto prezývky (vyjadrujúce obdiv) však dostal od členov sociálnej skupiny, nie satelitov.

Meno na sociálnych sieťach[20]

Odlišná situácia v nominačných procesoch nastáva na sociálnych sieťach[21]. Keď hovoríme o sociálnych sieťach, najčastejšie máme na mysli Facebook. Ale existujú aj iné sociálne siete, ktoré sa odlišujú svojou funkciou, zameraním na cieľovú skupinu a pod. – YouTube, LinkedIn, Twitter (http://internetove-socialne-siete.webnode.cz/druhy-socialnych-sieti/). Najrozšírenejšou a najpopulárnejšou sociálnou sieťou na Slovensku a v okolitých štátoch je Facebook, ktorý vytvoril v roku 2004 Mark Zuckerberg spolu s Dustinom Moskowitzom, Chrisom Hughesom a Eduardom Saverinom ako internetovú stránku thefacebook.com, ktorá mala slúžiť ako školská ročenka študentom Harvardovej univerzity. V roku 2006 túto stránku sprístupnili aj ostatnej verejnosti a postupne sa z nej stala najobľúbenejšia celosvetová sociálna sieť, ktorú v januári 2016 využíva 1,59 miliardy obyvateľov Zeme (https://www.mojandroid.sk/facebook-1-59-miliardy-pouzivatelov-rekordne-zisky/).

Z hľadiska nominačných procesov sú sociálne siete zaujímavé tým, že meno používateľa sociálnej siete neovplyvňujú sociálne väzby v skupine, napriek tomu, že ide o „sociálnu" sieť. Internetové sociálne siete však nevytvárajú sociálnu väzbu vo fyzickom zmysle, ale len vo virtuálnom, kybernetickom priestore. Jediným a rozhodujúcim faktorom pri pomenúvaní a voľbe druhu antroponyma je samotný nositeľ mena. Otvorenosť a prístupnosť sociálnych sietí sa stáva bohatým zdrojom pre výskum tohto špecifického druhu antroponymie. Špecifickosť onymie sociálnych sietí spočíva v tom, že **ide o hybridný útvar na rozhraní krstných mien, priezvisk, hypokoristík a prezývok s výrazným aspektom autonominácie**. Výsledný druh antroponyma závisí od používateľa, to znamená, že v mene sa prezentuje tak, ako chce, aby ho vnímalo okolie, ako vníma sám seba. Naopak, prezývka jednotlivca

[20] Tvorbou a používaním mien vo virtuálnom svete internetu pred obdobím sociálnych sietí sa zaoberali viaceré štúdie – pozri napr. Patráš, 2000; Wachtarczyková, 2000; Jandová a kol., 2006 a pod.

[21] Výhodami sociálnych sietí sú predovšetkým stály kontakt s priateľmi a známymi, možnosť vymieňania si názorov, fotografií, odkazov na zaujímavé internetové stránky, aktuálne dianie vo svete, prístup k obrovskému množstvo informácií, získavanie nových kontaktov. Sociálne siete sú pre svoju otvorenosť obrovským marketingovým nástrojom firiem v podobe cielenej reklamy na konkrétneho používateľa. Nevýhodami sociálnych sietí je predovšetkým strata súkromia, možnosť zneužitia fotografií, kyberšikana (najmä v skupine žiakov a študentov), možnosť overovania si názorov a aktivít ľudí zo strany zamestnávateľov a závislosť na sociálnych sieťach.

odráža vnímanie nositeľa prezývky jeho okolím a je výsledkom skutočných sociálnych väzieb v sociálnej skupine.

Korpus výskumnej vzorky mien na sociálnej sieti Facebook tvorilo 573 mien, z čoho bolo 230 mien používateľov mužského pohlavia a 343 mien žien. Počas používania sociálnej siete (približne sedem rokov) sme zaznamenali zmeny mien niektorých používateľov – najčastejšie išlo o doplnenie novonadobudnutého mena vydajom, naznačenie zmeny mena vydajom – *Míša Boháčová (ex Čornejová) > Míša Boháčová Čornejová*, zmenu z neoficiálnej podoby na oficiálnu – *Soňa Soňulik Polakovič > Soňa Polakovičová*[22].

Najpočetnejšou skupinou výskumného korpusu tvorili mená zložené z krstného mena a priezviska – zo súboru 573 mien ich bolo 362, po nich nasledovali formálne rovnaké mená, ktoré však nemali dodržanú diakritiku (75), medzi početnú skupinu patrili mená utvorené z krstného mena, pôvodného priezviska, ku ktorému sa pridalo novonadobudnuté priezvisko (33), podobné zastúpenie mali aj mená utvorené z hypokoristickej podoby krstného mena a priezviska (29). Na Facebooku si používatelia ozvláštňujú svoje oficiálne meno pridaním prezývky (najčastejšie medzi krstné meno a priezvisko) – tento model sme zaznamenali v 10 prípadoch, 9 mien bolo utvorených z krstného mena a skráteného priezviska, nasledoval model hypokoristická podoba krstného mena a priezvisko bez diakritiky – 8 mien.

Zvláštnu skupinu tvorili mená, ktoré radíme do skupiny fiktoným (8 prípadov). Fiktonymá (používajú sa aj termíny kryptonymum, pseudonymum – pozri Bauko, 2012) majú za úlohu utajiť skutočnú identitu nositeľov mena. Pri používateľoch sociálnych sietí je to však v rozpore s podstatou sociálnej siete – ľudia, ktorí chcú zdieľať s nimi spoločné zážitky, komentáre, fotografie a pod., musia poznať identitu týchto používateľov. Niektorí používatelia však nechcú aktívne vystupovať na sociálnych sieťach, chcú len navštevovať niektoré stránky, ktoré sú prístupné len v tomto prostredí (napríklad rôzne záujmové komunity). Výskum fiktonymických podôb mien je preto možný len v skupine vlastných priateľov, pretože len vtedy poznáme

[22] Nutnosť zmeny mena odôvodnila S. Polakovičová slovami: „Ja som si zmenila moje predošlé Soňa Soňulik Polakovič na svoje skutočné meno, pretože naši projektoví partneri v Bruseli mi dali certifikát s týmto mojím FB menom."

skutočnú podobu mena nositeľa fiktonyma a vieme posúdiť, či ide o vymyslené celé meno alebo len jeho časti.

Podobný problém ako používanie fiktoným je využívanie slovných hračiek pri vytváraní mien, prípadne vytváranie mena reduplikáciou krstného mena – *Ivet Tka*, *Len Ocka*, *Ivan Ivanov*, *Ivka Ivkaa*, *Zuzana Zuzanka*. Pretože (opäť) ide o ľudí zo skupiny priateľov, poznáme ich identitu. Na sociálnej sieti však využívajú len krstné meno, ktoré by nedokázalo plniť identifikačnú a diferenčnú funkciu propria. Z hľadiska antroponymického registra musíme spájať meno na sociálnej sieti s konkrétnou osobou a zároveň si uvedomovať, že v reálnom živote sa volá tak a tak. Výsledkom používania takejto formy mien je, že si nositeľov týchto mien nemusia pridať medzi virtuálnych priateľov ani ich reálni priatelia, pretože nevedia, o koho ide[23].

Okrajovými modelmi korpusu boli mená utvorené slovnou hrou, prípadne rozložením mena (7 mien), 6 mien bolo utvorených z krstného meno, pôvodného priezviska, ku ktorému si používateľka pridala novonadobudnuté priezvisko bez diakritiky, rovnaký počet reprezentovali mená s hypokoristickou podobou krstného mena, prezývky a priezviska, model krstné meno a prezývka zastupovali 4 mená, rovnako ako model s reklamnou funkciou odkazujúci na firmu, obľúbenú reláciu a pod. 3 mená zastupovali modely krstné meno + novonadobudnuté priezvisko bez diakritiky + pôvodné priezvisko, rovnako ako aj model hypokoristická podoba krstného mena + pôvodné priezvisko + novonadobudnuté priezvisko a model vzniknutý reduplikáciou krstného mena. Najmenej boli zastúpené modely vzniknuté z oboch mien manželov (2 prípady) a z krstného mena, ku ktorému bola pridaná hypokoristická podoba krstného mena a skrátené priezvisko (1 meno).

Zaujímavosťou je jav, že medzi nositeľmi rôznych modelov mien sme nezaznamenali ani jeden prípad s uvedením vysokoškolského titulu, napriek tomu, že väčšina používateľov má ukončený minimálne prvý stupeň vysokoškolského štúdia.

[23] Príkladom je reakcia na meno používateľky mena *Len Ocka:* „Lenka, dakujem za priatelstvo. Prepac, ze az tak neskoro som prisla na to, kto vlastne si. O to viac ma to potesilo ;-P ;-P . Srdecne pozdravujem“.

Jednotlivé modely reprezentujú tieto príklady[24]:

a) krstné meno + priezvisko: *Andrea Tokárová*, *Anna Gálisová*, *AnnaMária Genčiová*, *Caroline Hitland*, *Emília Remšíková*, *Gabriel Rožai*, *Ján Krško*, *Jana Chlebinová*, *Janka*[25] *Bednárová*, *Jaroslav David*, *Jasna Uhláriková*, *Ladislav Janovec*, *Lucia Žitňanská*, *Marcela Montoyová*[26], *Marek Grác*, *Martin Ološtiak*, *Martin Pukanec*, *Martina Ivanová*, *Martina Šmejkalová*, *Martina Varini*, *Peter Žeňuch*, *Polonec Miroslav*[27], *Radka Holanová*, Renata *Gliwa*, *Saša*[28]*Poklač*, *Soňa Polakovičová*, *Vladimír Šmilauer*, *Zdena Ginčaiová*, *Zdenka*[29] *Žlnková*, *Žaneta Dvořáková*, *Светлана Пахомова*;

b) krstné meno + priezvisko bez diakritiky[30]: *Alexandra Bitusikova*, *Alexandra Chomova*, *Andrea Tokarova*, *Dusana Mihalusova*, *Ján Krempasky*, *Jan Rumpel*, *Jana Dulovcova*, *Janka Durkova*, *Katarina Cizmarova*, *Katarina Muzikova*, *Radek Cech*, *Renata Veltyova*, *Vladimir Haspra*, *Zuzka Dlhosova*, *Zuzana Drugdova*, *Zuzana Krskova*;

c) krstné meno + pôvodné priezvisko + novonadobudnuté priezvisko: *Alena Belohorská Molnárová*, *Anna Hrivnáková-Baláková*, *Ivana Baković Mintálová*, *Jana Davidová Glogarová*, *Lucia Gianitsová Ološtiaková*, *Marianna Hybská Gajdošová*, *Milena Slávikova Hamacková*, *Olívia Mitlíková-Vavreková*, *Zuzana Henželová Vinarčíková*;

d) hypokoristická podoba krstného mena + priezvisko: *Anička Rusinkovičová*, *Bea Babičová*, *Edit Príhodová*, *Ernie Murín*, *Iva Zigová*, *Evička Pardelová*, *Evka*

[24] Z priestorových dôvodov neuvádzame celý korpus, ale pri frekventovaných modeloch sme urobili selekciu mien. Nezvyčajné a zaujímavé modely sme však ponechali. Zverejnenie podoby mena konkrétneho užívateľa sociálnej siete nepodlieha udeleniu jeho súhlasu na zverejnenie, pretože meno je verejne prístupné na sociálnej sieti. Je osobnou vecou každého užívateľa, aký stupeň ochrany osobných údajov si zvolí. Väčšina užívateľov uvedených vo výskumnom korpuse o zámere zverejnenia mena vedela a nezaznamenali sme žiadny nesúhlas so zverejnením mena. Viacero prípadov skratky mena alebo prezývky sme konzultovali priamo s používateľom mena.

[25] Pri ženskom krstnom mene *Janka* je zložité posúdiť, či ide o oficiálnu podobu alebo o hypokoristickú podobu mena *Jana*.

[26] Nositeľka tohto mena je Slovenska vydatá za cudzinca, žijúca v Španielsku. Napriek tomu používa prechýlenú podobu priezviska aj v zahraničí, pretože mala sobáš na Slovensku asi v roku 1990. Ako sa vyjadrila k forme svojho mena, v zahraničí to znie exkluzívne.

[27] Jediný prípad zápisu v neslovenskom poradí – priezvisko, krstné meno.

[28] Ide o Slovinku, ktorá v osobnej komunikácii potvrdila, že jej oficiálne meno je *Saša*. V slovenčine takéto meno je hypokoristickou podobou krstného mena Alexandra.

[29] V osobnej komunikácii potvrdila, že jej oficiálna podoba krstného meno je *Zdenka*.

[30] Najčastejšie absentuje kvantita v prechyľovacej prípone *-ová* pri ženských priezviskách.

Gavalierová, *Evka Samcová*, *Jarko Broz*, *Kristy Vargová*, *Laco Lenovský*, *Lolo Mačor*, *Ľubo Holík*, *Mimka Šepíková*, *Mirka Borbélyová*, *Miro Dedinský*, *Pepi Šuchaňová*, *Rasťo Kubáň*, *Slavo Ilavský*;

e) krstné meno + prezývka + priezvisko: *Alena Asheera*[31] *Záborská*, *Ivona Yvonne Kormanova*, *Lenka Shockz*[32] *Glodeková*, *Lucia Lucisha Mokrá*, *Miroslav Porthos*[33] *Vepřek*, *Vladimír Kazko Kázik*, *Zuzana Blška*[34] *Lakomčíková*;

f) krstné meno + skrátené priezvisko: *Andrea Ondr*, *Jana Kum*, *Jana Wachtarczyk*, *Lucia Demuth*, *Oskar Sz*, *Radka Schmidt*;

g) hypokoristická podoba krstného mena + priezvisko bez diakritiky: *Anit Hola*, *Emka Javorkova*, *Katka Sadecka*, *Katka Kovacikova*, *Lenka Simkova*,

h) kryptonymum, umelecké meno: *Amber Adams* (vymyslené mená), *Dagmar Rostandt* (umelecké meno speváčky), *Lara Matus* (vymyslené mená, druhé meno bolo inšpirované dievčenským menom jej mamy – Matúšová), *Onee Ping* (vymyslené meno podľa textu na čínskej rezancovej polievke), *Shooty Šútovec* (Shooty – umelecké meno Martina Šútovca);

ch) rozloženie mena, slovná hračka: *Ciga Nikova* (novonadobudnuté priezvisko Cigániková + alúzie na apelatívum *ciga* – slangové označenie cigarety a slovo *nik* (< angl. *nick*) – prezývka), *Ivet Tka* (hypokoristická podoba *Ivetka* a zároveň začiatky krstného mena a priezviska – Iveta Tkáčiková), *Len Ocka* (hypokoristická podoba *Lenočka* < *Lenka*); *Eva Efka Stolík* (*Stolík* < Stolárová), *Prška Prši Evka* (Eva Pršová – hypokoristická podoba priezviska + sloveso kvázi súvisiace s priezviskom + hypokoristická podoba krstného mena), *KRst Bílková* (*KRst* < Kristína – ešte na strednej škole sa im zdalo zábavné odstrániť z krstného mena vokály), *Madža*

[31] Motiváciou prezývky bolo meno hrdinky počítačovej hry: „Moja prezývka pochádza z jednej hry (Neverwinter Nights), tak sa volala jedna herná postava. Privlastnila som si to meno, lebo sa mi páčilo. Navyše je tu psychologický faktor – tým menom akoby označujem svoje herné alterego, pravidelne ho používam v počítačových hrách."

[32] Pôvod tejto prezývky vysvetlila jej spolužiačka takto: „Pôvodne bola Lenkina prezývka "Shocky" (už mi nevedela priblížiť jej motiváciu), ale ľudia to písali stále zle, lebo slovenská a anglická klávesnica má prehodené "y" a "z"."

[33] Prezývka vznikla podľa jedného z románových hrdinov A. Dumasa. „Přezdívka je skutečně podle jednoho z mušketýrů. Vznikla na jednom čundru v restauraci Čekanka na nádraží ve Frýdku-Místku. Do hospody vešel místní filozof, prohlásil nás za mušketýry a při pohledu na mě prohlásil: Ty jsi Porthos – velké tělo, v hlavě nic."

[34] Prezývka vznikla ešte na základnej škole – dievčatá uchmatli chlapcovi čiapku a Zuzana si ju dala na hlavu s otázkou, či tá čiapka nie je zablšená.

Arvensisová (*Madža* < Marika – na strednej škole sa zabávali tak, že k menám pripájali príponu *-dža* – vznikla situačná prezývka);

i) hypokoristická podoba krstného mena + prezývka + priezvisko: *Danka Zvonček Končeková* (*Zvonček* – slovná hračka s priezviskom Končeková), *Ivanka A.*[35] *Muková*, *Katka Bubu Kamenská* (*Bubu* ju volala jej mama od malička), *Katka Pipa Čipková* (*Pipa* – prezývka < dievčenské priezvisko Pipová), *Katka Shiroi*[36] *Hutnikovie*[37], *Rado Dolfík Tilandy* (*Dolfík* < Adolf – odkaz na nemeckých predkov);

j) krstné meno + pôvodné priezvisko + novonadobudnuté priezvisko bez diakritiky[38]: *Jaroslava Ďuránová Francekova, Juliana Karahutova Vasickaninova*;

k) krstné meno + prezývka: *Lina Patricia*[39], *Radka Frufru Ivosovic*[40], *Velká Iva*[41];

l) odkaz na firmu, reláciu a pod.: *Andrea Lukoničová Krimi* (redaktorka televíznej relácie Krimi), *Lýdia Simanart Simanová* (manželka majiteľa firmy Simanart), *Šárka Brezányová OrbisPictus* (majiteľka firmy OrbisPictus);

m) krstné meno + novonadobudnuté priezvisko bez diakritiky + pôvodné priezvisko: *Martina Jacmenikova Luptakova*, *Miroslava Kovacsova Lizbetinova*;

n) hypokoristická podoba krstného mena + pôvodné priezvisko + novonadobudnuté priezvisko: *Jully Bystrianska Stieranková*, *Marcelka Kapičáková Szczerbová*;

---

[35] Vysvetlenie podoby mena napísala samotná nositeľka mena: „to je z éry mého webu Nová Země, říkali mi Ivanka-adminka. Občansky jsem Ivana."

[36] K. Hutníková napísala takúto motiváciu svojej prezývky: „mnoho učiteľov, či rodičov vždy hovorili, že som taká bledá, biela ako stena. Keď sa človek pohybuje na internete a nechce spraviť súkromie zraniteľným, tak si volí nick. Shiroi znamená v japončine biela."

[37] Posesívnu formu priezviska si nositeľka mena zvolila ako ochranu pred preverovaním osoby zo strany zamestnávateľov – „...a Katka Hutnikovie, pretože zamestnávatelia si ľudí googlia, či vyhľadávajú na FB. Ako formu previerky."

[38] Poradie, či prvé priezvisko je pôvodné a druhé je nadobudnuté sobášom, závisí od samotnej používateľky (s mužskou podobou takéhoto mena sme sa nestretli). Rozdelenie na dve skupiny, odlišujúce sa len poradím mien (pôvodné nové a nové/pôvodné) vieme určiť len u ľudí, ktorých osobne poznáme, prípadne musíme tento jav konzultovať priamo s nimi,.

[39] Nositeľka tohto mena má na Facebooku plné meno v podobe Lina Patrici (Taru Saari) a motiváciu mena vysvetlila takto: „Lina. Je z rozprávky o Červenej čiapočke, ktorá tancovala s vlkmi. Absolútne som sa s ňou zžila. Keď mi jedna blízka duša povedala. Ty si taká iná, presne ako táto Lina a okrem toho Linnum Perene je ľan siaty, rastlinka síce krehká, ale modrá a húževnatá ako ja. Taru Saari je z fínčiny. Ostrov, ktorý rozpráva príbehy."

[40] Nositeľka komentovala motiváciu svojich mien slovami: „Ivosovic preto, že pre mňa môj pes Iva znamená veľa, tak som sa jej privlastnila. V podstate s interpunkciou by to bolo Ivošovič, FB mi ale interpunkciu nevzal a bolo z toho Ivosovic. Tak som to napísala bez mäkčeňov. A Frufru sa mi páčilo ako niečo detské, taká hravosť. Znamená to pre mňa niečo ako "ňuňu". Neskôr som zistila, že vo francúzštine to znamená aj niečo ako koketa. Zaujímavé prepojenie."

[41] Motivácia bola presne opačná – bola drobnej postavy, ale zároveň sa chcela odlíšiť od svojej dcéry, ktorá má rovnaké meno – Ivona.

o) reduplikácia krstného mena: *Ivan Ivanov* (Ivanov – podľa sympatií k Rusku), *Ivka Ivkaa*, *Zuzana Zuzanka*;

p) spoločné meno manželov: *Radka Ludo* (manžel sa volá Ľudovít), *Veronika A Jozko Buday*;

r) krstné meno + hypokoristická podoba krstného mena + skrátené priezvisko: *Adela Adka F*.

Uvedený korpus mien na sociálnej sieti sme zobrazili na grafe (pozri prílohu č. 1).

Hypokoristikum

Dôležitou súčasťou antroponymického registra sú hypokoristické podoby antroponým. Na základe dvojpólovosti onymického statusu môžeme na hypokoristické propriá nazerať z dvoch uhlov – s prihliadnutím na lingvistický status antroponyma nás budú zaujímať stavebné prostriedky a zákonitosti jazyka uplatňujúce sa rovnako pri stavbe apelatív, ako aj pri stavbe proprií. Z pohľadu onomastického statusu propria nás budú zaujímať špecifické zákonitosti kategórie proprií (pozri napr. Blanár, 1996, 2004; Šrámek, 1999) a ich fungovanie v rozličných komunikačných situáciách (bližšie k tomu napr. Blanár, 2009, s. 46).

M. Harvalík (2012) upozorňuje na to, že hypokoristické podoby proprií sú výrazne ovplyvňované dialektom práve preto, že sú súčasťou polooficiálnej alebo neoficiálnej komunikácie (porovnaj aj úvahy o rôznych komunikačných úrovniach a ich vplyve na výber formy propria) – „zatímco základní formy rodných jmen existují pouze ve spisovné, oficiální formě (byť mohou mít tvarové a pravopisné varianty), jejich hypokoristické podoby jsou svou podstatou formy neoficiální, často znatelně expresivní, při jejichž tvoření je využíváno bohatství různorodých jazykových postupů. Mnoho hypokoristických podob je přitom buď obecněčeských nebo více či méně ovlivněno dialektem, protože jejich forma je utvářena hláskoslovím, morfologií a slovotvorbou regionu, na jehož území se vyskytují (např. Hadámek, Hanýžka na Chodsku v západních Čechách, Anče, Eviště, Honziště v Podkrkonoší v severovýchodních Čechách, Jura, Jožka, Svaťa, Liba na Moravě). Ačkoliv hypokoristika jsou jedním ze zdrojů obohacování repertoáru základních forem rodných jmen a některé původní komunikační varianty byly postaveny na stejnou oficiální úroveň jako výchozí podoby (srov. Zdeslav – Zdeněk, Magdalena, Apolena, Helena

apod. – Lenka, Miroslav – Mirek), lze předpokládat, že hypokoristické formy s výraznou regionální a/nebo stylovou příznakovostí (zvláště silně expresivní) hranici mezi hypokoristiky a oficiálními podobami rodných jmen nepřekročí.“ (Harvalík, 2012, s. 10).

V jazykovede dodnes nie je terminologicky a obsahovo vyriešený samotný pojem hypokoristikum. V Encyklopédii jazykovedy (1993, s. 183) sa chápe hypokoristikum širšie – ako lexikálne jednotky (teda nie len propriá) „funkčne ohraničené na dôverný rodinný styk, na styk príbuzných, blízkych osôb“. Expresivita takto definovaných hypokoristík je však viazaná len na kladný citový vzťah k pomenúvanej skutočnosti.

Naše chápanie hypokoristík, resp. hypokoristických antroponým sa úplne stotožňuje s ich vymedzením S. Pastyříkom (2010a), ktorý ich nechápe len ako domácke obmeny deminutívno-melioratívneho charakteru, ale „jako jakékoliv neoficiální a nestandardizované obměny neutrálních (oficiálních, úředních, standardizovaných) jmen v určitém prostředí, které se při komunikaci chovají jako stylisticky zabarvené prostředky propriální synonymie.“ (Pastyřík, 2010a, s. 158). Autor zároveň za charakteristické prvky hypokoristík považuje propriálnosť, neoficiálnosť, neštandardizovanosť, komunikačnú a situačnú aktuálnosť, onymickú premenlivosť, emocionálnu a štylistickú príznakovosť, subjektívnosť a evalvatívnosť.

Hypokoristiká (zámerne používame tento termín, nie hypokoristická podoba proprií) však vznikajú a fungujú predovšetkým v neoficiálnych a súkromných komunikačných úrovniach. M. Majtán a M. Považaj za neúradné podoby rodných mien považujú „jednak všetky varianty maznavých, domáckych, familiárnych (hypokoristických) a zdrobnenín (deminutívnych) podôb domáceho aj nedomáceho pôvodu, jednak nárečové, hláskové a slovotvorné varianty úradnej podoby.“ (Majtán – Považaj, 1998, s. 272).

Prehľad názorov na pojem hypokoristikum v českej lingvistike podal S. Pastyřík (1994, s. 104 – 105), ktorý konštatuje, že viacerí českí jazykovedci (J. Gebauer, V. Šmilauer, L. Klimeš...) chápu hypokoristiká len ako domácke tvary oficiálnych mien, prípadne ako maznavé obmeny, ktoré vznikajú v dôvernom, rodinnom, priateľskom, prípadne v neúradnom prostredí. Na základe predchádzajúcich

zistení definuje S. Pastyřík hypokoristikum ako „obměny neutrálních (úředních) jmen v určitém prostředí“ (Pastyřík, 1994, s. 105), pričom zdôrazňuje, že obmeny sa týkajú akýchkoľvek citovo zafarbených obmien, teda nielen pozitívnych, maznajúcich a láskavých, ale aj obmien s negatívnym emocionálnym nábojom. Z nášho pohľadu je zároveň dôležité konštatovanie S. Pastyříka (s ktorým sa úplne stotožňujeme), že „hyporistika lze tvořit rovněž od příjmení, stejně jako od zoonym, toponym i chrématonym“ (Pastyřík, 1994, s. 107).[42]

Vzhľadom na to, že hypokoristikum predstavuje ďalšie meno na označenie tohože denotátu, vzniká prirodzene synonymický rad proprií. M. Knappová označuje tento jav termínom antroponymická synonymia (čo je v súlade s naším chápaním tohto mikroštruktúrneho javu – pozri Krško, 2002). S. Pastyřík (práve pre svoje špecifické rysy tohto druhu antroponymickej synonymie) uvažuje o termíne hypokoristická synonymia (Pastyřík, 2007, s. 144; 2010a, s. 158; 2010b, s. 10). Hypokoristický rad vlastného mena vlastne predstavuje súbor rôznych variantov mien pre označenie jedinca, výber ktorých závisí od komunikačnej situácie, sociologického postavenia pomenúvateľa a pomenovaného, momentálneho psychického stavu pomenúvateľa, ale závisí to aj od celkovej komunikačnej stratégie používateľa tohto registra.

Hypokoristický synonymický súbor (resp. hypokoristický menný súbor) tak predstavuje kríženie viacerých mien, ktoré označujú jednotlivca v závislosti od sociálnych skupín, ktorých je súčasťou (k tomu Krško, 2003a). Túto časť antroponymického komunikačného registra môžeme označiť ako statickú časť, ktorá je daná počtom sociálnych skupín (rodina, pracovný kolektív, záujmové skupiny...), pričom používateľ z jednej sociálnej skupiny nemusí poznať ostatné hypokoristické podoby označovaného. Súčasťou hypokoristického menného registra je však aj dynamická časť mien, ktorá je závislá od psychického stavu používateľa – inú formu mena použije pomenúvateľ v dobrej nálade a inú v zlej (to je potvrdenie názoru S. Pastyříka o tom, že hypokoristiká sa netýkajú len pozitívnych emócií).

Postaveniu hypokoristík v rámci lexikálneho systému venovala pozornosť M. Nichtová (2015) vo svojej bakalárskej práci. V teoretických častiach práce veľmi

[42] Rovnaký názor zastáva aj J. Pleskalová (2014, s. 26), ktorá pripúšťa aj ojedinelé hypokoristické podoby toponým, chrématonym – Labe > *Labíčko*, zastaváreň *Zlatíčko* (tu však musíme predpokladať východiskové chrématonymum **Zlato*).

pozorne sledovala viaceré aspekty vplývajúce na hypokoristiká. Zaujímavý názor mala na vzťah hypokoristikum – oslovenie, pretože správne dedukovala, že „hypokoristikum nemusí byť nevyhnutne oslovením, zároveň oslovenie nemusí mať výlučne podobu hypokoristika. Tieto dve množiny vytvárajú istý prienik – oslovenia majú v mnohých prípadoch hypokoristické formy a mnohé hypokoristiká majú práve funkciu oslovenia“ (Nichtová, 2015, s. 19). V rámci oslovenia zamerala M. Nichtová pozornosť celkom prirodzene na oslovovací pád v slovenčine – vokatív, ktorý sa považuje za reliktný jazykový jav. Štúdia D. Slančovej a M. Sokolovej (1998) však dokazuje, že považovať vokatív za relikt nie je správne. Jeho výskyt môžeme pozorovať v televízii[43] (predovšetkým v neštátnych televíznych staniciach), v bežnej komunikácii. Použitie vokatívnej formy (*Feri*, *Ľubi*, *Pali*, *Miruš*, *Leni*) v oslovení pôsobí na osloveného familiárnejšie, približne rovnakú hodnotu má aj deminutívna podoba krstného mena (*Ferko*, *Ľubka*, *Paľko*, *Mirka*, *Lenka*), tu však familiárnosť nie je až taká výrazná ako pri vokatívnych formách. M. Nichtová hodnotí vokatívne formy s exponentmi -i, -uš, -θ, v istých nárečiach aj -e, -o, -u, (ktoré uvádzajú D. Slančová a M. Sokolová) za „výlučne hypokoristické, keďže v slovenskom jazyku máme aj možnosť oslovenia nominatívom. Túto považujeme za bezpríznakovú. Vokatív ako reliktný jav v slovenčine je teda jedinou výnimkou nášho považovania vokatívu za hypokoristickú podobu. Pripomíname, že aj formy vokatívu charakteristické pre isté nárečia použité mimo kontextu týchto nárečí za hypokoristikum považujeme. Mohli by byť totiž použité so zámerom vyznieť netradične, humorne alebo s iným expresívnym zámerom.“ (Nichtová, 2015, s. 19, pozn. č. 6).

Hľadanie odpovede na postavenie hypokoristík v rámci apelatívnej časti slovnej zásoby, propriálnej časti a oslovení vyjadrila M. Nichtová schémou (Nichtová, 2015, s. 21), z ktorej vyplýva, že hypokoristiká môžu mať apelatívnu i propriálnu formu, zároveň tvoria časť oslovení i vokatívnych tvarov. Špecifické postavenie hypokoristík v rámci komunikácie vyjadruje, že ich nemožno úplne stotožniť so žiadnou kategóriou, pretože vždy tvoria len časť z týchto kategórií. Hypokoristické tvary sa teda tvoria na prieniku apelatív, proprií, prezývok, oslovení a vokatívnych tvarov v rámci oslovení.

[43] Ide predovšetkým o oslovenie nasledujúceho vstupu pri premostení jednotlivých príspevkov v televízii Markíza: „Miri, aké počasie nás čaká dnes?“; „Leni, budeme sa musieť dnes teplejšie obliecť?“; „Pali, čo sa udialo nové v športe?“; „Zuzi, ideš“ a pod.

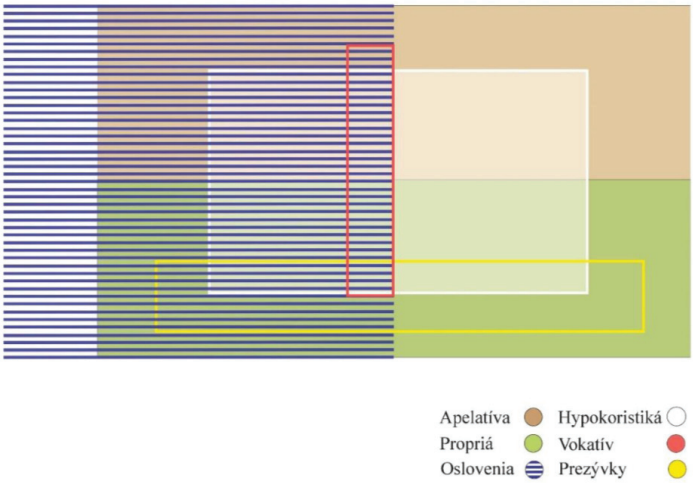

Viacerí onomastici na odlíšenie hypokoristika vo funkcii apelatíva používajú termín *hypokoristikum* (v českej lingvistike sa používa aj termín hypokoristikon – porovnaj napr. Pastyřík, 2010a, s. 158; 2010b, s. 10, Pleskalová, 2014. s. 26) a na obmenu oficiálnej podoby antroponyma sa používa slovné spojenie *hypokoristická podoba (forma) vlastného mena* (pozri napr. Harvalík, 2012).

Veľmi podrobnú analýzu tvorenia proprií podal M. Ološtiak v štúdii O spôsoboch tvorenia vlastných mien (Ološtiak,2010b). Viaceré slovotvorné[44] postupy a spôsoby sa pri tvorení hypokoristických podôb proprií nedajú využiť, pretože v tomto procese nie je možná taká variabilita, ako pri všetkých ostatných propriách – nedochádza tu napríklad medzi motivantom a motivátom ku prechodu do inej onymickej sústavy. Preto nemôžeme uvažovať o transonymizačnej nominácii, ako o nej píše M. Ološtiak (2010b, s. 216), alebo o interlingválnej nominácii, pri ktorej sa proprium tvorí preberaním z iného jazyka.

M. Ološtiak (2010b) označuje proces tvorenia hypokoristických podôb antroponým ako homogénnu redukčnú nomináciu (motivant aj motivát patria do

[44] Česká onomastická škola používa termín slovotvorba pre apelatívnu časť slovnej zásoby, pri tvorení proprií sa používa termín *názvotvorba*, pretože sa pri propriách prihliada na ich špecifické príznaky gramatickej povahy (porovnaj napr. Blanár, 2009, s. 26).

rovnakej onymickej podtriedy), konkrétne abreviačná redukcia (Ološtiak, 2010b, s. 216) – Veronika > *Nika*, Magdaléna > *Magda*, Bronislava > *Broňa*, Jaroslav > *Jaro*... Okrem abreviácie sa v procese tvorenia neoficiálnych antroponým využíva aj derivácia, ktorá je najčastejšia, a abreviácia spojená s deriváciou.

Onymická derivácia v niektorých prípadoch vyvoláva hláskoslovné zmeny v slovotvornom základe (rovnako ako aj pri tvorení apelatív) – Richard > *Rišo*, *Riško*, Michaela > *Miša*, Erik > *Eriček*.

Abreviačnou redukciou sa môže odstrániť predpona alebo prípona, prípadne sa redukujú obidve časti antroponyma. Pri základných podobách krstných mien je však problematické presne odlíšiť predponu alebo príponu – napr. ženské krstné meno *Judita* vzniklo z hebrejského *Jehúdíth* a prípony *-a* – v preklade – žena pochádzajúca z Judey (Majtán – Považaj, 1998, s. 140). Pri ženských krstných menách, ktoré boli utvorené z mužských antroponým, je to jednoduchšie – *Daniela* – ženská podoba od *Daniel* + prípona *-a*, podobne *Andrea*, *Jana*, *Juraja*, *Františka*, *Denisa*... Preto sa pri tvorení hypokoristických podôb antroponým utvorených predovšetkým zo základných podôb krstných mien uvažuje o redukcii začiatočnej, koncovej, prípadne strednej časti antroponyma (pozri napr. Bayerová, 2010, s. 46) a nie o redukcii predpony alebo prípony.

Z vlastných poznatkov a hypokoristických podôb mien osôb z nášho okolia (v ponímaní antroponymického komunikačného registra môžeme povedať – z nášho antroponymického registra jednotlivca) uvádzame niekoľko príkladov na hypokoristické podoby antroponým, ktoré vznikli:

a) abreviáciou začiatočnej zložky východiskového antroponyma: Kristína > *Tina*, Martina > *Tina*, Mária > *Ria*, Veronika > *Nika*, Magdaléna > *Lena*, Adriana > *Riana*, Alžbeta > *Beta*;

aa) abreviáciou začiatočnej zložky východiskového antroponyma spojenou s deriváciou: Magdaléna > *Lenka*, Alfonz > *Fonzo*, Jaromír > *Miro*, Víťazoslav > *Slavo*;

b) abreviáciou koncovej zložky východiskového antroponyma: Veronika > *Veron*, Zuzana > *Zuza*, Timotej > *Timo*, Daniel > *Dan*, Jaroslav > *Jaro*, Magdaléna > *Magda*, Slavomír > *Slavo*;

bb) abreviáciou koncovej zložky východiskového antroponyma spojenou s deriváciou:

Kristína > *Kriša*, Lujza > *Lujzička*, Daniela > *Danka*, Zuzana > *Zuzka*, *Zuzička*, Andrea/Andrej > *Andy*, Timotej > *Timuško*, Ivan > *Ivík*, *Ivčo*, Daniel > *Danko*, *Daník*, Vladimír > *Vladko*, Miroslav > *Mirko*, *Mirec*, Jaromír > *Jaroš*, *Jarík*, *Jarčok*;

c) zo strednej zložky východiskového antroponyma (abreviáciou začiatočnej a koncovej zložky): Adriana > *Ria*, Cecília > *Cila*[45], *Cili,* Augustína > *Gusta*, Veronika > *Verona*;

cc) zo strednej zložky východiskového antroponyma (abreviáciou začiatočnej a koncovej zložky) spojenou s deriváciou: Cecília > *Cilka*, Veronika > *Veronka;*

d) onymickou deriváciou[46]: Ivan > *Ivanko*, Oskár > *Oskárko*, Adam > *Adamko*, Milan > *Milanko*.

Hypokoristické podoby antroponým sa netvoria len v súčasnosti, ale domáckou podobou vyjadrujúcou blízky intímny vzťah pomenúvali aj Slovania (Dobroslava > *Dobrava*, Drahoslav > *Drahoš*, *Drahoň*, Budslav > *Budiš*). Tieto formy však postupne strácali citové zafarbenie a stali sa neutrálnymi. Popri oficiálnom krstnom mene mohli vystupovať ako prímeno, z ktorého sa postupne stalo priezvisko dnešného typu – krstné meno *Jaromír* > hypokoristická podoba *Jaroš* > priezvisko *Jaroš*. J. Pleskalová konštatuje, že „v minulosti se formální hypokoristika často uplatňovala ve funkci oficiálního osobního jména (*Janek*) nebo neoficiálního příjmí (*Janeček*, *Pavlík*, *Bareš* < *Bartoloměj*), jeho prostřednictvím pak pronikla (po r. 1786) i do příjmení (*Janeček*, *Pavlík*, *Bareš*)“ (Pleskalová, 2014, s. 27). Strata príznakovosti hypokoristickej podoby antroponyma je prirodzeným procesom, podobne ako desémantizácia. Preto sa môžu pôvodné hypokoristické podoby postupne stať oficiálnymi antroponymami, ktoré povoľuje aj príslušná matrika. Takýmto spôsobom sa rozširuje repertoár antroponým – *Jana* > *Janka*, *Zdena* > *Zdenka*, *Ľubomíra* > *Ľubica*, *Ľubica* > *Ľuba*.

[45] N. Bayerová tento postup radí do skupiny hypokoristík, ktoré vznikli zo strednej časti východiskového mena – Cecília (pozri Bayerová, 2010, s. 47). V našom chápaní ide o ponechanie strednej zložky a pridanie formantu *-a*. podobu *Cili* hodnotíme ako vokatív hypokoristickej podoby *Cila* (podobne *Mira* > *Miri*, *Zuza* > *Zuzi*).

[46] V tomto prípade hypokoristické podoby utvorené čistou onymickou deriváciou mohli vzniknúť len z antroponým zakončených na konsonant, ku ktorým sa pridal deminutívny formant *-ko*.

V súvislosti s používaním hypokoristických podôb antroponým je zaujímavá komunikačná situácia v rodine. Ide o intímne rodinné prostredie, v ktorom prevláda individuálna komunikačná úroveň. Tá sa vyznačuje používaním hypokoristických podôb rodných mien – *Miško*, *Ďurko*, *Anička*, *Reninka*, *Daník*, *Ivík*, ale i priezvisk (pokiaľ sa takáto podoba dá vytvoriť) – *Mrázka*, *Karaska*, *Barabáška*. Hypokoristické podoby priezvisk sa používajú prevažne na pomenovanie neprítomných osôb v čase komunikácie. Priezviská v individuálnej úrovni, ktoré sa nedajú pretransformovať do hypokoristickej podoby formantom *-ka*, zostávajú v nezmenenej podobe – *Lehotská*, *Pišková*, *Kršková*. Používanie laudatívnych proprií je intímnou záležitosťou rodiny, pri narušení intimity (prítomnosť cudzích osôb a pod.) sa mení aj komunikačná situácia – väčšinou smeruje k lokálnej úrovni.

Ak ide o slobodnú dcéru (v pozícii „tretej osoby“) hypokoristická podoba propria sa musí odlíšiť od podoby propria jej matky, pretože priezviská majú rovnaké. Na odlíšenie sa môžu pridať k priezvisku adjektíva *mladá/stará*, alebo dcéra sa označí len hypokoristickou podobou krstného mena – *Anča*, *Zuza*, *Kata* a pod.

Označovanie rodín ženatých detí je často motivované hypokoristickou podobou krstného mena dieťaťa – *Jankovci* (manželka a deti syna Jána), *Paľkovci*, *Jarkovci* atď. („Príďte na víkend, pretože sa ohlásili aj *Jankovci*.“). Na pomenovanie slobodných (zasnúbených) detí sa používa krstné meno dieťaťa a jeho partnera – *Peťo s Katkou*, *Martinka s Paľkom*. Rodina vydatej dcéry nepreberá pomenovanie po manželovi, pretože z pozície rodičov je dcéra (intímne) bližšia, ale sa využíva podoba *Beátka s Mirkom*, prípadne sa používa obyvateľské meno mesta, v ktorom rodina býva – „Včera tu boli *Martinčania*, aj *Bystričania*.“. Forma obyvateľského mena funguje ako univerzálny model na označenie slobodných aj vydatých/ženatých detí. Okrem obyvateľského mena obce sa môže použiť aj obyvateľské meno regiónu – *Záhoráci*, *Východniari*, dokonca aj *Nemci*, *Taliani*, pravda za predpokladu, že v danom regióne či štáte nežije rozvetvená rodina.

Živé meno

Hypokoristické podoby antroponým, prezývky alebo prímená sú súčasťou živých mien, ktoré vstupujú do komunikácie predovšetkým vo svojej lokálnej a individuálnej úrovni a v prostredí súkromného styku. Termín *živé meno* vytvoril V. Blanár a prvýkrát

ho použil vo svojej dizertačnej práci v roku 1945 (Valentová, 2010, s. 280). Živé meno označuje neúradnú podobu mena, ktorou sa pomenúva jedinec alebo celá rodina, a toto meno je známe užšiemu spoločenstvu, ktoré ho používa v každodennom styku. Popri termíne živé meno sa v slovenskej onomastickej terminológii ustálil aj termín *živé osobné meno*, ktoré sa vzťahuje predovšetkým na jednotlivca.

Živé mená „nezačali vznikať prioritne z psychosociálnych príčin ako napr. školské prezývky, ale z potreby identifikácie a diferenciácie" (Valentová, 2010, s. 280). Máme na mysli predovšetkým uzavreté sociálne spoločenstvá, akými sú napr. dediny, v ktorých sa s pribúdajúcim počtom obyvateľov a relatívnou uzavretosťou society (uzatváranie sobášov v rámci obce) začal zvyšovať počet rodín s rovnakým priezviskom a jedincov s rovnakým rodným menom a priezviskom[47]. Uzákonenie dvojmennej sústavy totiž obmedzilo variabilitu antroponymickej sústavy znížením počtu mien vstupujúcich do nominačného procesu. Antroponymá prestali vo viacerých prípadoch plniť svoje základné propriálne funkcie – identifikovať a diferencovať, Vytvoril sa priestor pre neúradnú, živú[48] antroponymickú sústavu. Živé mená môžeme chápať v dvojakom zmysle – v užšom zmysle týmto termínom označujeme živé pomenovanie pre jednotlivca, v širšom zmysle tento termín označuje aj pomenovanie celej rodiny (živé rodinné meno – *Kováčeje*, *Brčke*, *Suchí*, *Amerikáni*), pomenovanie celého domu alebo dvora (živé meno domu – *do Kováčov*, *do Pakánov*, *do Bačov*), pričom obyvatelia domu môžu mať odlišné oficiálne priezvisko.

V slovenskej onomastike sa problematike živých mien venoval predovšetkým V. Blanár, ktorý sa teoreticky zameral predovšetkým na funkčné hľadisko a analýzu vzniku živých mien. Na charakteristiku obsahovej stránky živých mien úspešne použil

[47] Ako uvádza M. Majtán (2014), na Slovensku sa používa takmer 200 000 priezvisk, pričom najpočetnejšiu skupinu tvoria priezviska motivované zamestnaniami – *Kováč* sa vyskytuje v 20 220 prípadoch, *Molnár* – 6794-krát, *Varga* 11 699-krát, *Szabó* 8798-krát, *Kováčik* – 4007-krát. Početné sú aj priezviská od etnoným – *Chorvát*, *Poliak* atď. (Majtán, 2014, s. 11). Keď sa pozrieme na výskyt konkrétneho priezviska v jednej obci (ktorý je uverejnený v databáze priezvisk na stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV), zistíme, že napr. v obci Muránska Zdychava sa nachádza priezvisko *Siman* 54-krát (z 262 obyvateľov), v Pohorelej 35-krát (z 2278 obyvateľov), priezvisko *Molnár* sa v Rimavskej Sobote vyskytuje 132-krát (22 827 obyvateľov), v Kolárove (okr. Komárno) – 129-krát (pri počte 10 823 obyvateľov).

[48] Samotný atribút *živý* je problémom pri preklade termínu do cudzích jazykov. V. Blanár tým myslel meno, ktoré „žije", aktívne funguje v komunikácii society, teda takú podobu, ktorá je aktuálna. Aj prezývka býva živá len počas existencie society – tak to vyplýva z definície sociálneho propria (existuje v priestore a čase existencie society). Po rozpade society prestáva sociálne proprium existovať.

teóriu modelovania, čím pozdvihol slovenskú onomastickú školu (minimálne) na európsku úroveň. Blanárov obsahový model živého mena predstavuje tento druh antroponyma ako kombináciu rôznych funkčných členov, ktoré sú nositeľmi rozličných sémantických príznakov (k tomu Blanár, 1996, 2009 atď.). Medzi funkčné členy vytvárajúce obsahovú stránku živého mena radíme rodné (krstné) meno (v modelovej analýze sa používa skratka K) a priezvisko (P) ako základné fundamenty oficiálnej dvojmennej sústavy, ku ktorým sa pridávajú ďalšie členy – individuálna charakteristika (CH), živé rodinné meno (RM), meno domu (MD) a apelatívny člen (A). Živé osobné meno *Eva Barte Mirova* sa modelovo stvárni do podoby – $K+P+K_3$ (Mokrá, 2015, s. 28) a dá sa interpretovať takto: živé osobné meno ženskej osoby pomenované krstným menom, priezviskom a krstným menom manžela (príbuzenský vzťah sa naznačuje dolným číselným indexom, v tomto prípade 3). Pomenovanie Matúša Brezoňáka z obce Sihelné živým menom je *Matuš Vuoscipkar* (Szczerbová, 2015, s. 51) a obsahový model tohto živého osobného mena je K+CHz/RMD, ktorý sa interpretuje takto: meno mužskej osoby pomenovanej rodným menom a individuálnou charakteristikou podľa záujmu (naznačené dolným indexom a písmenom *z*), ktorej lexéma sa používa aj v živom mene rodiny a v mene domu[49]. Apelatívnym členom sa označuje príbuzenský vzťah (syn, dcéra, žena = manželka, chlap, muž = manžel), povolanie (učiteľka, starosta, mäsiar, traktorista), prípadne všeobecné označenie (tetka, ujo, starý, mladšia...) – napr. Renáta Grapová – živé osobné meno *Primatorova žena* – model CH^{z}_{3}/RMD+A, Adrián Grapa – *Primatorof sin* – model CH^{z}_{1}/RMD+A (Kormancová-Kopásková, 2012, s. 140). Pokiaľ nepostačuje na rozlíšenie jeden apelatívny člen v živom osobnom mene, pridáva sa ďalší funkčný člen, „a to opäť apelatívny člen (*Vlada Kormanca ďjefka staršá, Vlada Kormanca ďjefka mlačá*) alebo individuálna charakteristika (*Doktorki Kasajki sin najstarši*, *Doktorki Kasajki sin ten fudbaľista*). Pripojenie ďalšieho funkčného člena slúži na rozlíšenie súrodencov.“ (Kormancová-Kopásková, 2012, s. 80).

Živé osobné mená, ako jeden druh antroponymického registra, patria medzi špecifické propriá, pretože odkrývajú intímnu stránku sociálnej skupiny (najčastejšie dedinského kolektívu). Preto je výskum pre nečlenov tejto society veľmi problematický. Živé osobné mená môžu získať len ľudia žijúci v danom prostredí, ktorých societa

[49] Ak je meno rodiny rovnaké ako meno domu, používa sa skratka RMD.

považuje „za svojich“. Nečlen spoločenstva výskumom získa len mená do domu, ktoré sa považujú za neutrálne (resp. za neutrálne ich považuje daná societa).[50]

Ďalším problémom výskumu tohto druhu antroponým je nevyhnutné presné spojenie živého mena (alebo niekoľkých mien) s konkrétnym človekom, ktorého musíme zapísať jeho rodným menom a priezviskom, prípadne špecifikovať presnou adresou (číslo domu, obec...), čo nie je v súlade so zákonom o ochrane osobných údajov.

Makrosociálne a mikrosociálne komunikačné registre (v intenciách chápania D. Slančovej) sa navzájom prelínajú a podmieňujú. Pri propriách sa tieto vlastnosti uplatňujú predovšetkým v antroponymii, pretože vo forme a uplatňovaní antroponým sa naplno prejavujú sociálne väzby, spoločenské statusy a roly komunikantov, pragmalingvistické prvky komunikácie determinujú výber jednotlivých druhov antroponým – počnúc formou hypokoristickej podoby antroponyma, prezývky, až po živé osobné meno.

Pokiaľ definujeme pojem sociálne toponymum[51] ako toponymum, ktoré vzniklo a používa sa v relatívne uzavretej sociálnej skupine a vyznačuje sa nízkou komunikačnou potenciou voči nečlenom skupiny a pomenúva toponymický objekt sociálneho priestoru society počas existencie sociálnej skupiny, toto vymedzenie môžeme aplikovať aj na oblasť antroponým.

Za sociálne antroponymá považujeme všetky formy a druhy antroponým, ktoré vznikli a používajú sa v relatívne uzavretej sociálnej skupine, vyznačujú sa nízkou (resp. nulovou) komunikačnou potenciou voči nečlenom príslušnej sociálnej skupiny a pomenúvajú členov danej sociálnej skupiny počas jej existencie. Existencia sociálnych antroponým je daná v priestore a čase – v sociálnom priestore spoločenstva a len v čase existencie tejto skupiny. Po zániku skupiny, prestávajú existovať sociálne antroponymá, pretože prestávajú existovať ich používatelia a nositelia týchto antroponým. Zánik sociálnej skupiny môžeme pozorovať napríklad ukončením štúdia – trieda zaniká, študenti sa rozchádzajú. Cyklické stretnutia absolventov štúdia sa dejú

[50] Takúto skúsenosť mala jedna z našich diplomantiek, ktorá robila výskum mimo rodnej obce (t. zn., že nebola členkou danej sociálnej skupiny). Po viacerých bezúspešných výskumných pobytoch získala len niekoľko živých osobných mien od jednej informátorky. Tá ju však upozornila na to, že získané informácie nesmie zverejniť: „My ju voláme *Zubaška*, ale to nesmiete napísať, lebo by sa hnevala.“

[51] Podrobnejšie pozri v kapitole venovanej sociálnym toponymám.

najmä u stredoškolákov – abiturientské večierky sú predovšetkým miestom spomienok. Tu opäť dochádza k oživeniu sociálnej skupiny a v spomienkach ožívajú aj bývalé sociálne antroponymá. Potrebné je však poznamenať, že „ostré“ sociálne väzby a napäté sociálne vzťahy sa môžu po rokoch zmierniť, t. zn., že v komunikácii sa nebudú používať expresívne sociálne antroponymá bývalých outsiderov skupiny, resp. tí na stretnutie nemusia prísť. Počas absolventských stretnutí neožívajú len sociálne antroponymá (predovšetkým prezývky a špecifické hypokoristické podoby antroponým používané v tejto skupine), ale ožíva celý onymický systém sociálneho priestoru – bývalí študenti sa v spomienkach vracajú a znovu prežívajú zážitky z obdobia štúdia. Do komunikácie opäť vstupujú aj sociálne toponymá z čias ich štúdia.

Už v úvodnej kapitole venovanej propriám ako súčasti komunikačného registra sme naznačili, že onymický register sa člení na antroponymický a toponymický register, ktoré sa ďalej členia na registre sociálnej skupiny a jednotlivca. Antroponymický register jednotlivca vzniká preto, že každý jednotlivec sa od narodenia až po smrť stáva súčasťou mnohých sociálnych skupín – narodí sa do určitej rodiny, stáva sa súčasťou detského kolektívu v materskej škole, partie detí z obytného bloku, ulice, mestskej štvrte, je súčasťou školského kolektívu, záujmových partií, vlastnej rodiny, pracovného kolektívu, širšej rodiny atď. Vo všetkých týchto sociálnych skupinách má určitý sociálny status, ktorý mu určuje sociálnu rolu. Tieto faktory významne ovplyvňujú výber proprií z jeho antroponymického registra, ktoré daný jednotlivec používa v komunikácii s ostatnými členmi týchto societ.

Prepojenie sociálnych skupín u jednotlivca sa dá opísať cez sociálne statusy, ktorých má jednotlivec viacero (nielen počas života, ale aj počas dňa). „Status jednotlivca sa mení nielen v rámci historicko-spoločenského, politického a kultúrneho vývoja spoločnosti, ale mení sa aj počas samotného biodromálneho života človeka. Vzhľadom na to, že existuje mnoho oblastí sociálneho života, existuje i pluralita statusov, čo znamená, že človek môže byť zároveň dôstojníkom, manželom, otcom či poslancom v mestskom úrade. Hrá rôzne roly v interakcii k svojim podriadeným, kolegom, manželke, deťom či voličom. Status tak určuje horizontálne i vertikálne pozície jednotlivca (zvýraznil J. K.). Zároveň dochádza aj k funkčnej diferenciácii postavenia, moci a rolí jednotlivých členov v štruktúre sociálnej skupiny, ktorá je v

podstate záväzná pre všetkých členov (zvýraznil J. K.). Roly poskytujú vzor, podľa ktorého má jednotlivec konať, podľa ktorého sa má správať, vyjadrovať i obliekať.“ (Koštialová, 2009, s. 100).

To, že jedinec je súčasťou viacerých societ, jeho antroponymický register predstavuje súčet registrov všetkých societ, ktorých je členom. Zjednodušený antroponymický register jednotlivca (napr. žiaka základnej školy) môžeme schematicky naznačiť takto:

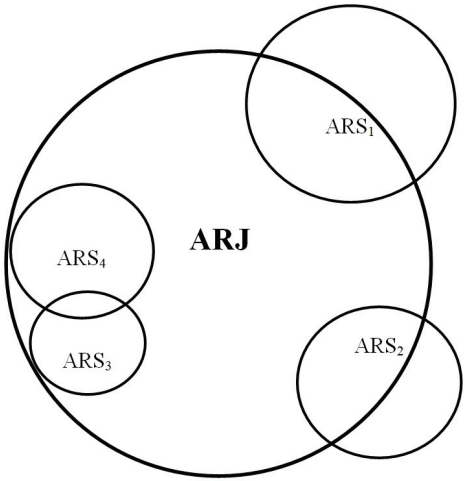

Z uvedenej schémy možno zistiť, že tento jednotlivec je členom štyroch (rôzne veľkých) sociálnych skupín, v rámci ktorých má rozličné sociálne postavenie, z čoho vyplýva aj rozličná miera ovládania antroponým jednotlivých antroponymických registrov týchto skupín. Prvú skupinu (S_1) predstavuje napr. jeho príbuzenstvo – keďže nepatrí medzi dospelých rodinných príslušníkov, nepozná všetkých príbuzných, preto ovláda len časť antroponymického registra skupiny[52] ($ARS_{1)}$. Skupinu S_2 môžu predstavovať napr. obyvatelia ich obytného domu, kde pozná predovšetkým svojich rovesníkov. Skupinu S_3 tvorí register society jeho kamarátov, s ktorými trávi svoj voľný čas, a skupinu S_4 reprezentuje školská trieda. V týchto skupinách ovláda celý

[52] Keď hovoríme o onymickom (antroponymickom, toponymickom) registri, vždy máme na mysli onymický **komunikačný** register ako súčasť komunikačného registra. Pre zjednodušenie termínov typu antroponymický komunikačný register jednotlivca a tomu zodpovedajúcej skratky AKRJ používame podoby termínov bez atribútu komunikačný, teda antroponymický register jednotlivca a ARJ.

register skupín. Prekrytie registrov skupín S_3 a S_4 znamená, že niekoľkí kamaráti sú zároveň aj jeho spolužiakmi.

Antroponymický register jednotlivca (ARJ) predstavuje súbor všetkých antroponým a ich foriem (napr. hypokoristických podôb, prezývok) všetkých členov sociálnych skupín, do ktorých tento jednotlivec patrí a ktorých pozná. ARJ je determinovaný časovou existenciou sociálnych skupín (po zániku skupiny zaniká nominačná funkcia antroponým tejto skupiny), sociálnymi statusmi členov týchto skupín a pragmatickými aspektmi vstupujúcich do komunikácie zo strany členov societ (pozri napr. Krško, 2000, s. 77). ARJ je, tak isto ako apelatívny komunikačný register, vnútorne diferencovaný na antroponymický register blízkych osôb, antroponymický register okrajových osôb, prípadne môžeme vyčleniť register osôb, ktoré netvoria s jednotlivcom sociálne skupiny (antroponymá tzv. spoločenského alebo kultúrneho kontextu – k tomu Ološtiak, 2007a, s. 188). Obsahom antroponymického registra jednotlivca sa stávajú všetky antroponymá, ktoré tento jednotlivec ovláda v priebehu svojho života. Keďže onymické komunikačné registre sú súčasťou komunikačného registra, rovnako podliehajú dynamickým procesom – v tomto prípade časť antroponým sa postupne môže dostávať na okraj (jednotlivec už nie je v pravidelnom styku s nositeľmi týchto antroponým, pretože už nie je súčasťou pôvodnej sociálnej skupiny, prípadne títo nositelia už nežijú), časť antroponým patrí k novým zložkám registra (daný jednotlivec spoznal nové osoby) atď.

Zaujímavý postreh (hoci nešlo priamo o antroponymický register, ale o činitele ovplyvňujúce výslovnostnú podobu anglických proprií v slovenčine) vyslovil M. Ološtiak (2007a), ktorý poukazuje na fakt, že „medzi frekvenciou propria a známosťou onymického objektu platí priama úmera: čím je človek známejší, slávnejší, tým je jeho meno v komunikátoch frekventovanejšie a potenciálne ľahšie identifikovateľné.“ (Ološtiak, 2007a, s. 189–190). Tieto osobnosti nie sú členmi sociálnych skupín každého z nás (pokiaľ daná osobnosť nie je náš bývalý spolužiak, rodinný príslušník, priateľ a pod.), napriek tomu ich antroponymá sú súčasťou nášho antroponymického komunikačného registra. Preto musíme uvažovať nielen o registri blízkych a okrajových osôb jednotlivca, ale aj o všeobecnom registri širšieho kultúrneho a spoločenského kontextu. Mená umelcov, športovcov, politikov, historických osobností, ale aj literárnych a filmových

hrdinov tvoria dynamickú časť širšieho kultúrneho a spoločenského antroponymického registra. Dynamika tohto registra spočíva v tom, že tieto antroponymá, pokiaľ sa aktívne nepoužívajú, môžu sa postupne z tohto registra vytratiť, prípadne sa dostanú na okraj (podobne ako je to s aktívnou a pasívnou slovnou zásobou, respektíve s archaizmami a historizmami). Aktívna znalosť týchto antroponým súvisí s akčným rádiom propria, t. zn. okruhom ľudí, ktorí toto proprium ovládajú. Akčný rádius sa vzťahuje na propriá vo všeobecnosti a tento termín je dôležitý najmä pre vnímanie proprií zo sociálneho hľadiska. Akčný rádius, resp. jeho zvyšovanie, využívajú politici – predovšetkým v čase volieb, umelci na zvýšenie predaja svojich filmov, kníh, umeleckých diel. Upadajúca popularita (z nášho pohľadu znižujúci sa akčný rádius antroponyma) znamená stratu finančných príjmov, zaradenie sa medzi „bežných" ľudí a stratu spoločenskej prestíže. Preto niektoré celebrity využívajú bulvárne médiá, vyvolávajú spoločenské škandály, „náhodne" sa dostanú na verejnosť fotografie, videá zachytávajúce tieto celebrity v chúlostivých situáciách. Toto sú prostriedky na zvyšovanie vlastnej popularity a pokusy o návrat do povedomia svojich obdivovateľov.

Antroponymický register (sociálnej) **skupiny** (ARS) sa vytvára na základe zložitých sociálnych vzťahov medzi jednotlivými členmi skupiny. Tejto problematike sa venovala pozornosť v onomastike, sociológii, psychológii, nie však z pohľadu onymického registra. Onomastika sa v minulosti sústredila na výskum motivácie prezývok členov rôznych kolektívov – žiakov, študentov, učiteľov, skúmali sa hypokoristické podoby mien v rodinnom prostredí a pod.

ARS predstavuje súčet všetkých prekrývajúcich sa registrov členov tejto skupiny, v zjednodušenom pohľade hovoríme o súbore všetkých podôb antroponým používaných skupinou na označenie členov tejto skupiny. Členovia society ovládajú antroponymický register svojej skupiny a aktívne ho používajú v komunikácii skupiny. Prekrytie registrov členov skupiny chápeme tak, že každý člen society má vo svojom ARJ len časť antroponým, ktoré sa používajú v danej skupine, preto členovia society neovládajú celkový antroponymický register každého člena skupiny (antroponymickú scénu jednotlivca) – spolužiaci na vysokej škole vedia všetky podoby prezývok spolužiakov v skupine, ale nevedia, ako konkrétnu spolužiačku volajú doma, v jej rodnej dedine, akú prezývku mala na strednej škole, ako ju oslovuje starý otec a pod.

Zložitosť sociálnych väzieb a začlenenie jednotlivca do viacerých sociálnych skupín v súčasnosti výrazne odhaľujú internetové sociálne siete – každý člen takejto siete má zoznam priateľov, sú tam však rôzni ľudia – zo školy, z práce, z detstva, rodinní príslušníci a podobne. Ak nás niekto kontaktuje a požiada o priateľstvo, niektoré siete ponúkajú novému členovi možnosť pridať mu našich priateľov – v tomto momente si človek uvedomuje diferenciáciu súboru virtuálnych priateľov, resp. sociálnu členitosť svojich sociálnych skupín, ktorých je členom, a musí starostlivo vyberať z kontaktov tie, ktoré má spoločné s novoprihláseným priateľom. Práve tieto poznatky nás priviedli na myšlienku znázornenia onymického komunikačného registra ako zložitej siete prvkov podobnej neurónovej sieti ľudského mozgu.

Medzi sociálne skupiny, ktoré disponujú vlastným antroponymickým registrom, patrí rodina – tu sa používajú predovšetkým rôzne hypokoristické podoby antroponým vo vnútri rodiny a živé mená na označenie ostatných nečlenov rodiny. Tieto živé mená používané v societe rodiny sa môžu postupne stať základom všeobecne známeho živého osobného mena, ktoré sa bude používať v inej sociálnej skupine – napr. v obci (ide o prechod antroponyma z jednej society do druhej, resp. rozšírenie antroponymického registra hierarchicky[53] vyššej society). Príkladom na rodinnú formu antroponým označujúcich nečlenov rodiny môže byť vznik série živých osobných mien z prezývky jedného člena susedov tejto rodiny. Jeden z dvoch synov rodiny Vančovcov – Jozef Vančo dostal na hokeji prezývku *Bogár* (z maď. *bogár* – chrobák). Motiváciou boli jeho výborné brankárske zákroky, pri ktorých však pripomínal chrobáka váľajúceho sa po zemi. V skupine detí z ulice, ktoré sa spolu hrávali, ho všetky deti začali postupne volať *Bogár*. Individuálna prezývka Jozefa Vanču sa postupne preniesla na celú rodinu Vančovcov – *Bogárovci*. Takto ich však volali len v jednej rodine ich susedov. Matka Jozefa Vanča mala živé osobné mená *stará Bogárka*, *Bogárka*, *Viera Bogárka*, jeho otec bol *starý Bogár*, *Jožo Bogár*, druhý z ich synov – Peter Vančo mal živé meno *mlačí Bogár*, *Jožou Bogárou brat*, *Peter Bogár*, *Peter*

[53] Sociálne skupiny vnímame v dvoch smeroch – v horizontálnom (ide o približne rovnocenné sociálne skupiny – čo do počtu, funkcie – školská trieda, pracovný kolektív, rodina...) a vertikálnom (v antroponymickom registri ide predovšetkým o počet členov skupiny – najnižšie bude rodina, vyššie je napr. záujmová skupina, potom školská trieda, vyššie je obec atď.). Vertikálne vnímanie sociálneho priestoru v toponymii môžeme prirovnať k mapovej mierke alebo sledovanie toponymického priestoru „z vtáčej perspektívy“ – bližšie k tomu v kapitole o sociálnych toponymách.

Bogáreje. Jedna z foriem živého mena – meno do domu bola *Do Bogárov*, živé rodinné meno bolo *Bogárovci*. Používanie týchto foriem živých mien bolo limitované sociálnym prostredím rodiny ich susedov, ostatní obyvatelia tieto mená neovládali a deti (mimo tejto rodiny) ovládali len prezývku Jozefa Vanču mladšieho.

V sociálnych skupinách na úrovni obce sa používajú predovšetkým hypokoristické podoby rodných mien a živé osobné mená, ktoré prezentujú intímny život dedinského kolektívu. O problémoch výskumu živých osobných mien pre nečlenov tejto sociálnej skupiny sme písali v časti venovanej tomuto druhu antroponým. Narušenie intimity sociálneho prostredia prítomnosťou ľudí, ktorí nepatria do tejto society (výskumníci), sa môže prejaviť v tom, že výskumník nezíska relevantné informácie. To je zároveň potvrdením názorov o (relatívnej) uzavretosti sociálnej skupiny, ktorá s jej nečlenmi nezdieľa rovnaké informácie.

Ďalšími sociálnymi skupinami s vlastným antroponymickým registrom sú školské kolektívy materskej, základnej, strednej i vysokej školy, prípadne pracovné kolektívy v zamestnaní. Antroponymické registre týchto skupín tvoria predovšetkým hypokoristické podoby krstných mien členov skupín, prezývky, mená zo sociálnych sietí, prípadne živé mená (najmä v skupinách na vidieku).

Zaujímavým javom, o ktorom sa v onomastike písalo vo viacerých príspevkoch, je prenos mena (pozri napr. Krško, 1998a). Pokiaľ jednotlivec opúšťa sociálnu skupinu a stáva sa súčasťou novej society[54], určitý druh jeho antroponymickej scény (predovšetkým prezývka, prípadne živé meno) zostáva známa len členom predchádzajúceho kolektívu, t. zn. neprechádza spolu s jej nositeľom do novej sociálnej skupiny. Takto „zanikajú“[55] predovšetkým aluzívne a situačné prezývky, prípadne tie, ktoré vznikli na základe určitých charakterových vlastností – *Gypsuľa*, *Džepeto*, *Korvín*, *Markíza* atď. Tu pokračuje nominačný proces od začiatku a jednotlivec získava novú prezývku (napr. nositeľ stredoškolskej prezývky *Džepeto* získa na vysokej škole novú prezývku *Docent*, pretože je vo svojich vyhláseniach rozvážny). Ale pokiaľ sa členom novej society stáva aj iný člen z predchádzajúcej skupiny a pomenuje tohto jednotlivca jeho predchádzajúcou

[54] Ide napr. o prípad ukončenia strednej školy a pokračovanie na vysokej škole (predovšetkým v inom meste, teda bez možnosti kontaktu s členmi predchádzajúcej skupiny).
[55] Proces zániku prezývky je relatívny, pretože prezývka zostáva uchovaná v čase svojej existencie a v sociálnej skupine, v ktorej sa používala. Napr. pri stretnutiach členov skupiny sa tieto prezývky používajú ďalej.

prezývkou, jej existencia pokračuje aj v novej sociálnej skupine (prezývka *Džepeto* sa prenesie aj na vysokú školu, pretože s nositeľom tejto prezývky študuje jeho bývalý spolužiak, ktorý ho pred ostatnými členmi kolektívu takto niekoľkokrát oslovil a kolektív to akceptoval). Ďalším faktorom, ktorý môže viesť k prenosu propria, sú rovnaké (alebo podobné) motivačné príznaky, ako boli v predchádzajúcej skupine – predovšetkým charakteristické fyzické črty jednotlivca, rečový prejav, charakterové vlastnosti a podobne (nositeľ prezývky *Bobor*, ktorá bola motivovaná výraznými zubami, má rovnaké motivačné príznaky aj na vysokej škole).

Motivačné faktory sa môžu postupom času meniť – menia sa reálie – dnes poznáme a používame veci, ktoré neexistovali v dobách našich rodičov a starých rodičov. Kým v minulosti mohli film vidieť len v kine, dnes si ho môžeme pozrieť hoci aj v mobilnom telefóne. Filmoví hrdinovia sa môžu stať zdrojom prezývok, v minulosti to boli nielen hrdinovia, ale aj zážitky spojené so spoločnými návštevami filmových predstavení. Takéto motívy prezývok spomína napr. V. Šmilauer v súvislosti s prezývkami študentov v Bratislave v tridsiatych rokoch minulého storočia: „Další jména se udržovala, že sama dávala příležitost ke škádlivým obměnám: jméno Felix, jehož nositel od horlivých »lizačů plátna« (návštěvníků »studentských lóží« v prvních řadách biografů) dostal přídomek *»Kocour Felix«,* a jméno Lev, jehož majitel musil ovšem podstoupit metamorfosu v módnějšího *Pardála;* to však bylo jméno dosti řídké.“ (Šmilauer, 1933, s. 184).

Filmy, filmové seriály spred dvadsiatich rokov určite nezaujmú dnešnú mládež – preto motivácia prezývky *Koudy* – podľa hrdinu z amerického seriálu *Krok za krokom* je dochovaná v generácii dnešných tridsiatnikov. Opakujúci motív však pretrvá desaťročia – meno franského kráľa Pipina Krátkeho sa môže stať motívom prezývky celých generácií žiakov, tak ako to pripomína V. Šmilauer: „Školní výklady se vždy aplikují na okolí žáků. K tomu snad nejvděčnější dějinnou postavou je franský král Pipin Krátký. Kolik profesorů i žáků na našich školách se stalo dědici jeho jména! Jistě děkuje Pipin za velkou část své popularity tomu, že se o něm mluví hned na začátku roku, kdy je pozornost největší a fantasie ještě nejživější. Jméno našeho *Pipinka* se zakořenilo tak, že přetrvalo malost svého nositele. Od septimy začal rychle růsti a dostal se v pořadí velkosti na místo velmi čestné. Ale Pipinkem zůstal vždy. Přezdívka ztratila už svou původní náplň.“ (Šmilauer, 1933, s. 186).

Toponymický komunikačný register

Používaniu rôznych foriem toponým v závislosti od rozličných sociálnych prostredí alebo sociálnych skupín sa doteraz nevenovala príliš veľká pozornosť. Podobnej problematike v antroponomastike sa venovali predovšetkým V. Blanár s J. Matejčíkom svojimi výskumami živých osobných miest. V toponomastike spomína M. Majtán, v jednom zo svojich kľúčových príspevkov, existenciu individuálne používaných toponým, čo sa často označuje ako tzv. rodinná forma toponyma (Majtán, 1980, s. 44). Jeho príspevok odznel na VII. slovenskej onomastickej konferencii, ktorej hlavnou témou bolo spoločenské fungovanie toponyma. Tu sa prvý raz načrtli zásadné témy sociálneho fungovania toponým a ich uplatňovania v medziľudskej komunikácii. Výskum sociálnej toponymie sa zintenzívnil na konci deväťdesiatych rokov minulého storočia (Krško, 1998(a), 1998(b), 1999) a téma zaujala viacerých onomastikov aj v zahraničí – predovšetkým v Čechách (Pleskalová, 1980; David, 2011, 2012, 2014, 2015; David – Mácha, 2012, 2014; Šipková, 2010; Ireinová, 2010; Konečná, 2010) a Poľsku (Myszka, 2015; Rutkowski 1996, 2001; Chojnacki, 2008).

Popri výraznom rozvoji skúmania sociálnej antroponymie (V. Blanár, J. Matejčík, Š. Krištof, E. Krasnovská, J. Krišššáková a ďalší) sa začali pri výskume toponymie celkom prirodzene objavovať náznaky sociálnych vplyvov na miestnu toponymiu. Z výskumu oravskej toponymie vyplynulo A. Habovštiakovi poznanie, že niektoré názvy pozná len určitá skupina obyvateľov a tieto podoby nie sú známe v celej obci – „tento typ názvov, ako aj ostatné viaccllenné názvy nemali často už všeobecnú platnosť. Nepoužívali ich vždy všetci obyvatelia obce, ale iba istá skupina obyvateľov, napríklad tzv. raľníci, t. j. gazdovia, ktorí obrábali pole jednej rale“ (Habovštiak, 1970, s. 25). Pri oronyme *Turinek* A. Habovštiak zistil, že existuje detailné členenie tohto onymického objektu – „*Turinek* sa pre svoju veľkú rozlohu rozdelil na *Prední* a *Zadní Turinek*. Na jednu i druhú časť tohto vrchu sa postupne viazali aj ďalšie názvy, a to názvy: *Na prednom Turinku*, *V prednom Turinku*, *Pod predním Turinkom*, *Na zadnom Turinku*. Pre ďalšie spresnenie sa však vytvorili aj ďalšie názvy, a to: *Hore na prednom Turinku*, *Dolu na prednom Turinku* a dokonca aj

takýto viacčlenný názov *Od Kálanieho na zadnom Turinku*. Postup pri tvorení uvedenej skupiny názvov bol tento:

1. Turinek (základný názov)
2. *Prední Turinek*, *Zadní Turinek*
3. *Na prednom Turinku*
4. *Hore na prednom Turinku*
5. *Od Kálanieho na prednom Turinku*

Názvy uvedené v bodoch 1 – 2 sú všeobecne známe a zaužívané. Ostatné názvy nemajú charakter záväzných názvov, lebo iba spresňujú tie časti poľa a rale, ktoré tam obrábali isté rodiny.“ (Habovštiak, 1970, s. 25). Ako konštatoval, „názvy tohto druhu ťažko úplne spísať, lebo by sa pri nich vyžadoval výskum takmer od rodiny k rodine. Keďže tieto názvy nie sú ani pevnejšie ustálené (vznikajú a zanikajú s hovorovým úzom jednej rodiny), nezaraďujeme ich ani do našej práce...“ (Habovštiak, 1970, s. 26).

A. Habovštiak získal mnoho podnetov a niektoré aj správne pomenoval. Zostal však v rovine tradičného (a statického) chápania toponymie, čo sa dá vysvetliť tým, že pri toponymách nevnímame tak intenzívne sociálne prepojenie medzi objektom a človekom, ako je to pri používaní antroponým. A. Habovštiak nevnímal sociálne toponymá ako živé pomenovania objektov, ktoré fungujú v sociálnej komunikácii a v menších sociálnych skupinách. Vnímal ich ako nové názvy z časového hľadiska – „tento typ viacslovných chotárnych názvov, ako aj ďalšie chotárne názvy, najmä tie, ktoré nemali širšiu komunikatívnu platnosť v celej dedine, predstavujú z významového hľadiska najmladšiu skupinu (podčiarkol J. K.) chotárnych názvov.“ (Habovštiak, 1970, s. 25). Ale aj toponymia sa vyvíja, objekty zanikajú, menia sa, menia sa majitelia, vznikajú nové motivačné faktory a zanikajú staré. Preto v sústave lokálnej toponymie dochádza k mikroštruktúrnym javom, akými sú onymická synonymia, onymická polysémia a homonymia, či onymická antonymia (k tomu napr. Krško, 2002). Tieto javy vznikajú práve v „prechodovom“ páse, pri strete oficiálnej toponymie so sociálnou toponymiou inej skupiny alebo pri strete sociálnych toponým dvoch sociálnych skupín.

Pokiaľ v antroponymii sú sociálne vzťahy a väzby medzi používateľmi proprií vyjadrené primárne, v toponymii ide o sekundárnu sociálnu väzbu – a to predovšetkým cez človeka. Pokiaľ existuje v obci všeobecný názov poľa *Židunky* (podľa majiteľa –

žida) a ak časť tohto poľa odkúpila rodina, v sociálnej skupine rodiny (ide o rodinné sociálne toponymum) používajú pre túto časť názov *Mamine*, pretože od pôvodného majiteľa pole kúpila mama, členovia majú k tomuto objektu citovú väzbu cez osobu mamy. Citový vzťah k toponymickému objektu môže človek vyjadriť aj spomienkami – miesta, kde prežil svoju mladosť, dôležité životné udalosti... – ale aj tieto spomienky sa však spájajú s ľuďmi, s ktorými zdieľal tieto zážitky. B. Helleland (2012) vníma toponymá ako dôležité sociálne signály, ktoré poukazujú na príslušnosť jednotlivých členov k societe. Podľa jeho názoru platí, že čím je bohatší toponymický register skupiny, tým sú sociálne vzťahy v skupine pevnejšie.[56] Môžeme súhlasiť s názorom, že množstvo ovládania toponým sociálneho priestoru zintenzívňuje sociálne väzby k členom society a sociálnemu priestoru. Znalosť sociálneho prostredia je dôležitým prvkom, ktorý spája členov. Spoznávanie sociálneho priestoru znamená zžitie sa so societou a „duchom" komunity.[57]

Napriek tomu, že toponymia pomenúva statické objekty, ide o veľmi dynamickú súčasť jazyka. Cez prizmu sociálnych vzťahov vieme odhaliť príčinu tejto dynamiky – toponymia žije a mení sa vďaka človeku. J. David a P. Mácha posúvajú „Blanárovo adjektívum" *živé* z oblasti antroponymie aj do toponymie – „možná by tedy bylo vhodné místo rozlišování místních a pomístních jmen diferencovat jména dokumentárně fixovaná, ‚psaná' (na mapě, v kronice, v soupisu), a jména ‚žitá' (zjišťovaná novými terénními výzkumy)." (David – Mácha, 2012, s. 30). Týmto „živým" označeniam sociálneho priestoru venoval J. David pozornosť aj v monografii *Paměť města – názvy míst. Ostrava*, kde v úvode konštatuje: „V prostoru města vedle standardizovaného uličního názvosloví existuje mnoho nestandardizovaných ‚živých' místních názvů, které slouží jeho obyvatelům ke každodenní orientaci... Kromě těchto celoměstsky známých názvů existují také pojmenování lokální, užívaná např. studenty jedné školy, obyvateli jednoho domu nebo ulice." (David, 2012a, s. 7). M. Šipková na margo „živých" toponým konštatuje, že „pouze zčásti jsou PJ (pomístní jména – pozn.

[56] „Place names are social signals of belonging to a group, and the more names that are shared, the stronger the bonds are within the group." (Helleland, 2012, s. 96).
[57] „Most people would agree that it is fundamental for the wellbeing of individuals to be familiar with places and place names in their surroundings in the same way as it means a lot to have close relationships to one's family and neighbours. To know the places and the names of the places in one's neighbourhood is part of the spirit of community." (Helleland, 2012, s. 96).

J. K.) standardizována na katastrálních mapách, většinou žijí v komunikaci; jejich základní podoba je podoba mluvená a jejich fungování bývá omezeno na malý okruh uživatelů." (Šipková, 2010, s. 58).

Pri úvahách o existencii sociálnych toponým je však potrebné zdôrazniť, že tieto toponymá nie sú osobitným druhom toponým, sú pevnou súčasťou toponymie, ich vnímanie a interpretácia skôr súvisí s pohľadom na fungovanie propria v komunikácii sociálnej skupiny a sociálne toponymá reflektujú vnímanie sociálneho priestoru danej skupiny. Ide o zachytenie „živej" formy toponým, ktoré fungujú v jednotlivých sociálnych skupinách.

S vnímaním sociálneho priestoru súvisí aj jeho členitosť a množstvo dôležitých orientačných bodov, ktoré sa pomenúvajú – tieto pomenované body predstavujú odlíšenie toponymie sociálnej skupiny od toponymie inej society v horizontálnom alebo vertikálnom smere. Sociálne toponymá však nevznikajú len detailnejším členením toponymického priestoru, ale aj odlišnou motiváciou názvu už pomenovaného objektu (bližšie o tom pri mládežníckych sociálnych toponymách).

V prvých štúdiách venovaných sociálnym toponymám (resp. v tom čase označovaných termínom *mikrosociálne toponymá*) sme tieto toponymá vymedzili takto – „základnou charakteristikou MST (mikrosociálnych toponým – pozn. J. K.) je ich použitie v malej, relatívne uzavretej sociálnej skupine, z čoho nutne vyplýva nízka komunikačná potencia a slabá ustálenosť týchto toponým pomenúvajúcich často málo dôležité geomorfologické objekty" (Krško, 1998a, s. 115). Tieto toponymá existujú len v čase existencie danej sociálnej skupiny[58] a tieto toponymá ovládajú len členovia danej society[59], t. zn., že znalosť sociálnych toponým ich vymedzuje voči nečlenom tejto skupiny.

Sociálne toponymá možno teda definovať ako toponymá, ktoré vznikli a používajú sa v relatívne uzavretej sociálnej skupine, vyznačujú sa nízkou (resp. nulovou) komunikačnou potenciou voči nečlenom tejto skupiny a pomenúvajú toponymické objekty sociálneho priestoru society počas existencie sociálnej skupiny.

[58] Napr. existencia detských sociálnych toponým viazaných na skupinu detí z horného konca Turčianskych Teplíc je zviazaná približne s rokmi 1975 až 1980, teda s časom detských hier a sánkovačiek tejto skupiny.
[59] Tieto sociálne toponymá ovládali len deti z horného konca Partizánskej ulice z Turčianskych Teplíc (z tzv. Habeša) – deti „z mesta" (nečlenovia tejto skupiny) tieto názvy nepoznali.

Vnímanie sociálnych skupín môže byť v smere vertikálnom a horizontálnom. Vertikálny smer môžeme prirovnať k mierke mapy – čím je mierka mapy menšia, tým je mapa detailnejšia, čím je mierka väčšia, tým je v danom priestore zobrazených menej objektov; čím sme pri objekte bližšie, rozoznávame viac detailov ako pri väčšej vzdialenosti. Ak tento jav vysvetlíme cez prizmu sociálnych toponým, mapa s menšou mierkou (napr. 1 : 1000) bude obsahovať viac onymických bodov ako mapa toho istého priestoru v mierke 1 : 250 000 – môžeme to porovnať napr. s vnímaním terénu z „vtáčej perspektívy" – inak budeme vnímať terén z dvadsiatich a inak zo sto, prípadne z výšky tisíc metrov. Vo vertikálnom smere preto môžeme rozoznávať viacero societ, resp. sociálnych priestorov (napr. societ obcí), ktoré obsahujú sociálne toponymá.

Ak sa pohybujeme v horizontálnom smere existencie sociálnych skupín a porovnáme rovnakú časť geomorfologického priestoru z pohľadu society obce, detí a poľovníkov, zistíme, že napr. priestor s rozlohou 160 000 m^2 má v societe obce Turčianske Teplice len jeden oficiálny názov – *Strážna hora*, prípadne synonymnú podobu *Bôr* (t. zn., že societa obce vníma len jeden onymický bod), societa detí, ktoré sa tam chodili hrávať, sánkovať a pod., rozlišovala na tejto ploche štyri onymické body, čiže používala detailnejšie členenie terénu – *Pri letníku*, *Na zákrutu*, *Skoky*, *Pri rampe*. Názvy používali deti na označenie začiatku trasy pri sánkovaní (*Pri letníku*), časť *Skoky* bola síce kratšia, ale rýchlejšia ako časť trate *Na zákrutu* a trať sa končila *Pri rampe*, ktorá bola na ceste, aby sa znemožnil vstup motorových vozidiel do lesa. Ak napr. societa obce používa (a pozná) len názov doliny *Michlová,* poľovníci rozlišujú aj jej hornú časť – *Zadná Michlová*, pretože pre nich je dôležité detailnejšie rozlišovať miesto, kde napr. zver nadháňajú, kde na ňu čakajú a pod. Z pohľadu obce však takéto detailné rozlišovanie sociálneho priestoru nie je potrebné.

Pri úvahách o fungovaní komunikačných registrov v sociálnych skupinách (v apelatívnej lexike) je potrebné uvedomiť si, že aj propriálna slovná zásoba je súčasťou celej lexiky, a preto je takisto súčasťou komunikačných registrov. V súvislosti s komunikačným registrom D. Slančová rozlišuje individuálny personálny a skupinový štýl, prípadne hovorí o uplatňovaní personálneho, resp. skupinového individuálneho štýlu (Slančová – Slančová, 2013, s. 184). Aj v toponymii môžeme

uvažovať o toponymickom registri (sociálnej) skupiny (TRS) a toponymickom registri jednotlivca (TRJ).

Toponymický register skupiny (TRS) predstavuje súbor všetkých toponým, ktorými daná societa označuje (pre ňu) dôležité orientačné body a ktoré aktívne vstupujú do komunikácie členov tejto society. Pri TRS chápeme existenciu a fungovanie týchto rozličných societ v horizontálnom smere (t. j. na rovnakej úrovni). Na základe skúseností z výskumu slovenskej toponymie rozoznávame viacero druhov sociálnych skupín, ktoré môžeme rozdeliť na – society vymedzené teritoriálne – sem môžeme zaradiť society častí obce (napr. jedna mestská štvrť, horný/dolný koniec obce), societu obce voči susedným obciam alebo regiónu. Toponymiu týchto skupín označujeme termínom teritoriálne sociálne toponymá.

Na základe veku môžeme rozlíšiť generačné sociálne toponymá, v rámci ktorých rozlišujme predovšetkým detské a mládežnícke sociálne skupiny. Môžeme uvažovať aj o sociálnej skupine dospelých, u nej však dochádza ku kontaminácii sociálnych toponým s toponymiou obce. Špecifickým druhom sociálnych toponým vyčlenených na generačnom základe sú rodinné sociálne toponymá.

Detské a mládežnícke skupiny používajú v komunikácii sociálne toponymá na označenie dôležitých orientačných bodov svojho sociálneho priestoru. Rozlíšenie týchto skupín nie je celkom jednoznačné, ako orientačná veková hranica slúži „prechod“ dieťaťa do veku adolescenta. Tento prechod sa prejavuje predovšetkým v zmene použitej lexiky (topolexém) v sociálnych toponymách detí a neskôr mládeže – vyplýva to aj z toponým získaných heuristickým výskumom. Pomenúvanie objektívnej reality zodpovedá vnútornému svetu človeka. Psychické zmeny v období puberty vplývajú aj na zmenu lexiky, ktorá sa odrazí aj v dôležitosti výberu a forme pomenovania základných orientačných bodov.

Jednou z najdôležitejších podmienok vzniku sociálnych toponým je začlenenie jednotlivca do sociálnej skupiny a jeho následná socializácia. U detí je táto podmienka splnená približne v treťom až štvrtom roku života, keď vstupujú do kolektívu v materskej škole. Pri spoločných hrách sa začínajú orientovať v teréne, kde sa hrajú, chodia na spoločné vychádzky. Počiatočná fáza orientácie je apelatívne vymedzenie priestoru (najčastejšie predikatívne) – *tam, kde sú nízke stromčeky*, *kde vodička tečie* a

pod. – ide o situačné opisné pomenovania. Neskôr nastáva (v rámci society (triedy), prípadne menšej skupiny) designácia jednotlivých onymických bodov a počiatočné apelatíva sa proprializujú. Vzniká model 0 > A > ST[60].

Sociálny priestor, v ktorom sa pohybujú deti, je značne obmedzený. Z toho vyplýva fakt, že deti často pomenúvajú geomorfologické body pre bežnú komunikáciu bezvýznamné. Z ich pohľadu je však dôležité presne vyčleniť a pomenovať používaný priestor.[61]

Lexika detských sociálnych toponým zodpovedá vyjadrovacím schopnostiam detí – v názvoch sa vyskytujú deminutíva – *Malá hôrka*, *Naša dolinka*, *Lesík*, *Pod lesík*, *V lesíku*, *Studnička*, *Nad žliebok*, *Múrik*, *Ku kapličke*, *Jablonka*, *Údolíčko*, *Popod horičku*, *Ku staničke*, *Školička*, *Horička*, *Hôrka*, *Na kamienky*, *Kuchynka*, *Ku korýtkam*, *Naše miestečko.* Ako onymické body slúžia dominantné objekty – osamelé stromy: *Drevená jahoda* (moruša), *Tri stromy*, *Pri topoľoch*, *Ku vŕbam*, *Pri strome*, („v hore ležal vyvalený strom od koreňov"), *Pod vŕbou*, *Hruška*. Prípadne orientačnými bodmi sa stávajú objekty, kde sa deti hrajú (nastáva proprializácia apelatív) – *Panely*, *Antuka*, *Práchnivý stĺp*, *Krovisko*, *Na kvádre*, *Altánok*, *Studnička*, *Škvara*, *Posedy*, *Senník*, *Včelín*, *Vodárnička*. Niektoré objekty sa pomenúvajú pomocou dominantných (orientačne exponovaných) objektov – *Pri rampe*, *Ku krmelcu*, *Za garážami*, *Za drevom*, *Na koniec plota.* Časť názvov označuje rôzne detské stavby – skrýše, bunkre... – *Hniezdo* („skrýša z konárov v korune stromu"),

[60] *0* označujeme nepomenovaný priestor, *A* – apelatívum, *ST* – sociálne toponymum (proprium), ? označujeme pomenovaný priestor, ale jeho oficiálny názov (chotárny názov) informátor nevedel uviesť (najčastejšie ide o väčšie geomorfologické objekty, pri ktorých predpokladáme, že musia byť pomenované). V súvislosti s fungovaním toponým uvažuje J. Pleskalová (1980) o dvoch faktoroch, ktoré ovplyvňujú ich fungovanie v komunikácii. Preto hovorí o „nářeční normě a onymickém kontextu" (Pleskalová, 1980, s. 81). Pri úvahách o vzniku sociálnych toponým a ich fungovaní v spoločenskej komunikácii, sa názor J. Pleskalovej nepotvrdil (ako o tom svedčí aj model sociálneho toponyma 0 > A > ST): „V jazykové komunikaci funguje tedy jméno ve svých nářečních nebo kontextových variantách. V žádném případě však nevzniká zcela nové proprium, nýbrž jistá varianta určitého jména, která uchovává svoji základní (nejdůležitější) část VM" (Pleskalová, 1980, s. 83). Pri sociálnych toponymách totiž veľmi často vznikajú úplne nové propriá, ktoré nevznikajú modifikáciou pôvodného názvu. Mládežnícke sociálne toponymá sú markantným príkladom takéhoto tvrdenia, pretože v nich je vyjadrený nesúhlas mladých ľudí s oficiálne používaným názvom a ich túžba odlíšiť sa za každú cenu. Nové formy proprií však vznikajú vo všetkých druhoch sociálnych toponým.

[61] V získaných detských sociálnych toponymách sme často zaznamenali názvy, ktoré boli spojené so sánkovaním. V gemerskej obci Licince deti pomenúvajú jeden kopec tromi názvami – *Stovka*, *Osemdesiatka* a *Päťdesiatka.* Názov zodpovedal dĺžke trate, ktorú si vybrali na sánkovanie.

Naša skrýša, *Koliba*, *Bunker*, *Do bunkra.* Tieto názvy majú tendenciu k prenášaniu[62], pretože označujú rovnaký (funkčný) objekt, ale vždy na iných miestach. O prenášaní pomenovania svedčí zápis jednej respondentky – „vždy miesto, kde sme si bunker postavili". Práve „nefixovanosť" objektu (pozri definíciu toponyma), umožňujúca prenos vlastného mena, potvrdzuje, že medzi detskými sociálnymi toponymami je mnoho apelatívnych označení terénu.

Heuristický výskum detských a mládežníckych sociálnych toponým sme robili na Gymnáziu Martina Kukučína v Revúcej v sekunde (11- –12-roční žiaci), septime (16- – 17-roční) a medzi poslucháčmi slovakistiky Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici v druhom ročníku (19- – 20-roční) a vo štvrtom ročníku (21- – 22-roční) v rokoch 1998 – 1999. Celkovo sme získali 194 detských sociálnych toponým. Pri porovnaní dosiahnutých výsledkov z gymnázia a vysokej školy môžeme vysloviť názor, že študenti slovakistiky mali väčšie pochopenie pre výskum, k práci pristupovali zodpovednejšie a ich informácie možno považovať za relevantnejšie ako odpovede žiakov gymnázia, medzi ktorými sa vyskytla tendencia „predviesť sa". Preto pristupujeme k názvom typu *Perníková chalúpka*, *Mŕtva skala*, *Obria noha*, *U zubatého chrústa* s určitým odstupom.

V niekoľkých pomenovaniach detských sociálnych toponým sa odráža detská fantázia – *Peklo* („Muránka sa tam rozlieva... bolo tam veľa bahna... dusivá atmosféra a hmly"), *Zamínovaná oblasť* (informátor uviedol len „mravčie teritórium"), *Stratený ostrov*, *Perníková chalúpka*, *Mŕtva skala*, *Obria noha* („les"), *U zubatého chrústa*, *Do strašidelného domu*, *Údolie pávích očiek*, *Do obývačky*, *Kuchynka*, *Vílina bublina*, *Priehrada raja*, *Hviezdica*, *Hovoriaci strom*, *Pri haďom dome.*

V mládežníckych sociálnych toponymách sa odráža búrlivý proces mentálneho i fyzického dozrievania osobnosti, ktorý je sprevádzaný konfliktmi so svojím okolím a zároveň protestom, revoltou, nesúhlasom a výsmechom so všetkým oficiálne uznávaným. V tomto prípade aj s názvami, s ktorými sa mladí ľudia stretávajú.

Výskum lexiky mládežníckeho slangu je veľmi rozsiahly nielen v slovenskej, ale i celosvetovej lingvistike. Lexikálna stránka mládežníckych sociálnych toponým patrí tiež do oblasti slangu. Oproti „bežnému" slangu však v sociálnych toponymách

[62] O prenášaní mien v toponymii píše napr. L. Olivová-Nezbedová (1996).

nefunguje manifestačná gestačnosť slova navonok (v tom prípade by už nešlo o sociálne toponymum, ale o toponymum – teda názov všeobecne známy), ale len gestačnosť v rámci skupiny. Používanie názvu zároveň poukazuje na sociálnu príslušnosť ku skupine.

Mládež sa v súčasnosti často stretáva v baroch a pohostinstvách. Ich názvy si upravuje z hľadiska ekonomizácie vyjadrovania do slangovej podoby – bar Aladín – *Áčko*, denný bar – *DB* alebo *Débéčko*, Mystic bar – *Mysbar*, bufet postavený z plechu – *Plecháč*, reštaurácia na futbalovom štadióne – *Kopačka*, reštaurácia na hokejovom štadióne – *Na puku*; niektoré vznikajú z recesie – bistro U Kurky – *Kuracie bistro* alebo ich upravuje do podoby, ktorou vyjadruje odpor, nesúhlas s oficiálnym názvom Modrá guľa – *Kocka*[63].

V niekoľkých dotazníkoch (len od študentov Gymnázia Martina Kukučína v Revúcej) sme zaznamenali označovanie mestských častí obývaných Rómami po vzore černošských štvrtí v USA – rómske sídlisko na Ulici SNP v Revúcej – *Bronx*, rómska osada v chotárnej časti Kiešková – *Bronx city*[64], časť v Jelšave – *Brooklyn*.

Aj pri mládežníckych sociálnych toponymách, podobne ako pri detských sociálnych toponymách, sme zaznamenali u študentov slovenského jazyka lepšie výsledky ako u študentov gymnázia. Vek vysokoškolákov a ich vzťah k jazyku im umožnil „nadhľad“ nad vecou. Pri sociálnych toponymách často uviedli aj oficiálny názov a motiváciu, pričom sa z pomenovaní nestratila slangovosť – Konský hájik – *Koňak*, Lazštek – *Laz Vegas*, Štrkovisko – *Štrkáče*, Námestie Maratónu mieru (nahá socha bežca) – *Pod vtáčikom*, ihrisko TJ Lokomotíva Spišská Nová Ves – *Lokotka*, Stĺp Panny Márie – *Pri moráku* (morový stĺp), pomník sovietskych vojakov na Námestí SNP (v Banskej Bystrici) – *Pri čiernom* (motivácia je podľa čierneho mramoru). Do tejto skupiny patria aj názvy *Na cmiteř* (cintorín), Kalvária – *Svatý kopeček*, Hron – *Červená řeka*, ktoré z recesie zámerne „počeštili“, čím chceli zároveň zaujať.

[63] V tomto prípade ide o ukážkový nesúhlas s oficiálnym názvom ústiacim do výsmechu na báze kontrastu – do opozície lexémy *guľa* postavili lexému *kocka*.

[64] Deti tento objekt volajú *Cigánsky kopec* – teda podľa obyvateľov, ktorí tam bývajú. V mládežníckom názve *Bronx city* je prítomný negatívny rasový motív.

O zmene pohľadu na svet u detí a dospievajúcich svedčia napr. názvy, ktoré uviedla jedna šestnásťročná respondentka – ako detské sociálne toponymá uviedla *Na druhú stranu* („keď sme boli malé, hrávali sme sa za cestou pri dome“) a *Za garážami* (lúka za garážami), ale detské toponymum *Za garážami* malo neskôr (ako mládežnícke sociálne toponymum) podobu *Pri Nagyovi* (lúka pri papiernictve, kde predával „chlapec, ktorý sa podobal na Petra Nagya“). Po prechode do obdobia dospievania sa do centra pozornosti dostávajú iné objekty a ich motivácia môže byť tiež odlišná. V tomto prípade išlo o motiváciu podľa chlapca, ktorý sa podobal na spevácky idol.

V societach, ktoré sú zjednotené na báze veku, by sme mohli vydeliť aj skupinu dospelých. Etnologička V. Feglová v jednej zo svojich štúdií píše, že „každá veková skupina tak v sebe tradovala názvy a pomenovania z detstva, dospievania i dospelosti. Staroba ako veková kategória už neumožňovala rozširovanie orientačných bodov v teréne. Starý človek, ktorý sa zúčastňoval len obmedzených pracovných a spoločenských aktivít, si uchovával v pamäti len tie, ktoré sa viazali k jeho aktívnemu životu v spoločenstve.“ (Feglová, 1993, s. 133). Názor[65] V. Feglovej je zaujímavý a sociálne toponymá dokazujú správnosť tohto tvrdenia. Ako už bolo konštatované v úvodných častiach tejto kapitoly, sociálne toponymum je totiž uzavreté spoločensky a časovo. Sociálne toponymá používané v jednotlivých vekových skupinách preto označujeme spoločným termínom generačné sociálne toponymá. V skupine dospelých však sociálne toponymá môžu fungovať len veľmi ojedinele, pretože sú „vytláčané“ oficiálne zaužívanými toponymami v obci. U dospelých môžeme vyčleniť iné druhy sociálnych toponým založených na existencii profesijných alebo záujmových societ (tie však nemusia vytvárať len dospelí).

Rodinné sociálne toponymá v doterajšom onomastickom chápaní sa viažu k chotáru obce, kde má príslušná rodina majetok. Vznik tohto druhu sociálneho toponyma je často emocionálne motivovaný vzťahom k majetku ako symbolu dedičstva či pokračovania rodu, prípadne citovým vzťahom k nadobúdateľovi majetku (napr. *Mamine* – pole kúpila mama). Do skupiny rodinných sociálnych toponým však

[65] V. Feglová hovorí o orientačných bodoch nižšieho typu pomenovaných podľa udalostí a situácií vyplývajúcich z činnosti jednotlivých generačných vrstiev (Feglová, 1993, s. 132), pričom zrejme *orientačné body vyššieho rádu* (povedané terminológiou V. Feglovej) predstavujú oficiálne toponymá známe societe obce.

môžeme počítať aj toponymá, ktoré vznikli spontánne na rodinných výletoch, prechádzkach a ktoré neskôr fungujú ako základné orientačné body – *Otcova skrýša*, *Luckina skrýša*, *Na tvojom (Luckinom) briežku*, *Pri Majkovom potoku*, *Pri Majkovom mravenisku*, *K Budíkovi.* Takéto názvy boli motivované spoločnými zážitkami a sú s nimi zviazané, prípadne vznikli ako okazionalizmy – *Osičníkovisko*, *Dubákovisko*, ktoré sa postupne môžu transformovať do podoby *Evkine dubákovisko* (miesto, kde Evka našla mnoho dubákov). Medzi rodinnými sociálnymi toponymami sa vyskytujú aj toponymá vetného typu (k tomu napr. Majtán, 1996, s. 28; Krško, 2014, s. 61), ktoré sú v toponymii zriedkavosťou – *Kde sa Majko posral*, *Kde nás kravy naháňali*.

Emocionálny apendix týchto sociálnych toponým je obsiahnutý v hypokoristickej podobe osobného mena ako časti toponyma (*Miškova poľanka*), prípadne v podobe toponyma (zväčša má deminutívnu podobu, ktorá vyjadruje kladný citový vzťah) – *Lúčka* (informátorka uviedla „nie malá lúka, ale naša lúka“). Emocionalita a pocit rodinnej príslušnosti môže byť vyjadrený aj živým osobným menom – *Do záhrady u Lenov* (záhrada patrila maminej krstnej mame a ich meno do domu bolo „Do Lenov“). Emocionálna stránka v tomto type sociálnych toponým je oproti iným druhom toponým výraznejšia, pretože rodinné sociálne toponymá pomenúvajú 1. objekty úzko spojené s osobami sociálne silno prepojenými; 2. objekty spojené so spoločnými emocionálnymi zážitkami (radosť, prekvapenie, strach), ktoré sú súčasťou spomienok.

Pri rodinných sociálnych toponymách ide o najtesnejšie spojenie človeka s geomorfologickým objektom[66] a najčastejšie vzniká model pomenovania 0 > A > ST, prípadne ? > A > ST. Počet členov, ktorí ovládajú a používajú sociálne toponymá v rodine, je ohraničený počtom členov rodiny. Aj tu však môžeme vyčleniť okruh príslušníkov rodiny, ktorí ovládajú všetky sociálne toponymá, a okruh, ktorým nie sú známe všetky pomenovania[67].

[66] V societe rodiny dochádza spomedzi sociálnych toponým k najtesnejšiemu spojeniu medzi človekom a objektom – O. S. Achmanova a V. D. Beleňkaja hovoria o antropologickom smerovaní („антропологическая направленность“) toponyma (Achmanova – Beleňkaja, 1967, s. 81). Emocionálny aspekt sa je však viazaný na emocionálny aspekt k človeku, ktorý je základným motivantom daného názvu vo forme posesívneho toponyma (*Mamine pole, Luckina skrýša, Hotkovské lúky*).

[67] Medzi skupinu členov rodiny, ktorí nemusia ovládať všetky rodinné sociálne toponymá, môžeme zaradiť tých, ktorí neboli úplne zainteresovaní do domáceho hospodárstva (deti na štúdiách, osamostatnené deti – v týchto prípadoch sa stráca kontinuita s pôvodnou skupinou, ktorej sociálna

Pri terénnom výskume v obci Muránska Zdychava sme získali rodinné sociálne toponymá lúk, ktorých názvy sa ustálili v rámci rodiny, pretože „majetky sa rýchlo menili“ a ich lúky a políčka ležali blízko týchto lúk, preto bolo potrebné pomenovať orientačné body na vymedzenie vlastných majetkov. K takýmto rodinným sociálnym toponymám patria názvy *Blaškovo*, *Štrbänske lúky*, *Hotkovskie lúky*, *Janovo Horačikova lúka*. Niektoré názvy boli motivované zmenou pôvodného proprializovaného apelatíva – oficiálny názov Veľký prieloh nazýval jeden z majiteľov *Pot plánku* alebo *Gu pšoľíncu* (pri plánke mal postavený včelín). Časť rodinných sociálnych toponým v Muránskej Zdychave vznikla podľa tvaru pozemku – *Úzka*, *Okrúhla* (oficiálne Pod stodolou), *Dlhá zem*, prípadne podľa predchádzajúceho majiteľa, ku ktorému mohla mať rodina bližší vzťah – *Ďuricova jama*, *Kunova*, *Mikloška*, *Za Klinšovou stodolou*. Pri týchto názvoch informátori nevedeli uviesť oficiálny názov objektu. Bolo to prirodzené, pretože oficiálny názov nemusí existovať – rodinné sociálne toponymá totiž často označujú len časť väčšieho objektu (podobne, ako to uviedol A. Habovštiak v príklade s oronymom Turinek – *Na prednom Turinku*, *Hore na prednom Turinku*, *Od Kálanieho na prednom Turinku* – Habovštiak, 1970, s. 25). Tento fakt potvrdil aj výskum v Detve v roku 2014, keď jeden informátor na otázku výskytu terénnych názvov známych len v ich rodine, odpovedal: „V rodine sme napríklad volali, teraz, kde je Benzinol, lúku sme mali, tak sme to volali *Za mostom*.“ Na doplňujúcu otázku, či táto lúka mala aj oficiálny názov, odpovedal: „Neviem. To neviem, že by malo... A to bolo z tejto strany, ako je benzínová pumpa.“

Rodinným sociálnym toponymám, resp. názvom používaným v rodinnom prostredí, venovala pozornosť aj V. Leitmanová (2008). Pozornosť však venovala nielen toponymám, ale vo všeobecnosti propriám (ako to hodnotila autorka príspevku) fungujúcich v rodinnom prostredí. Viaceré príklady uvedené ako propriá sú diskutabilné, čo napokon vyjadril aj R. Šrámek v poznámke redakcie: „Ve stati není vždy zřetelná hranice mezi onomastickou a apelativní interpretací“ (s. 222). Tu sa ukazuje napätie a prechodná hranica medzi apelatívami a propriami, čo možno pozorovať napr. aj pri detských sociálnych toponymách (deti majú tendenciu

toponymia „žije“ v inom, novom čase). Jedna respondentka uviedla takéto rodinné sociálne toponymá – *Na starkinom* (bez oficiálneho názvu), *Vrch* (Krákorov vrch), *Za vrchom* (Kozí vrch), *Pod vrchom* (Orlovcov vrch) s poznámkou „otec to možno nepozná“.

označovať priestor opisne, teda apelatívne). Z hľadiska rodinných sociálnych toponým však jednoznačne možno hodnotiť názvy typu *Ankin predok*, *Ľudkin zadok* (časti lokality *Na Chatke*), prípadne *Vierkina záhrada*, *Marienina záhrada*, *Cigľaneje záhrada* (Leitmanová, 2008, s. 220) ako toponymá používané v societe rodiny, pretože detailizujú a presne odlišujú menšie onymické body, než sú zaužívané napr. v societe obce. Názvy typu *Malinčie*, *Záhradka*, *Zajačinec*, *Chlievy*, *Studňa*, *Kazanova búda* (Leitmanová, 2008, s. 220) však treba hodnotiť ako apelatívne označenie orientačných bodov.

Ďalšie sociálne skupiny môžeme vyčleniť na základe záujmov a profesie. Kritérium profesie v apelatívnej lexike vymedzuje profesionalizmy, preto môžeme uvažovať o profesijných sociálnych toponymách (na začiatku výskumu sme pracovali s týmto termínom, neskôr sme používali termín pracovné mikrosociálne toponymá – pozri napr. Krško, 1998b, s. 83). Túto skupinu reprezentujú názvy, ktoré používajú (používali) ľudia pracujúci v prírode – roľníci, pastieri (*Ďe sa žinťica viľála* – Habovštiak, 1970, s. 26), lesní robotníci, uhliari atď.

Profesionálnym sociálnym toponymám sa nepriamo venujú viaceré české štúdie primárne zamerané na profesionalizmy, prípadne na slang – B. Zímová: Vorařský slang v řeči starého Podskalí (Naše řeč, roč. 40, 1957, č. 3 – 4), početné príspevky L. Klimeša o baníckom, učňovskom, železničiarskom slangu, slangových vlastných menách v opravárenských železničných dielňach a pod. publikované v sedemdesiatych rokoch na stránka Zpravodaje Místopisné komise ČSAV, príspevky J. Spala, B. Tému a ďalších. Súčasťou komunikačného registra týchto societ sú totiž aj propriá pomenúvajúce špecifické objekty, v ktorých sa daná komunita pohybuje.

Pracovné sociálne toponymá society lesných robotníkov zaznamenala vo svojom výskume L. Mokrá, ktorá získala názov *Emko* – „názov pochádzajúci od lesníkov a lesných robotníkov, miesto v lese, kde sa stretáva starý a nový porast, pripomína tvar písmena M.“ (Mokrá, 2013, s. 43). V prostredí lesných robotníkov sa pracovné sociálne toponymá vyskytujú veľmi často, pretože pracovníci sa musia orientovať v teréne a oficiálne toponymá pomenúvajúce väčšie objekty nevyhovujú detailnému vnímaniu prostredia, v ktorom sa dennodenne pohybujú. Informátormi, ktorí ovládajú tento druh sociálnych toponým, sú lesní správcovia a horári, ktorí

organizujú jednotlivé pracovné úkony, a lesní robotníci – drevorubači, prípadne lesné robotníčky. Z hľadiska tvorenia pracovných sociálnych toponým je potrebné analyzovať aj poradie a druh prác. Prácu spojenú s ťažbou a spracúvaním dreva môžeme rozdeliť na prácu ťažobnú (spílenie, očistenie a odvoz dreva, vyčistenie rúbaniska), ktorá je pre svoj fyzicky namáhavý charakter prevažne prácou mužov, a na prácu určenú predovšetkým ženám (sadenie mladých stromov, starostlivosť o mladé porasty – vykášanie trávy okolo stromčekov, čistiace práce apod.). Prácu organizuje príslušný lesný správca – prvotné úkony v lese sú ťažobné – správca určí drevorubačom miesto, kde budú ťažiť. Z toho vyplýva, že drevorubači si postupne vytvoria a ovládajú pracovné sociálne toponymá (prípadne aj oficiálne toponymá) v miestach, kde ťažili drevo, alebo kde ho ťažia. V druhom slede na vyťažené a vyčistené rúbanisko nastupujú ženy, ktoré vysádzajú mladý lesný porast. Preto aj ženy ovládajú rovnaké pracovné sociálne toponymá ako muži. Môže však nastať prípad, že niektoré miesta (málo dostupné, nevhodné na pestovanie porastov) sa vyťažia, ale následne sa nezalesnia. Takéto pracovné sociálne toponymá budú známe len drevorubačom a ženy tieto názvy nebudú ovládať. Viacero pracovných sociálnych toponým z prostredia lesných robotníkov sme zaznamenali v roku 2014 v Detve, pretože informátorom bol horár Ivan Kopáčik, ktorý vedel vysvetliť aj motiváciu jednotlivých toponým. Niektoré sociálne toponymá vznikli podľa namáhavej práce – *Očistcový bán* – bývalé strmé rúbanisko, ktoré sa zalesňovalo („ženy sa cítili ako v očistci, keď stade odišli“), miesto podľa mena lesného robotníka – *Ostrihoňov pás* – pás lesa – „to sa rúbalo voľakedy dvanásť rokov dozadu a zato, že to rúbal Ostrihoň, Jožko Ostrihoň-Babaj, tak sa to volá Ostrihoňov pás a každý to... ináč to nikto ani nenazve. Je to špecifický jeden pás vyrúbanej hory, nikto to ináč nenazve, len Ostrihoňov pás, lebo každý si to zapamätal, že to bola ťažká robota a on to jednoducho dokázal.“. Motiváciou bolo technické zariadenie na sťahovanie dreva – takto vzniklo toponymum *Lanovkový pás* – časť v Meliškinom kraji, „stredný pás, najdlhší, kde stála lanovka“, prípadne charakteristický objekt – *Zlámaný most* (pôvodný zlomený drevený most opravili a vystužili kovovými rúrami); názov *Dvadsaťsedmička* označuje miesto, kde sa spájajú dve doliny a vo februári roku 2003 tam namerali –27 stupňov Celzia. S náročnou prácou v lese sa často spájajú tragické udalosti, prípadne miesta môžu byť

pomenované na výstrahu[68]. V Detve sme zaznamenali pracovné sociálne toponymum vetného typu *Kde kone zapadali* („taká bahurina, kde išli povyše kolien do blata. Každý si to zapamätal tam, že tam musel odopnúť tú fúru dreva za koňmi a kone museli samé vyjsť, lebo by sa samé neboli odtiaľ dostali, lebo boli po brucho v blate."). S tragickými udalosťami sa spájajú predikatívne toponymá, ktoré označujú miesta, kde sa odohrala určitá tragická udalosť – *Kde Jana zabilo, Kde Martina hrom zabil, Kde kobyla zdochla.* Sociálne toponymá, ktoré označujú miesta spojené s tragickou udalosťou, sa často stanú známe v celej obci a neskôr začnú fungovať ako chotárne názvy. Pri tomto type možno najlepšie sledovať prechod sociálneho toponyma k chotárnym názvom – rozširovaním okruhu používateľov sa mení sociálne toponymum na názov známy v societe obce, prípadne väčšej societe (napr. obyvateľov susedných obcí). Do skupiny pracovných sociálnych toponým môžeme zaradiť aj toponymá používané v societach poľnohospodárov, ktoré opísal napr. A. Habovštiak (1970, s. 25).

Medzi sociálne toponymá, ktoré vznikli v skupinách fungujúcich na báze záujmovej činnosti, môžeme zaradiť predovšetkým sociálne toponymá poľovníkov, rybárov, športovcov (napr. skalolezcov), trampov, vodákov atď.

Spoločnou črtou poľovníckych a rybárskych sociálnych toponým je to, že často vznikajú z potreby detailnejšieho označovania terénu alebo vodného toku (preto je častý model 0 > A > ST). Rybárske sociálne toponymá označujú miesta pôvodne nepomenované – nastáva proprializácia apelatív (piesčitý breh > *Pieskovisko*, breh v tieni > *Tôňa*, betónový výbežok > *Na špici*, *Oproti špicu*), prípadne názvy vznikajú metaforicky (vyčnievajúca plochá skala > *Matrac*). V rámci „domácich" rybárov sa vyskytujú menšie skupiny, ktoré používajú ešte detailnejšie členenie a spomínané sociálne toponymum Matrac delia na *Horný Matrac*, *Dolný Matrac*, prípadne *Malý Matrac*, *Väčší Matrac*. Rybári na brehu vodnej nádrže Miková neďaleko Revúcej pomenúvajú 13 stanovíšť (ide o plochu 46 ha) – *Pred hotelom*, *Na zatáčke pri povodí Hrona*, *Na výpuste*, *Pod lipou*, *Pod cestou*, *Na betónoch*, *Pri udiarni*, *Pri kameňolome*,

[68] Toponymá s výstražnou funkciou sa vyskytujú napr. v hydronymii – názvy typu *Konotopa*, *Konotope* vznikli zo substantíva *kôň* a slovesa *topiť* a označovali vodné toky s rašelinovými brehmi, v ktorých sa kôň mohol utopiť. Podobné názvy sú hydronymá *Lukava*, *Lukavica*, ktoré vznikli z praslovanského adjektíva *lǫkavъ-* vo význame ľstivý, zákerný a názov charakterizoval tok s množstvom vodných vírov.

Lubenícka zátoka, *Pod čerešňou*, *Pri rákosí pod horou*, *Pri rákosí na jednotke*, *Na prepade*. Dôvodom vzniku rybárskych a poľovníckych sociálnych toponým je úspešnosť lovu. Rybári vedia, že pri zvýšenej teplote vody od slnka sa ryby stiahnu do tieňa, že pri vodnom prepade sa zdržiavajú predovšetkým kaprovité ryby a podobne.

Vznik poľovníckych sociálnych toponým je tiež vynútený potrebou podrobne pomenovať terén (v doline Michlová v Revúcej rozoznávajú poľovníci časť *Michlová* a *Zadná Michlová*, podobne les Bartová – *Bartová* a *Zadná Bartová*). Niektoré poľovnícke sociálne toponymá dostali pomenovanie podľa príhod spojených s miestom – *Kde líšku pálili* (informátor uviedol: „Už aj ten je mŕtvy, čo strelil tu líšku. Nemali líšky cenu, nechcel nikto zobrať, tak spálil líšku."), *Hrkotáč* („Jeden z poľovníkov prebíjal zbraň na diviaka, náboje mu spadli na zem, zhrkotali a diviak ušiel"). Tieto názvy majú pejoratívnu motiváciu, názvom *Hrkotáč* si nešťastného poľovníka doberali, postupne sa však tento názov stal súčasťou toponymického registra skupiny poľovníkov. Iné poľovnícke sociálne toponymá vznikli proprializáciou apelatív – *Ku dubu*, *Pod jedľu*, *Ku borsukom* (hniezdisko jazvecov). Viacero poľovníckych sociálnych toponým zaznamenali terénnym výskumom študenti slovakistiky, ktorí písali záverečné práce z toponomastiky. A. Ondrejčíková (2013) vo svojej diplomovej práci zachytila niekoľko poľovníckych sociálnych toponým z oblasti obce Štítnik: *Háj mostík*, *Na lopúchoch* (oficiálny názov je Porconcuľa); viaceré poľovnícke postriežky (v štítnickom nárečí *sedák*) odlišovali jednotlivými sociálnymi toponymami: *Pri sedáku*, *Sedák na čerešni*, *Sedák na klene*, *Sedák v Banskom potoku*, *Sedák v Háji*, *Železný sedák*. Š. Jantačka zistil, že poľovníci v katastri obce Zuberec rozlišujú dva vrcholy Ostrého Roháča – ostrý vrchol volajú *Roháč*, nižší (tupý) vrchol volajú *Šutá* (< apel. *šuta* – bezrohé zviera) (Jantačka, 2012, s. 60), podobne G. Rožai zistil terénnym výskumom, že toponymum *Langhoferka* používajú len poľovníci vo Vyšnej Slanej (Rožai, 2013, s. 100). Horár Ivan Kopáčik z Detvy (pri výskume nárečia a toponymie Detvy v roku 2014) uviedol niekoľko poľovníckych sociálnych toponým – *Kanceľ* – skala, kde sa čaká na zver (motivácia názvu spočíva v tvare skaly pripomínajúcu kanceľ – kazateľnicu), *Letiskový pás* – pás dlhý približne 400 metrov, „že by tam aj stíhačka pristála". Všeobecne známy objekt

Vaľušková rozdeľujú poľovníci v Detve na *Dolnú Vaľuškovú*, *Strednú Vaľuškovú*, *Hornú Vaľuškovú* a *Poľský kút*.

Osobitné sociálne toponymá vytvárajú horolezci a skalolezci, ktorí pomenúvajú jednotlivé vylezené cesty. Tomuto špecifickému druhu toponým venoval pozornosť v poľskej toponomastike predovšetkým M. Rutkowski (napr. 1996, 2001), na Slovensku sa analýze skalolezeckých sociálnych toponým venoval predovšetkým J. Bauko z oblasti Súľovských skál – *Mikrooronymá v Súľovských skalách* (2006), *Motivácia vzniku názvov horolezeckých ciest* (2007), *Transonymizácia v názvoch horolezeckých ciest* (2008), *Paralely medzi názvami skál a horolezeckých ciest* (2009) a v diplomovej práci *Názvy skalolezeckých ciest ako súčasti kultúrno-sociálneho priestoru* aj S. Lazarová (2015), ktorá analyzovala skalolezecké názvy na zvyšnom území Slovenska. Nominačný proces, ktorý je zaužívaný v societe horolezcov, popisuje J. Bauko takto: „Po úspešnom prvovýstupe pomenuje autor cestu vlastným menom. Napíše ju na skalu spolu s obtiažnosťou cesty, ktorá je vyjadrená v číslach 1 – 11+ (znamienko +, – poukazuje na ťažší, respektíve ľahší stupeň obtiažnosti), a to je signál pre ostatných horolezcov, že cesta už bola prelezená. Výber mena je ľubovoľný, treba sa však vyhýbať homonymným názvom, ktoré by znemožňovali presnú identifikáciu a lokalizáciu cesty. Existujúci systém názvov ovplyvňuje výber a tvorenie nových pomenovaní.“ (Bauko, 2006, s. 27).

Horolezecké sociálne toponymá (J. Bauko používa aj termíny *mikrooronymá*, novšie *orohodonymá* (termín vznikol spojením onomastických termínov oronymum + hodonymum) sú z hľadiska motivácie veľmi dynamické toponymá. J. Bauko konštatuje, že tieto názvy vznikajú prevažne z apelatív – *Bolesť*, *Erotická masáž*, *Motýľ*, *Na vežičke kľud*, *Sršeň*, *Stratený svet*, *Vertikálna prechádzka*, vo viacerých názvoch sa vyskytujú krstné mená pomenúvateľov cesty alebo názov venujú nejakej osobe – *Brunhilda*, *Cesta pre Janu*, *Dominika*, *Ďurov krst*, *Janova*, *Kristínka*, *Ľubka*, *Mirove prebudenie*, *Na pamiatku Braňovi*, *Zuzi* (Bauko, 2006, s. 30), podobné názvy uvádza aj S. Lazarová – *Evička*, *Monča*, *Miluška*, *Roxana*, *Mirove prebudenie*, *Cesta pre Martinu*, *Jožov sen*, *Mária Magdaléna*, *Pre Danka*, *Pre Bahna*, *Paľov variant* (Lazarová, 2015, s. 38). Z formálneho hľadiska tieto názvy bývajú jednočlenné – *Bufet*, *Extáza*, *Gorila*, *Neistá*, *Perfektná*, dvojčlenné – *Špára generácií*, *Ovocie* –

zelenina, *Vôňa ihličia*, *Bytčiansky ležiak*, *Krížová výprava*, viacčlenné – *Cesta svedkov liehovových*, *Hrana pivného mozoľa*, *Hra s rovnováhou*, *Už len 22 dní*, *Nebo nikdy nespadne*, *Len sa nezabi, svákо* (Bauko, 2006, s. 31).

Motivantom týchto sociálnych toponým býva tvar skaly, tvar cesty, meno prvolezca alebo meno inej osoby, častou motiváciou pomenovaní býva asociácia s vyšším celkom (názvom skaly), na ktorom sa nachádza pomenované lezecká trasa. J. Bauko uvádza tieto motivácie vyšším orografickým celkom (názov skaly > názov horolezeckej cesty) – *Pyramída* > *Faraón*, *Egypťan Sinue*; *Sokolíky* > *Ľavý sokolík*, *Prostredný sokolík*, *Pravý sokolík*; *Boží trón* > *Erébos*, *Zeus*; *Gotická stena* > *Gotické okno*, *Gotické ucho* (Bauko, 2009, s. 12).

Heuristickým výskumom sociálnych toponým v societe horolezcov potvrdil J. Bauko všetky atribúty sociálnych toponým – ich uzavretosť v sociálnej skupine, obmedzenú teritoriálnu a časovú platnosť, keď konštatuje: „Okruh používateľov názvov horolezeckých ciest je užší. Tieto mikrooronymá žijú hlavne v slovníku horolezcov. Pre nich sú mená dôležité z hľadiska identifikácie a orientácie. Názov cesty sa rýchlo šíri, pretože si ju chce väčšina z nich vyskúšať. Nakoľko sa v oblasti nachádza necelých 500 horolezeckých ciest, väčšiu časť názvov poznajú len miestni horolezci. Najväčší prehľad o menách má správca skál, ktorý eviduje všetky mikrooronymá. Najznámejšími sú cesty, ktoré majú vysoký stupeň obtiažnosti (10) ako *Black Diamond*, *Dio*, *Novy zákon*, *Oáza harmónie*, *Opus dei*.“ (Bauko, 2006, s. 27). „Kým názvy horolezeckých ciest poznajú väčšinou len skalolezci, názvy skál aj miestni obyvatelia, respektíve turisti, návštevníci. Názvy horolezeckých ciest sa používajú v užšom okruhu, v societe horolezcov, a názvy skál v širšom spoločenskom úze. Výnimku tvoria názvy skalných útvarov, ktoré vytvorili horolezci, tie sa používajú najmä v ich societe.“ (Bauko, 2009, s. 10).

Sociálne skupiny, ktoré používajú vlastný toponymický register, nemusia vznikať len na základe veku, záujmov, rodinných väzieb, pracovných vzťahov atď., ale sociálne skupiny vznikajú a existujú aj z hľadiska určitého teritória. V úvode kapitoly sme uvažovali o termíne teritoriálne sociálne toponymá. Tieto toponymá fungujú v societach častí obce, ale aj obce samotnej, vyčlenenej voči svojmu okoliu. Uplatňovanie tohto druhu sociálnych toponým poukazuje na relatívnu uzavretosť

týchto skupín voči ostatným nečlenom. V bežnej praxi sa stretávame s vymedzením pôvodných (alebo rodených) obyvateľov určitého mesta, štvrte voči prisťahovaným obyvateľom. K. Koštialová konštatuje, že u mnohých sociológov sa takéto skupiny spájajú s psychologickou väzbou a identifikujú sa vymedzením „my – oni" (Koštialová, 2009, s. 66).

V ostatných rokoch sa venuje pozornosť nielen jazyku mesta, ale aj mestskej toponymii – nie však z hľadiska procesov štandardizácie, typológie urbanoným a pod., ale z hľadiska orientácie obyvateľov miest, procesov tvorenia nových neštandardizovaných názvov a vnímania dominantných objektov (pozri napr. David, 2011, 2012, 2015; David – Mácha, 2012). J. David (2015) chápe vytváranie toponymie mesta ako proces postupného navrstvovania pôvodných urbanoným vnútornej časti mesta, na ktorú sa navrstvujú ďalšie dve toponymické vrstvy – pôvodné toponymá obcí, ktoré sa stali súčasťou rozširujúceho sa mesta, a tzv. živá toponymia. Z tohto pohľadu je zaujímavá predovšetkým tretia vrstva – tzv. živá toponymia, pretože „zatímco skupina venkovských pojmenování je především záležitostí minulosti, … druhá skupina názvů je opravdu živou, komunikačně specifickou oblastí prolínající se s názvy standardizovanými." (David, 2015, s. 379). V tomto kontexte vníma autor termín urbanonymia širšie – nielen ako názvy ulíc a námestí, ale aj „pojmenování restaurací a barů, hotelů, divadel, kin a muzeí, zastávek hromadné dopravy, lékáren, nemocnic, nádraží a letišť" (David, 2015, s. 379).

Podobne ako v prípade antroponymického registra aj toponymický register tvorený teritoriálnym registrom vstupuje do komunikácie v úradnej (t. j. oficiálnej) podobe, poloúradnej (polooficiálnej) a súkromnej (živej) podobe. Striedanie rôznych komunikačných úrovní v závislosti od stupňa oficiálnosti komunikačného aktu charakterizuje aj J. Padalak (ako jeden so spoluautorov monografie venovanej toponymii Poznane (Chojnacki et al., 2008), ktorý píše: „Różne są drogi powstawania nazw potocznych. Najbardiej interesująca jest ta, gdy utworzona nazwa ma charakter autonomiczny, tzn. nie pochodzi od żadnej już istniejącej. Takimi w Poznaniu są m. in. *Nygusa Doly*, *Lejek Łazarski, Glazeja*. Liczebnością nad tymi górują nazwy powstale drogą różnego typu przekształceń derywacyjnych z nazw oficjalnych. Tu przykładami mogą być takie, jak *Umina* (od ulicy Umińskiego), *Jarosina* (od ulicy

Jarochowskiego), *Wiwrzbole* (od ulicy Wierbięcice) itd. W obięgu komunikacyjnym funkcjonują nazwy półurzędowe, półoficjalne. Do takich należą w Poznaniu np.: *Stare koryto Warty*, *Trasa Hetmańska*, *Dórny Taras Rataj*, *Dolny Łazarz* itp. W opracowaniach na ten temat mówi się o organiczonej urzędowości." (Chojnacki et al., 2008, s. 615 – 616).

Pestrosť teritoriálnych sociálnych toponým v rozsahu od oficiálnej toponymie až po neoficiálnu – živú toponymiu sa rozširuje bližšou špecifikáciou objektov, ktoré je potrebné v komunikácii presne lokalizovať. Špecifikácia objektov u členov danej society (domáceho obyvateľstva) vo vlastnom sociálnom priestore vyplýva z toho, že sa označujú menšie onymické body (na rozdiel od rozsiahleho onymického objektu, akým je napr. ulica, námestie a pod.). V komunikácii sa využívajú orientačné body známe sociálnej skupine domácich obyvateľov, čo sa v minulosti prejavovalo napr. na vývesných tabuliach súkromných firiem (pozri napr. Altman, 2000) a v súčasnosti tento jav v písanej podobe odrážajú miestne inzeráty a reklamy. Využívanie relačných objektov na bližšiu špecifikáciu menej známeho onymického objektu sa uplatňuje predovšetkým pri názvoch ulíc, ktoré sú nové, prípadne sa v komunikácii využívajú s nižšou frekvenciou (pozri prílohu č. 2) – Petelenova 2, Banská Bystrica (*pri starej nemocnici, NUSCCH*); Partizánska 89, Banská Bystrica (*areál vedľa spoločnosti IVECO*); Skuteckého 1, Banská Bystrica (*od hlavnej pošty k súdom*); Kpt. Nálepku 2/A, Banská Bystrica (*Úsvit*), Robotnícka ulica, Banská Bystrica (*pri Priore*); J. Grajchmana 1573, Liptovský Hrádok (*bývalá kotolňa na Prekážke*); Ulica SNP 230, Liptovský Hrádok (*pri predajni Mäso u Danky*); Družstevná 4, Liptovský Mikuláš (*oproti KRTu*); Nová ulica 3, Liptovský Mikuláš (*za Lídlom*); Kpt. Nálepku 10, Liptovský Mikuláš (*areál bývalého Liptostavu*) s vymedzením smeru – *háj Nicovô*; Obchodná 65, Sečovce (*Stará kotolňa*).

Firma Madux (príloha č. 2 hore) sídliaca vo viacerých slovenských mestách vo svojom inzeráte bližšie špecifikovala niekoľko svojich prevádzok. Lokalizácia sa často skladá z dvoch častí – v prvej vymedzí miesto sídla firmy a v druhej časti špecifikuje polohu sídla pomocou dominantnejšieho (komunikačne zaťaženejšieho onymického objektu) – v Banskej Bystrici sídli v budove bývalej *Banky Slovakia* a napriek tomu, že ide o známy objekt, firma Madux neuviedla názov pôvodnej firmy, ale miesto

lokalizovala opisom pôvodného objektu, ktorému rozumejú väčšinou len obyvatelia Banskej Bystrice – *bývalá Mečiarova banka*. Sídlo v Martine (A. Kmeca 13), ktoré má v *Biznis centre*, lokalizovala pomocou *bývalého hotela Slovan*, žilinské sídlo špecifikovala komunikačne zaťaženejším objektom *OC Mirage*, michalovskú adresu A. Sládkoviča 1, na ktorej sídli *obchodné centrum Karaka*, bližšie určila obchodným reťazcom *Kaufland*, prevádzku v Giraltovciach firma bližšie špecifikovala tamojšou *poštou* a v Trenčíne známejším *obchodným centrom Úspech*. Firma sídliaca na Nemocničnej ulici 1974 v Dolnom Kubíne sídli v budove *pohostinstva AXA* a miesto bližšie špecifikuje *budovou nemocnice*. V Banskej Bystrici sa objekt na Robotníckej ulici 2 lokalizuje dominantnejším a známejším objektom – *Priorom*, ale tá istá firma sídliaca na Námestí SNP 21 už špecifikáciu nemá (pozri prílohu č. 2).

Neoficiálne označovanie sociálneho priestoru spoločenských skupín v rámci miest, štvrtí, častí ulíc a sídlisk je bežným javom, ktorý nie je viazaný na jazyk, ani na oblasť. Situáciu v Poľsku približuje napr. kolektívna monografia mapujúca tvorenie živej toponymie v Poznani (Chojnacki et al., 2008), v Čechách sa výskumu živej toponymie a jazykovej krajine už niekoľko rokov venuje predovšetkým J. David, ktorý vo viacerých štúdiách a monografiách uviedol mnoho príkladov na živú toponymiu – ulica Česká (Brno) – *Čára*, nákupné centrum Forum Nová Karolina (Ostrava) – *Fukušima*, námestie Dr. Edvarda Beneše (Ostrava) – *U hodin*, Tešnovský tunel (Praha) – *Husákovo ticho*[69], Jiráskovo náměstí (Ostrava) – *Kuří rynek* (David, 2015), ulica Umělecká (Ostrava) – *U brýlí*, Námestie slobody (Banská Bystrica) – *Pri Leninovi*[70], Mestský park (Banská Bystrica) – *Leninov park*[71], bývalé nákupné centrum, Beskydská ulica (Banská Bystrica) – *Obušok*[72], *Na obušku*, potraviny COOP Jednota,

[69] Motiváciou tohto sociálneho toponyma bola politická irónia, podobne ako pri premenovaní Banky Slovakia v Banskej Bystrici – Mečiarova banka. J. David motiváciu toponyma Husákovo ticho opisuje takto: „Těšnovský tunel na vltavském nábřeží Ludvíka Svobody uvedený do provozu v roce 1980 dostal od veřejnosti záhy posměšnou přezdívku *Husákovo ticho*, kvůli poloze před vstupem do tehdejšího sídla Ústředního výboru KSČ (dnes Ministerstvo dopravy ČR). Legenda praví, že ho prezident Gustáv Husák nechal postavit právě proto, aby hluk projíždějících aut nerušil zasedání ÚV KSČ.“ (David – Mácha, 2014, s. 55, pozn. 45).

[70] Na námestí stála socha V. I. Lenina, ktorú odstránili v roku 1989, dodnes tam stojí pôvodný mramorový podstavec.

[71] Ide o pôvodný názov mestského parku, ktorý sa zmenil po roku 1989.

[72] Motiváciou bola skutočnosť, že v osemdesiatych rokoch minulého storočia tu bolo vysunuté pracovisko polície.

Rudohorská 33 (Banská Bystrica) – *Ida potraviny*[73], *U Idy*, potraviny CBA, Rudohorská ul. (Banská Bystrica) – *Ivo potraviny*[74], *U Iva*, *Pri Ivovi*. Tieto výrazné teritoriálne sociálne toponymá sa stávajú dôležitým orientačným bodom (relačným objektom), pomocou ktorého sa lokalizujú ďalšie blízko ležiace onymické body – Kuří rynek (Ostrava) – *Antikvariát U Rynku*, *Čajovna na Rynku*, *Mobily na Rynku*; Sýkorák (most Miloše Sýkory v Ostrave) – *POWER PLATE FIT Centrum U Sýkoráku*, *Lidovka U Sýkoráku* (David, 2015, s. 383).

Relačným objektom môže byť aj všeobecne známy a spoločensky dôležitý objekt (pošta, škola, obchodný dom, nákupné centrum) – podmienkou apelatívneho objektu však je, že musí byť jedinečným v danom sociálnom priestore. Takto sa lokalizovali teritoriálne sociálne toponymá v Ostrave *Lékárna U pošty*, *Trafika U pošty*, *Lékárna U radnice*, *Restaurace U radnice* (David, 2015, s. 383).

Teritoriálne sociálne toponymá (tak ako sociálne toponymá vo všeobecnosti) môžu pomenúvať menšie časti rozsiahlych onymických objektov – *Pri Čiernom* (obelisk na počesť vojakov Červenej a Rumunskej armády na Námestí SNP v B. Bystrici), *Pri fontáne* (stredná časť Námestia SNP v B. Bystrici), *Pod hodinami*, *Pod vežou* (horná časť Námestia SNP v B. Bystrici).

V spravodajskom internetovom portáli Dnes 24 (Bystrica) vyšiel 17. júna 2016 článok o miestach, kde možno v Banskej Bystrici kúpiť čerstvú zeleninu a ovocie (http://bystrica.dnes24.sk/7-miest-v-bystrici-kde-kupime-cerstve-ovocie-a-zeleninu-poznate-ich-vsetky-241642). V tomto prípade vystupuje trhové miesto ako apelatívum, ktoré sa musí lokalizovať pomocou iných dôležitých objektov známych Banskobystričanom. Trhové miesta boli lokalizované pomocou názvov námestí – *Na námestí Štefana Moysesa*, *Na Kyjevskom námestí*; názvu ulice s bližšou špecifikáciou podľa vedľa stojaceho objektu – *Na Hornej ulici č. 34, vedľa lekárne*; označením dominantného objektu *Pri starom Priore*, *Na Úsvite*, *Rooseveltova nemocnica*; lokalizáciou mestskej časti a relačným objektom – *v Sásovej pri poliklinike*.

[73] Názov potravín bol motivovaný menom majiteľky – Ida Drábiková a oficiálny názov bol *IDA potraviny*. Obchod odkúpila COOP Jednota koncom minulého storočia.
[74] Motiváciou názvu *IVO potraviny* bolo meno majiteľa – Ivan Apfel, obchod fungoval v rokoch 1994 – 2006 a išlo o veľmi populárne potraviny s množstvom dovtedy nepoužívaných noviniek.

Do skupiny teritoriálnych sociálnych toponým patria aj neoficiálne názvy zastávok mestskej hromadnej dopravy. V sociálnej skupine domácich obyvateľov sa v pomenovacom procese živého toponyma uplatnili iné motivanty ako u pracovníkov mestského dopravného podniku, ktorí oficiálne pomenúvali jednotlivé zastávky. Časť živých toponým určitý čas tvoria pôvodné názvy (podobne ako pri ostatných urbanonymách), kým sa nové názvy neustália v komunikačnom registri obyvateľov (pozri prílohu č. 4). Použitie tohto toponymického registra v komunikácii s nečlenom sociálnej skupiny môže viesť k nedorozumeniu, v lepšom prípade ku komunikačnému šumu – návštevník Olomouca, ktorý sa potrebuje dostať do centra mesta a vystúpiť na zastávke *Náměstí Republiky* (pozri prílohu č. 3) dostane od domácich obyvateľov informáciu, že má vystúpiť na zastávke *U muzea*, podobná situácia je pri názve zastávky MHD v Banskej Bystrici – *Rudohorská, dolná*, ktorú obyvatelia Sásovej označujú názvami *Pri Ide* alebo *Pri pošte*[75], zastávka *Tajovského, školy* má podobu živého toponyma podľa pôvodného názvu *Tajovského, učilište* alebo *Tajovského, SOU*.

Poslucháčka Európskych kultúrnych štúdií N. Korčáková (2016) sa v rámci seminárnej práce z onomastiky venovala názvom zastávok MHD v Žiline a v jednej časti práce sa sústredila aj na neoficiálne názvy známe len obyvateľom Žiliny. Podľa jej zistení zastávka oficiálne nazvaná *Bernolákova* má v societe Žilinčanov názov *Pod mostom*, pretože „zastávka je umiestnená pri Mostnej ulici (cesta č. 60), avšak k zastávke sa však človek dostane po ulici Antona Bernoláka, a na konci ulice zíde po schodoch dole z Ulice Antona Bernoláka a nachádza sa tak pod mostom, ktorý vedie ponad zastávku.“ (Korčáková, 2016, s. 12). Zastávka *Hálkova* je známa ako *Na Rondli*, pretože „motiváciou tohto názvu bol *Rondel* ako estakádna kruhová križovatka, pri ktorej sa zastávka nachádza“; zastávka MHD oficiálne nazvaná *Hlinská* sa používa v podobách *Pri internátoch, Pri intrákoch* podľa vysokoškolských internátov; zastávka *Hurbanova* má niekoľko názvov – *Pri TESCU*, *Pri Úrade práce*, staršia generácia Žilinčanov používa aj podobu *Pri ONV* (podľa sídla bývalého okresného národného výboru), mladšia generácia používa názov *Na Hurbanke*. Zastávka *Fatranská* má tiež niekoľko živých označení – *Pri lesoparku* podľa blízkeho

[75] Tento názov však ustupuje, pretože pošta bola presťahovaná o zastávku vyššie, kde je zastávka *Rudohorská, horná*.

lesoparku Chrasť, *Pri Nay-ku*, pretože v blízkosti zastávky je predajňa *NAY,* a podobu *Pri Fričke* – podľa skratky Fakulty riadenia a informatiky ŽU. Tento názov používajú vysokoškolskí študenti a učitelia. Zastávka *Spanyolova, nemocnica* má v komunikácii Žilinčanov podobu *Pri nemocnici*, zastávka *Kysucká* je známejšia pod názvom *Pri Slovene*. Názov bol motivovaný spoločnosťou *Slovena, a. s.*, ktorá v minulosti vyrábala tkanivá pre automobilový priemysel, dnes sa v tomto komplexe nachádza mnoho iných firiem. Zastávka *Veľká okružná, AUPARK* má dva neoficiálne názvy – *Na Bulvári* – podľa širokej ulice a *Pri Dome odborov*, ktorý sa nachádza v jej blízkosti.

Jednotlivec, ktorý nie je súčasťou teritoriálnej sociálnej skupiny (napr. mesta), sa v jemu neznámom priestore orientuje pomocou oficiálnej toponymie, ktorá je zaznamenaná napr. na mapách, s tým, že stotožní názvy zachytené na mape s reálnym obrazom (cudzieho) sociálneho priestoru a hľadaním objektov, ktoré má vo svojom mentálnom toponymickom registri (dôležité sú napr. predajne obchodných reťazcov, ktoré pozná zo svojho sociálneho priestoru; známe stavby, ktoré spoznal pomocou štúdia z tlače, televízie, internetu). V komunikácii s členmi domácej sociálnej skupiny (napr. pri opise cesty, miesta stretnutia a pod.) musí dôjsť k prekrytiu onymických bodov obidvoch toponymických registrov jedincov vstupujúcich do komunikácie. Pokiaľ nedôjde k prekrytiu, jednotlivec domácej sociálnej skupiny musí opisovať okolie daného objektu dovtedy, kým druhý komunikujúci (nečlen domácej skupiny) nenájde jemu známy blízky onymický objekt ako základný orientačný bod.

Analýza jednotlivých sociálnych skupín používajúcich „vlastnú“ toponymiu predstavuje opis toponymických registrov týchto societ. Pri antroponymickom registri sme opísali nielen antroponymický register skupiny, ale aj antroponymický register jednotlivca. Situácia v toponymii z pohľadu jednotlivca je podobná situácii v antroponymii. Každý človek je súčasťou rôznych kolektívov, rôznych sociálnych skupín – či už v minulosti alebo v súčasnosti. Ak sme toponymický register skupiny charakterizovali ako súbor všetkých toponým, ktorými daná societa označuje (pre ňu) dôležité orientačné body a ktoré aktívne vstupujú do komunikácie členov tejto society, musíme najprv analyzovať, čo tvorí toponymický register jednotlivca. Ak si uvedomíme, že jednotlivec je v priebehu svojho života súčasťou rôznych sociálnych

skupín, v ktorých má rôzne sociálne postavenie[76], ovláda toponymický register societ, ktorých je členom. Ovláda však všetky registre, alebo ovláda len určitú časť jednotlivých registrov? Odpoveďou na túto otázku je začlenenie jednotlivca do skupiny a jeho sociálne postavenie v nej. Toponymický register jednotlivca a stupeň ovládania jednotlivých registrov societ môžeme schematicky vyjadriť takto:

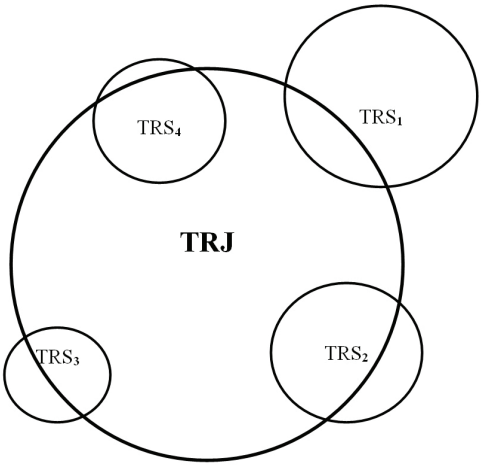

Opis sociálneho postavenia jednotlivca je takýto – jednotlivec je členom štyroch sociálnych skupín, v rámci ktorých má rozličné sociálne postavenie, z čoho vyplýva aj rozličná miera ovládania toponým z jednotlivých toponymických registrov skupín, ktorých je členom. V prvej skupine (S_1) patrí tento jednotlivec k okrajovým členom, preto ovláda len 15 % toponymického registra skupiny. Môže ísť o novú sociálnu skupinu, s ktorou zatiaľ strávil málo času, preto dostatočne neovláda jej sociálny priestor (napr. len pred mesiacom sa dostal do skupiny horolezcov a so skupinou absolvoval štyri výstupy). V skupinách S_2 a S_3 má tento jednotlivec centrálnejšie postavenie a ovláda väčšie množstvo názvov z daných TRS. Najsilnejšie postavenie má v skupine S_4, v rámci ktorej ovláda 95 % z TRS_4 – znamená to, že v skupine je aktívny, dobre pozná sociálny priestor, v ktorom sa skupina pohybuje.

[76] Každú societu by sme mohli po dôkladnej analýze zobraziť tzv. sociogramom, ktorým vyjadríme (centrálne alebo okrajové) postavenie všetkých členov skupiny a ich vzájomné vzťahy na základe sociálnych interakcií (pozri napr. Krško, 2000b, s. 77).

Na základe tejto analýzy môžeme **toponymický register jednotlivca** (TRJ) definovať ako súčet častí toponymických registrov skupín (ktorých daný jednotlivec je členom), známych tomuto jednotlivcovi.[77]

Obsahom toponymického registra jednotlivca sa stávajú všetky toponymá, ktoré jednotlivec ovláda v priebehu svojho života. Keďže onymické komunikačné registre sú súčasťou komunikačného registra, rovnako podliehajú dynamickým procesom – v tomto prípade časť toponým sa postupne môže dostávať na okraj (jednotlivec už nie je súčasťou pôvodnej sociálnej skupiny a jej sociálneho priestoru), časť toponým patrí k novým zložkám registra (daný jednotlivec spoznal nové miesta) atď.

Problematika sociálnych toponým poukazuje na zložité sociálne vzťahy v skupinách, na vzájomné prepojenie týchto skupín prostredníctvom jednotlivcov. Odkrýva zároveň úzke sociálne prepojenie človeka s prostredím, v ktorom sa pohybuje, a jeho vnímanie dôležitých onymických bodov ako základných orientátorov sociálneho onymického priestoru.

[77] Nášmu chápaniu TRJ je veľmi blízko M. Ľupták, ktorý však používa termín *individuálny onymický komunikačný kontext* (Ľupták, 2011, s. 81).

Onymický komunikačný register a jeho vzťah k onymickej scéne a onymickému priestoru

Využívanie rôznych podôb proprií v závislosti od komunikačnej situácie sme spomínali v úvodných kapitolách monografie. Výber konkrétnej podoby propria ovplyvňujú viaceré faktory, ktoré sú odlišné v toponymii a v antroponymii. Sociálne vzťahy (status a rola) vystupujú ako dominantné faktory predovšetkým v antroponymii.

Antroponymický register jednotlivca (ARJ) sme vymedzili ako súbor všetkých antroponým a ich foriem všetkých členov sociálnych skupín, do ktorých tento jednotlivec patrí a ktorých pozná. Ide však o pohľad jednotlivca (ako subjektu) na ostatných členov sociálnych skupín (ako na onymické objekty). V. Blanár vo svojej Teórii vlastného mena však pracuje aj s termínom onymická scéna, pri ktorom sa inšpiroval Ch. J. Fillmorom a jeho termínom používaným v lexikálnej sémantike – sémantická scéna. Dôvodom vytvorenia tohto termínu bola snaha „vidieť problematiku onymickej nominácie zo semaziologického i onomaziologického hľadiska“ (Blanár, 1996, s. 26). Onymickú scénu charakterizuje V. Blanár ako „súbor všetkých jestvujúcich formálnych a obsahových variantov a synoným používaných v rozličných komunikačných situáciách na označenie tohože denotátu“ (Blanár, 1996, s. 26).

Antroponymický register jednotlivca odráža vnímanie proprií z pozície jednotlivca ako subjektu. Onymická scéna, resp. antroponymická scéna však nazerá na jednotlivca ako na objekt, ktorý vnímajú rozličné sociálne skupiny odlišne, preto sa tento jednotlivec označuje mnohými antroponymami, ktorých väčšinu[78] pozná len on sám. Podoba antroponyma, ktorá je súčasťou antroponymickej scény[79], závisí od sociálneho statusu jednotlivca v tejto sociálnej skupine. Motivácia viacerých foriem

[78] Jednotlivec nemusí poznať všetky formy antroponým, ktorými ho označujú v rozličných spoločenstvách – nemusí poznať svoju prezývku, ktorou ho označujú napr. na pracovisku, pretože túto podobu používajú jeho spolupracovníci v čase jeho neprítomnosti, keď o ňom hovoria ako o tretej osobe (pozri k tomu kapitolu Propriá ako súčasť komunikačného registra).

[79] Pri antroponymickej scéne, resp. pri onymickej scéne vo všeobecnosti, nemôžeme uvažovať o rozlišovaní antroponymickej (onymickej) scény na antroponymickú scénu jednotlivca a antroponymickú scénu skupiny, pretože onymická scéna sa viaže len na jediný onymický objekt. Preto môžeme hovoriť len o termíne antroponymická scéna objektu (ASO), prípadne toponymická scéna objektu (TSO).

nemusí byť len pozitívna, ale aj negatívna, preto ju daný jednotlivec nemusí prijímať a súhlasiť s ňou, môže sa za ňu dokonca hanbiť.

Výskum antroponymickej scény môže byť v dvoch smeroch – daný jednotlivec (ako onymický objekt) nám uvedie všetky formy antroponým, ktorými ho označujú v jednotlivých sociálnych skupinách, ktorých je členom. Negatívne formy antroponým, s ktorými jednotlivec nesúhlasí a za ktoré sa hanbí, však nemusí uviesť. Tento spôsob môžeme označiť ako odstredivý – postupujeme od onymického objektu k sociálnym skupinám. Druhý spôsob je dostredivý, pri ktorom postupujeme od sociálnych skupín k onymickému objektu – výskumom jednotlivých sociálnych skupín, ktorých daný jednotlivec je členom, zistíme všetky formy jeho antroponým.

Antroponymickú scénu objektu (ASO) môžeme schematicky znázorniť takto:

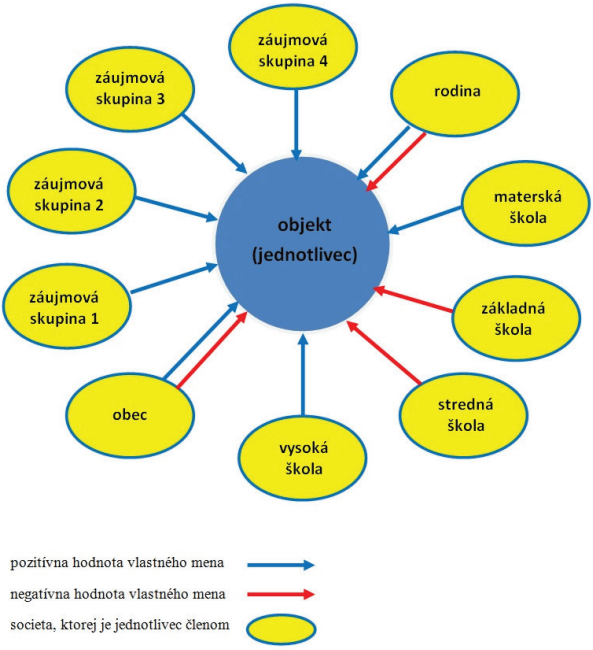

Poslucháčka Európskych kultúrnych štúdií R. Dorotovičová (2016) v rámci seminárnej práce z onomastiky skúmala živé mená v rodnej obci Hrochoť. V súbore ostatných živých mien uviedla aj rozličné varianty živých mien na označenie vlastnej osoby, ktoré používajú obyvatelia Hrochote. Jednotlivé podoby a ich motiváciu zároveň vysvetlila (pozri prílohu č. 5). Predstavila tak časť zo svojej antroponymickej scény. Teoretické úvahy o vzniku a fungovaní antroponymickej scény ju oslovili natoľko, že doplnila aj ďalšie formy mien, ktoré používajú iné sociálne skupiny na jej pomenovanie (pozri prílohu č. 6). Skompletizovala a predstavila vlastnú antroponymickú scénu s vysvetlením motivácií jednotlivých foriem a s popísaním sociálnych skupín, ktoré dané podoby antroponým používajú. Ide o jedinečný, doposiaľ nepublikovaný príklad na antroponymickú scénu.

Podobná situácia ako v antroponymii je aj v toponymii. Onymická synonymia, ktorá je zreteľná pri každej onymickej scéne, je zapríčinená chronologickým navrstvovaním nových názvov, odlišným vnímaním motivačných faktorov v rôznych sociálnych skupinách a podobne. Preto v rámci mikroštruktúrnych vzťahov v onymii uvažujeme pri onymickej synonymii o viacerých rovinách, v ktorých vzniká tento jav (podrobnejšie pozri Krško, 2002, s. 144). Podoby toponyma môžu byť ovplyvnené pozitívnymi motivantami – kvalitná pôda, dobrá voda, výhodná poloha objektu atď., ale môžu byť aj negatívne motivanty – zlá pôda, nevhodná poloha... Schematické znázornenie toponymickej scény je preto podobné antroponymickej scéne:

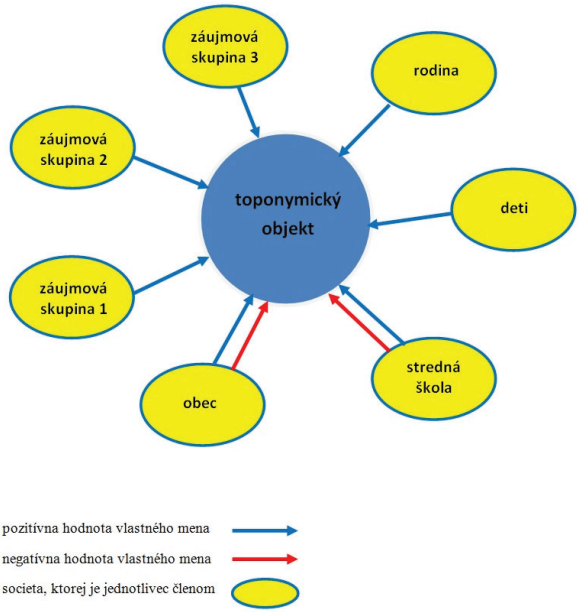

Z diachrónneho hľadiska tak môžeme sledovať postupné utváranie a formovanie názvov daného objektu od najstaršieho zápisu až po súčasnosť. V toponymii sa výskum historických podôb sústreďuje predovšetkým na urbanonymiu a v ostatných desaťročiach sa slovenská toponomastika venuje výskumu synchrónnej a diachrónnej hydronymii v projekte Hydronymia Slovaciae.

Pri výskume urbanonymie a mestského priestoru hovorí J. David o prevrstvovaní toponymie mesta (pozri napr. David, 2015). A. V. Superanskaja hovorí o vrstvení variantov toponyma v chronologických vrstvách („chronologičeskije sloje“, Superanskaja, 1973, s. 155). Z pohľadu hydronomastiky predstavuje toponymickú scénu samotné heslo hydronomastikonu, resp. jeho dokladová časť, v ktorej sú zachytené (pokiaľ je to možné) všetky varianty hydronyma od najstarších dokladov až po súčasnosť. Hydronymum (na rozdiel napr. od oronyma) má však svoje špecifické vlastnosti – často pomenúva veľmi rozsiahly onymický objekt, ktorý v danom čase môže mať niekoľko názvov – iný názov je v pramennej časti, iný v strednom toku a iný pri ústí toku. Oronymum alebo chotárny názov pomenúva väčšinou menej

rozsiahly onymický bod. Ako príklad na toponymickú scénu hydronyma môžeme uviesť historické doklady 22,8 km dlhého potoka *Bystrica*, ktorý je pravým prítokom Hrona a ktorý bol jedným z motivantov ojkonyma Banská Bystrica:

roky	**historické podoby názvov**	**varianty**
1281	*Bystricha*	*Bystrica*
1517	*Bistricza*	*Bystrica*
1524	*Bistricze*	*Bystrica*
1686	*Lira*	*Lira*
1689	*Lira*	*Lira*
1697	*Bistrica*	*Bystrica*
1699	*Teya*	*Tajov*
1703	*Bistriz*	*Bystrica*
1717	*Lira*	*Lira*
1734	*Bistriz*	*Bystrica*
1736	*Bistritza*	*Bystrica*
1783	*Bistriz*	*Bystrica*
1788	*Lir*	*Lira*
1806	*Hermanecz*	*Harmanec*
1844	*Bistrica*	*Bystrica*
1845	*Bistriza*	*Bystrica*
1876	*Bystrica*	*Bystrica*
1892	*Bystrica*	*Bystrica*
1900	*Bistrica*	*Bystrica*
1904	*Besztercze*	*Bystrica*
1937	*Bystrica*	*Bystrica*
1943	*Bystrica*	*Bystrica*
1943	*Bystrický potok*	*Bystrický potok*
1943	*Bystrička*	*Bystrička*
1954	*Bystrica*	*Bystrica*
1965	*Bystrica*	*Bystrica*
1968	*Bystrica*	*Bystrica*
1968	*Bystrický potok*	*Bystrický potok*
1971	*Bystrica*	*Bystrica*
1973	*Bystrica*	*Bystrica*
1974	*Bystrica*	*Bystrica*
1975	*Bystrica*	*Bystrica*
1977	*Bystrica*	*Bystrica*
1977	*Bystrický potok*	*Bystrický potok*
1977	*Banskobystrický potok*	*Banskobystrický potok*
1978	*Bystrica*	*Bystrica*
1980	*Bystrica*	*Bystrica*
1987	*Bystrica*	*Bystrica*
1987	*Bystrický potok*	*Bystrický potok*
1987	*Bystrička*	*Bystrička*
1988	*Bystrica*	*Bystrica*
1989	*Bystrica*	*Bystrica*
1990	*Bystrica*	*Bystrica*
1997	*Bystrica*	*Bystrica*
1998	*Bystrica*	*Bystrica*
2000	*Bystrica*	*Bystrica*
2003	*Bystrica*	*Bystrica*
2006	*Bystrička*	*Bystrička*

V súbore 48 získaných historických podôb uvedeného hydronyma sa nachádzajú tieto varianty: *Banskobystrický potok* (raz), *Bystrica* (34-krát), *Bystrický potok* (4-krát), *Bystrička* (3-krát), *Harmanec* (raz), *Lira* (4-krát), *Tajov* (raz). Jednotlivé varianty hydronyma vznikali v rozličných časových obdobiach a výsledný názov bol ovplyvňovaný rozdielnymi onymickými situáciami a mimojazykovými faktormi (k tomu bližšie Majtán, 1996, s. 8 – 10).

Varianty toponymického bodu používajú v rôznej miere a forme rozličné society, preto môžeme toponymickú scénu objektu definovať ako súbor všetkých mien

a variantov daného toponymického objektu používaný všetkými societami vo všetkých komunikačných situáciách. Pri rozsiahlych onymických objektoch (napr. vodný tok) aj v celom teritóriu objektu. Takéto vymedzenie toponymickej scény je úplne v súlade s definíciami V. Blanára a M. Majtána – „súbor všetkých jestvujúcich formálnych a obsahových variantov a synoným používaných v rozličných komunikačných situáciách na označenie tohože denotátu“ (Blanár, 1996, s. 26) a „v priestore a čase existujúca koexistencia foriem, variantov vlastného mena alebo vlastných mien pri pomenúvaní jedného denotátu v rozličných komunikačných sférach a okolnostiach pomenúvania“ (Majtán, 1996, s. 8).

Postupné striedanie historických variantov a ich „usádzanie“ v podobe onymických slojov môžeme znázorniť aj graficky, a to tak, že jednotlivým variantom priradíme odlišnú farbu a podľa ich striedania v príslušných rokoch sa nám farebne zobrazí ako čiara so striedajúcimi farbami. Keďže obrázok v texte by bol príliš malý a nečitateľný, umiestnili sme ho do prílohy (pozri prílohu č. 7). Nedostatkom tohto stvárnenia je, že jednotlivé varianty nemuseli byť zapísané v rokoch, na ktoré nemáme doklady (museli by sme mať doklady od najstaršieho záznamu až po súčasnosť v každom roku) – takže napr. variant *Lira* v rokoch 1686 a 1689 sa v grafe zobrazil, ako keby tento variant bol aj v rokoch 1687 a 1688. Ďalším nedostatkom grafu je výskyt rôznych variantov v jednom roku – v roku 1943 máme zachytené podoby *Bystrica*, *Bystrický potok* a *Bystrička*. Onymickú synonymiu v jednom roku (1943) vieme vysvetliť tým, že jednotlivé varianty sa nachádzali v rôznych častiach vodného toku, ale vzťahujú sa na jeden toponymický objekt.

Druhým termínom, ktorý potrebujem analyzovať v spojitosti s teóriou onymického registra, je onymické priestranstvo (V. Blanár uvádza aj variant onymický priestor[80] – pozri Blanár, 1996, s. 25). Onymický priestor definuje V. Blanár ako „súhrn vlastných mien používaných v jazyku daného národa na pomenovanie reálnych, hypotetických a fantastických objektov“ (Blanár, 1996, s. 25). V kapitole venovanej postaveniu proprií v rámci komunikačného registra sme vyslovili predstavu chápania tohto termínu – súbor všetkých onymických bodov (nositeľov onymických scén) nachádzajúcich sa v sociálnom priestore príslušnej sociálnej skupiny (záujmovej

[80] V práci používame podobu *priestor*, napriek tomu, že ide o synonymné výrazy.

skupiny, rodiny, časti obce, obce a pod.). Onymický priestor je propriálnou súčasťou komunikačného registra sociálnej skupiny (ako súčasť kolektívneho vedomia, alebo tzv. sociálnej pamäte) a komunikačného registra príslušníkov tejto skupiny (ako súčasť individuálneho vedomia – individuálnej pamäte).

Onymický priestor v antroponymii predstavujú členovia jednotlivých sociálnych skupín (rodiny, školského kolektívu, obce, záujmovej skupiny a pod.), toponymický priestor[81] je vymedzený priestorom danej sociálnej skupiny (obce, vyššej administratívnej jednotky, štátu atď.). Modelovo môžeme toponymický priestor obce znázorniť na vývoji urbanonymie obce (ide o fiktívne mesto):

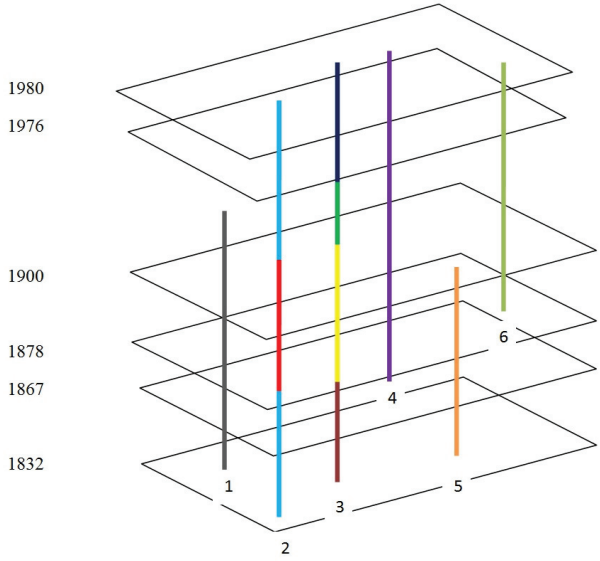

Toponymický priestor znázornený v tejto schéme znázorňuje priestorovú distribúciu a vývoj šiestich toponymických objektov (urbanoným) v rozmedzí rokov 1832 až 1980. Jednotlivé toponymické scény objektov možno interpretovať takto: objekt č. 1 – *Garbiarska ulica* existoval v rokoch 1832, zanikol v roku 1961 novou zástavbou; objekt č. 2 bol v rokoch 1832 – 1881 pomenovaný ako *Kúpeľná ulica*, v roku 1881 bol však názov zmenený na *Szent László útcza* a pod týmto názvom

[81] A. V. Superanskaja, ktorá nadväzuje na myšlienky V. N. Toporova používa termín *toponymické priestranstvo* (Superanskaja, 1973, s. 154).

existoval do roku 1918, keď došlo k premenovaniu (resp. návratu) k pôvodnej podobe *Kúpeľná ulica* a pod týmto názvom existuje dodnes; objekt č. 3 bol spoločensky exponovaný, preto došlo k niekoľkonásobnému premenovaniu (najmä pod ideologickým vplyvom – k tomu napr. David, 2011, s. 39 – 40) – v rokoch 1832 – 1874 niesla ulica názov *Kožušnícka ulica*, v rokoch 1874 – 1918 *Kossut útcza*, v rozmedzí rokov 1918 – 1948 sa názov zmenil na *Remeselnícka ulica*, od roku 1948 až do roku 1980 to bola *Gottwaldova ulica*; objekt č. 4 – *Ulica Prvého slovenského gymnázia* vznikol v roku 1862 postavením budovy školy, keďže motivant (budova gymnázia) nebola ideologicky nevhodná ani v období socializmu, ulica sa nezmenila ani po roku 1948 a pod týmto názvom existuje dodnes; objekt č. 5 – *Krátka ulička* existoval v rokoch 1832 – 1895, ulica zanikla novou zástavbou; objekt č. 6 – *Muránska cesta* vznikol roku 1878 a existuje dodnes. Takto priestorovo by sa dala znázorniť toponymia obce, celá urbanonymia mesta atď.

Širšie priestorové vzťahy v rámci krajiny, jej postupné osídľovanie a s tým súvisiaci vznik jednotlivých toponým a toponymických scén dokumentuje aj B. Helleland (2012). V štúdii poukazuje na to, že sociálny priestor, v ktorom človek žije a pohybuje sa, je plný mien. Treba len vedieť „čítať“ v týchto svedkoch minulosti. Mnohé názvy vypovedajú o ich pomenúvateľoch, o charaktere krajiny, historických udalostiach a zmenách. Etymologický výklad toponým a interpretácia historických súvislostí vzbudzuje u človeka väčší pocit lokálpatriotizmu, úcty k svojim predkom, ich životu, odhaľuje vnímanie sveta v dávnej dobe. Na jednom z obrázkov sa snažil B. Helleland (2012, s. 103) vysvetliť princíp postupného pretvárania krajiny a s tým spojené zmeny v miestnej toponymii. Názov *Ullensvang* je pomenovanie miesta dnešnej farmy a miesta, kde bol vybudovaný farský kostol v 13. až 14. storočí. Etymologickým rozborom dospel B. Helleland k tomu, že názov pochádza z pomenovania pohanského boha *Ullina* a apelatívum *vang* označovalo lúku, na ktorej sa zhromažďovali ľudia. Išlo teda o pohanské kultové miesto, ktoré bolo neskôr „prekryté“ kresťanským kultom.[82] V názve *Brekke* nachádza B. Helleland starý nórsky výraz pre označenie strmej cesty, ktorý existoval už v 14. storočí, prípadne aj skôr.

[82] Podobné paralely nachádzame aj v slovenskej (a nielen v slovenskej) toponymii a ojkonymii (predovšetkým ojkonymá patronymického charakteru *Sv. Jur, Sv. Martin, Sv. Anna, Sv. Mara* vznikali v blízkosti pôvodných pohanských kultových miest).

Dnes je v týchto miestach postavená farma. Vedľajší názov *Legene* označuje miesto, ktoré vzniklo pred niekoľkými desiatkami rokov. Pôvodný význam apelatíva *legene* označoval miesto, kde odpočíval dobytok. Miesto nie je písomne doložené pred 19. storočím, ale podľa autora štúdie je nepochybne omnoho staršie (pozri Helleland, 2012, s. 102).

Nasledujúca Hellelandova schéma (Helleland, 2012, s. 103) sa zhoduje s našou predstavou o fungovaní toponymického priestoru z diachrónneho hľadiska a korešponduje s pojmom jazyková krajina, ktorému venujeme pozornosť v nasledujúcej kapitole.

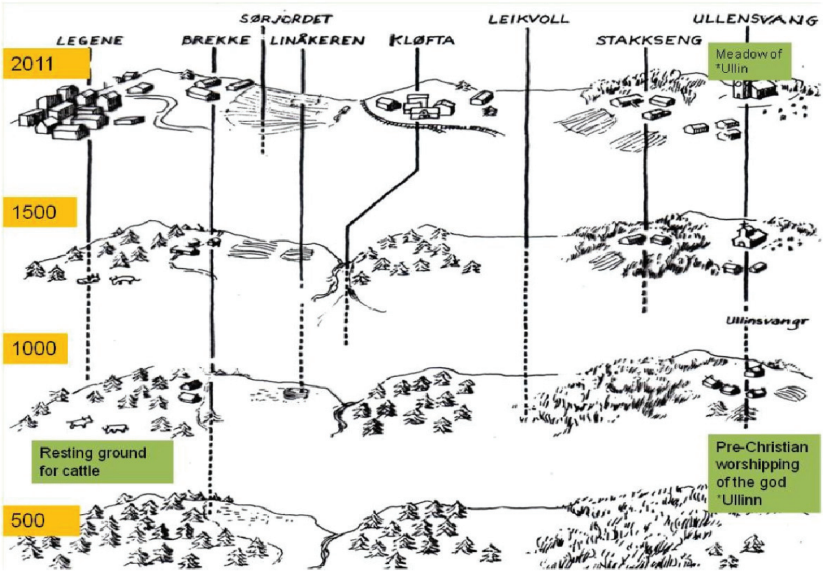

FIGURE 3: A named historical landscape as imagined at various periods of time. Drawing: B. Helleland.

Onymický komunikačný register ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru a jazykovej krajiny

Moderné postuláty o prepájaní rôznych vedeckých disciplín vytvárajú predpoklady pre formovanie nových pohľadov na svet a fungovanie našej spoločnosti. Onomastika už od začiatku integrovala v sebe lingvistiku s históriou a geografiou, novšie výskumy a smerovania ju spájajú so sociológiou, psychológiou a ďalšími disciplínami. Nazeranie viacerých vedeckých disciplín na rovnaký problém vytvára predpoklad pre vzájomné dopĺňanie a obohacovanie týchto disciplín a snahu o vytvorenie komplementárneho obrazu fungovania javov.

Spojenie onomastiky (predovšetkým však toponomastiky) s geografiou je veľmi silné od začiatku formovania tejto vedeckej disciplíny. V súvislosti s fungovaním toponým v medziľudskej komunikácii, orientácii človeka a sociálnych skupín vo svojom sociálnom priestore spája onomastiku a geografiu s humánnou geografiou a v západnej (predovšetkým americkej) vede s kultúrnou antropológiou.

Medzi najvýznamnejších predstaviteľov humánnej geografie patrí americký geograf čínskeho pôvodu Yi-Fu Tuan (pozri http://www.yifutuan.org/), ktorý výrazným spôsobom ovplyvnil smerovanie tejto hraničnej vedeckej disciplíny – a to nielen v teoretickej rovine, v ktorej dominuje jeho percepcia priestoru, ale aj v metodologickej rovine, v ktorej je dôležitá predovšetkým koncepcia vytvárania mentálnych máp. P. Mácha (David – Mácha, 2012) konštatuje, že Y. Tuan vo svojej ranej tvorbe (paradoxne) nevenoval pozornosť toponymám a ich úlohe pri percepcii priestoru. K zmene pohľadu na toponymiu došlo v jeho neskoršej tvorbe – v príspevku *Language and the Making of Place* (1991) sa zaoberá všeobecnými otázkami vzťahu jazyka a priestoru a poukazuje na komplexnosť vzťahu toponymum – lokalita, pričom zdôrazňuje, že „toponymum není pouhým lingvistickým vyjádřením jejího charakteru, ale spíše naopak, charakter místa je vytvořen toponymem, které mu udělí jedinečný význam.“ (David – Mácha, 2012, s. 39).

Novšie štúdie humánnej geografie, ktoré vnímajú toponymum ako aktívny prvok spojenia človeka so svojím okolím a ako možný nástroj ideologického pôsobenia toponymie na človeka, poukazujú na fakt, že toponymum nemôžeme vnímať izolovane, bez širšieho sociálneho kontextu. Analýza vzťahov medzi toponymom a objektom ním pomenovaným odhaľuje nielen vnímanie tohto objektu pomenúvateľom, ale aj jeho snahu ukázať objekt v koncepcii svojho myslenia. Tieto fakty zvýraznili aj viaceré onomastické výskumy ojkonymie a urbanonymie, najmä totalitných režimov (pozri napr. David, 2011). Výskum urbanonymie v procese striedania politických režimov potvrdil tendenciu potláčať predchádzajúcu toponymiu a snahu nahrádzať ju novou, ideologicky aktuálnou toponymiou, ktorej cieľom je okrem iného propagovať vlastnú ideológiu, manipulovať historickou pamäťou a identitou obyvateľov. Podľa názoru J. Davida a P. Máchu „vzniká tak tzv. státní/politická krajina, jež postrádá intimitu, je sterilní a bez minulosti“ (David – Mácha, 2012, s. 40).

Ďalšou vednou disciplínou, ktorá prejavila veľký záujem o toponymiu a jej fungovanie v sociálnej komunikácii, bola kultúrna antropológia. Prvotné výskumy sociálnych skupín, ich spôsobu života, komunikácie, orientácie v sociálnom priestore boli spojené aj s výskumom primárnych orientačných bodov daných societ. Podľa P. Máchu kultúrna antropológia „pohlíží na svět zdola, z terénu, z rodin, z komunit, očima lidí, které zkoumá“, na rozdiel od geografie, ktorá sa „dívá na svět shora a zprostředkovaně, od pracovního stolu a nejlépe nad mapou“ (David – Mácha, 2012, s. 41).

Jedným z priekopníkov v kultúrnej antropológii, ktorí skúmali toponymiu ako dôležitý zdroj informácií o živote sociálnych skupín, bol na prelome 19. a 20. storočia zakladateľ americkej kultúrnej antropológie Franz Boas (1858 – 1942) (pozri https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas). Neskoršie kritické hodnotenia počiatkov výskumu, ktoré im vyčítali uzavretosť výskumov, upriamenie pozornosti na formu, nie na obsah a funkčnú stránku toponým, viedli ku zmene nazerania na toponymiu. V sedemdesiatych rokoch minulého storočia kultúrna antropológia začala vnímať toponymiu cez človeka ako nositeľa kultúrnej identity. Zásadný zlom v tomto smerovaní priniesol vynikajúci americký antropológ Keith Hamilton Basso (1940 – 2013) (pozri https://en.wikipedia.org/wiki/Keith_H._Basso). Jeho výskumy a interpretácie toponým arizonských Apačov sa stali kľúčovým impulzom ďalšieho smerovania kultúrnej

antropológie. K výskumu tamojších toponým K. Basso totiž pristupoval ako k zásadným informačným hodnotám vypovedajúcich o ľudskej kultúre, o ich živote a videní sveta okolo nich. Bassoove myšlienky o mimojazykovej hodnote proprií sa týkali hlavne toponým tvorených Apačmi a uzavretých v ich sociálnom priestore. Vnímanie a videnie sveta však rovnako dobre dokumentujú aj antroponymá – nielen sémanticky jasné antroponymá Indiánov, ale aj iných etník. Slovanskú antroponymiu v tomto smere výborne reprezentujú predovšetkým kompozitné druhy antroponým (pozri napr. Krško, 2004; Pachomova, 2012; Pleskalová, 2014).

Spoločný prienik onomastiky a sociálnej antropológie nachádzame napr. v problematike onymickej nominácie a motivácie propria. K. H. Basso poukázal na existenciálnu stránku toponým v živote spoločnosti. Podľa jeho názorov je dôležitou súčasťou života človeka utváranie miesta – „place-making“, t. j. „utváření míst kladením si otázek vztahujících se k jejich historii a významu – co se tady stalo? kdo se toho účastnil? jaké to bylo? proč na tom vůbec záleží?“ (David – Mácha, 2014, s. 38). Ľudské osudy, históriu a život ľudskej spoločnosti zhmotnené v miestnej toponymii dokumentujú z pohľadu toponomastiky obsahové a vzťahové modely toponým (pozri Šrámek, 1999, s. 36 – 49).

Aj K. H. Basso vo svojich úvahách dospel k názoru, že náš svet je zložený z čiastkových miest, ktorý charakterizoval termínom „place-world“ – „miestosvet“. „Svět je zažíván, chápán a zakoušen skrze místa, která mu dávají řád a smysl. Je srozumitelný, přehledný, intimní. Toponyma jsou živá, a i když jejich forma zůstává stejná, jejich význam se mění spolu s příběhy, které za nimi stojí.“ (David – Mácha, 2014, s. 38).

Výskum sociálneho priestoru a toponymie sociálnej skupiny nemôže byť jednorazovou záležitosťou, ale musí prebiehať kontinuálne a v súlade s bežným životom spoločnosti. Oficiálna – „písaná“ toponymia nemusí reálne odrážať sociálny život spoločnosti, ale môže čiastočne reprezentovať mocenské snahy vyššie postavenej sociálnej skupiny (napr. štátu). Živé toponymá (v našom ponímaní sociálne toponymá) reflektujú reálne vnímanie vlastného mikrosveta danou spoločnosťou. Dôležitá je forma sociálneho toponyma, komunikačný priestor, v ktorom sa toponymum používa,

pretože tieto faktory môžu poukazovať na sociálne väzby k lokálnym mikrosocietam (napr. v etnicky zmiešanom prostredí).

Rovnako ako humánna geografia, kultúrna antropológia, aj sociotoponomastika skúmajúca predovšetkým priestor miest, používajú na označenie areálu sociálnej skupiny termín *jazyková krajina*. Nedostatkom tohto termínu je podľa J. Davida a P. Máchu to, že jazyková krajina zachytáva „jen jazyk psaný, a to projevy ve veřejném prostoru. Stranou zůstávají např. nonverbální komunikace, mluvený projev, soukromá komunikace, netextová vizuální sdělení (ideogramy, obrazy, turistické značky) a pod." (David – Mácha, 2014, s. 38). Druhým nedostatkom je to, že jazyková krajina nezahŕňa všetky texty a prejavy danej society, ale len tie, ktoré sú v čase výskumu relevantné pre exploatátora. Vo vnímaní toponým ako súčasti jazykovej krajiny možno súhlasiť s myšlienkou P. Máchu – „jazyková krajina turisty se poněkud liší od jazykové krajiny místního usedlíka; každý z nich si všímá jiných textů a jinak je interpretuje." (David – Mácha, 2014, s. 41).

Môžeme vysloviť názor, že je rozdiel vo vnímaní sociálneho priestoru členom „domácej" sociálnej skupiny a „cudzincom", teda nečlenom tejto skupiny. Na tento fakt poukazujú aj J. Nekvapil a J. Zeman, ktorí skúmali orientáciu ľudí v Hradci Králové (Nekvapil – Zeman, 2000, s. 22). Orientačné body môžu byť (napr. pri zisťovaní cesty k nejakému objektu) pre pýtajúceho sa viditeľné a informátor na ne ukazuje, alebo informátor zisťuje, čo pýtajúci sa pozná – „proto se informátoři snaží zjistit, jaké znalosti města tazatelé mají, ačkoli jsou kategoriálně ‚těmi, kteří to tu neznají'... Na druhé straně to, že ‚ptaní se na cestu' je komunikací mezi ‚domorodcem' a ‚cizincem', brání informátorům v tom, aby užívali takové formulace míst, které jsou charakteristické pro komunikaci mezi ‚těmi, kteří to tu znají'[83] – jde především o formulace míst vzhledem k obyvatelům, členům daného městského společenství." (Nekvapil – Zeman, 2000, s. 32).

Orientácia človeka v priestore – v reálnom čase, alebo v minulom čase (vo forme spomienok) prebieha pomocou projekcie – tzv. mentálnej mapy. Tento pojem

[83] Inú skúsenosť mala etnologička V. Feglová, ktorá sa po skončení výskumu pýtala na cestu do susednej obce a informátorka použila na charakteristiku cesty „domáce" toponymá. V. Feglová (ako nečlenka society danej obce) podľa takýchto onymických bodov sa samozrejme nedokázala orientovať (pozri Feglová, 1993).

zaviedol do urbanizmu významný americký teoretik urbanizmu a vedúca osobnosť environmentálnej urbanistickej tvorby druhej polovice 20. storočia – Kevin Andrew Lynch (1918 – 1984) (pozri https://en.wikipedia.org/wiki/Kevin_A._Lynch). K. Lynch sa zaoberal predovšetkým otázkou pochopenia mestského priestoru jeho obyvateľmi. Svojimi výskumami zistil, že v priestore mesta existujú miesta, ktoré si väčšina obyvateľov nevie predstaviť, nedokáže si ich zapamätať alebo nedokáže odhadnúť vzdialenosť a smer. Tieto nedostatky vo vnímaní priestoru odôvodnil odlišnou schopnosťou miest vyvolávať v človeku dojem, ktorý by sa mu vryl do pamäti a stal sa tak pevnou súčasťou jeho mentálnej mapy sociálneho priestoru. Podľa K. Lyncha človek vyhľadáva pri orientácii výrazné body, ktoré si fixuje v pamäti, menej výrazné alebo problematické body nevyužíva. Problémom sú priestory s nevýraznými bodmi, podľa ktorých sa človek neorientuje, nedokáže merať vzdialenosť a nadväzovať na ne ďalšie priestorové informácie z ich okolia. Takýto priestor človeku splýva, je pre neho nevýrazný, a preto má problém orientovať sa v ňom. K. Lynch pomocou mentálnych máp identifikoval dôležité prvky urbánneho prostredia, ktoré rozdelil na cesty, hranice, oblasti, uzly, významné prvky a opísal základné charakteristiky miest ovplyvňujúcich zrozumiteľnosť priestoru mesta (pozri Lynch, 2004).

Jednou z metód výskumu toponymického materiálnu z Ostravy J. Davida a P. Máchu (2014) bolo aj nahrávanie a prepis spomienok respondentov. J. Nekvapil a J. Zeman (2000) túto metódu označujú ako biografické rozprávanie. Okrem tejto metódy spomenutí autori v štúdii o výskume sociálneho priestoru mesta Hradec Králové približujú aj metódu besedy (napríklad s predstaviteľmi mestských správnych orgánov) a metódu tzv. snow-ball technique, pri ktorej sa výskumník po skončení výskumu pýta na ďalšieho informátora a na cestu, ako sa k nemu dostane (Nekvapil – Zeman, 2000, s. 22).

Toponymá získané metódou biografického rozprávania tvoria súčasť historickej toponymie (urbanonymie), ktorá je viazaná je jednotlivé onymické body. B. Helleand (2012) hovorí o toponymách ako o čiare do minulosti. Vytvára sa tak sieť objektov v priestore mesta, ktorú sme charakterizovali ako onymický priestor. V nadväznosti na myšlienky o mentálnej mape K. Lyncha respondenti v rozhovoroch ako keby „čítali“ z mentálnej mapy sociálneho priestoru, v ktorom sa v minulosti pohybovali a

konfrontovali tieto dôležité orientačné body so súčasným stavom mentálnej mapy sociálneho priestoru:

„Muž: Ale ještě k tomu Masarykovu náměstí. Už jsem říkal, že vchod je na Kuří rynek a teď je tam vlastně KFC a tam máme zažitou Mléčnou jídelnu, ‚do mléčňáku'. Říkalo se i ‚do řezníka', ‚do holiča', všude, kde je teď KFC. Martinovská zůstala stejná, a tam, kde je McDonald, tam je vžité ‚do rybárny'. To byla rybárna, bylo to celé rovné až dozadu a to bylo ‚U Neptuna', běžně se tomu ale říkalo ‚do rybárny', nahoře prodávali rybí speciality a dole byly chlebíčky, saláty, teplý bufet. A naše sousedka, která už zemřela, vždycky používala pojem ‚Brouk a Babka'. To byl obchodní dům. Byla už hodně stará, měla by přes devadesát.

[…]

Žena: A ještě byla ta ruská knihovna.

Muž: Ruská kniha! Tam je teď finančák. Jak je Hotel Palace, tak zpátky po pravé straně byla Ruská kniha, ruské knihy a leporela atd. Tam se tomu taky říká ‚do Ruské knihy'. Tam je ten finančák, tam se přiznávají daně.

Žena: To je z druhé strany, z boku. Ale tam něco bude... Co tam teď je?

Muž: Nebo ‚Elektra. To je teď nějaká mexická restaurace. Vždycky se ale říkalo ‚do Elektry'. Kde vysedneme? – ‚U Elektry.' A naše děcka už neví, kde je Elektra.

Žena: Ještě u Volhy...

Muž: Říkalo se: Jdeme ‚k Volze'. Tam je úřad práce. Předtím je Albert a hned za tím je ta Volha. To bylo nahoře. Jestli to ještě existuje, nevím. Dříve to byl obchodní dům Budoucnost, nebo tak něco, teď je to Albert. Tam kousíček byla poschoďová čtvercová budova, taková kostka, a tam byla restaurace Volha.

[…]

Muž: Pro nás je třeba ještě restaurace Toscana. To bylo v Přívoze, je to naproti hotelu... Jak se jmenuje ten Řek, který to má? No je to jedna zastávka za kinem Svoboda... Kino Svoboda – to je další název!

Žena: Kino Svoboda je na rohu, jak je Albert...

Muž: Od Alberta přes koleje, teď ten areál mají Vietnamci. Ale je to taky bod, každý hned ví, kde to je. I naše děti to ještě ví, protože tam chodily se školou. ‚Kde si dáme sraz?' – ‚U Svobody.' Ta restaurace je Nikolas – nalevo je Nikolas, hotel nově

vybudovaný, a napravo fungovala hodně dlouho pizzerie Toscana a teď je tam řecká restaurace. Z rohu je tam vstup. Nikdy jsem tam nebyl, chodili jsme spíše do Toscany, tam to bylo příjemné.“ (David – Mácha, 2014, s. 82 – 83)

Spomienky na sociálny priestor sa objavujú na sociálnych sieťach pri historických fotografiách jednotlivých miest. Popri spomienkach na jednotlivé (onymické) body, ktorými boli budovy, parky, ulice..., sa v komentároch objavujú informácie dotvárajúce celkovú jazykovú krajinu vtedajšej doby (prílohy č. 9 – 11).

Ďalším dôležitým zdrojom mentálnych máp, ktoré charakterizujú historickú onymiu sociálneho priestoru, sú memoáre osobností. Tieto memoáre potvrdzujú existenciu sociálnych toponým v čase – v minulosti sa určité miesta volali takto, dnes sa označujú ináč, pretože sa mení sociálny priestor. Existenciu sociálnych toponým potvrdzuje napr. Július Satinský v knihách spomienok *Chlapci z Dunajskej ulice* (2002) a *Polstoročie s Bratislavou* (2002) – v ktorých spomína chlapčenské bandy z Podhradia, z Petržalky, Trnávky (ktorú volali Mexiko), členov bandy z Dunajskej ulice prezývali Dunajoši (Satinský, 2002b, s. 13). Aj názvy obchodov, reštaurácií a kaviarní ako dôležitých orientačných bodov možno považovať za sociálne toponymá – J. Satinský spomína, že „zmizli firmy Holderer, Bednár (papiernictvá), Teta, Brouk a Babka (obchodné domy) Pallehner (železiarstvo), Halmoš (ihly, nite) atď.“ (Satinský, 2002b, s. 25). „Pod Carltonom sa tancovalo v Lotose, na Ulici Československej armády otvorili Kryštál bar..., okrem vinárne Park som rád chodil na jar do divadelného klubu v Centrál pasáži..., ešte stále sa tancovalo aj na druhom brehu Dunaja v Au café, hudba hrala aj u Albrechta na Červenom kríži..., plesy boli aj v PKO, v hoteli Devín v Carltone, ale tomu cigánskemu v Redute sa nijaký nevyrovnal..., stužkovú sme mali v reštaurácii Perlička, kde je teraz detský butik.“ (Satinský, 2002b, s. 46).

Vymedzenie pojmu jazyková krajina voči onymickému priestoru môžeme chápať v širšom a užšom ponímaní. Pokiaľ sa vrátime k širšiemu vymedzeniu termínu *jazyková krajina* (pozri David – Mácha, 2014b, s. 41), môžeme túto kultúrno-antropologickú jednotku stotožniť skôr s termínom *komunikačný register* ako širšou kategóriou zahŕňajúcou v sebe apelatívnu i propriálnu časť lexikálneho systému a ďalšie komunikačné zložky. V užšom chápaní by sme mohli jazykovú krajinu stotožniť s onymickým priestorom ako súborom jednotlivých onymických scén.

Záver

Pri hľadaní odpovedí na mnohé otázky, prečo vznikajú toponymá známe len určitej skupine ľudí, ako tieto toponymá fungujú v komunikácii, ako je to so vznikom prezývok, s uplatňovaním hypokoristických podôb mien a podobne, sme museli absolvovať množstvo terénnych výskumov, v ktorých sme zozbierali špecifické skupiny toponým, museli sme pozorovať správanie členov sociálnych skupín, analyzovať ich sociálne postavenie a interpersonálne vzťahy.

Prvotná orientácia na toponymiu a analýza rôznych druhov sociálnych skupín, ktoré používajú na označenie vnútorného sociálneho priestoru toponymá známe len členom týchto skupín, nutne viedla aj k zamysleniu sa nad fungovaním antroponým. Špecifickým druhom antroponým sú predovšetkým prezývky, ktorým sa venovala nemalá pozornosť v onomastike. Pohľad vzniku prezývok cez optiku sociológie a psychológie však odhaľuje mechanizmus vzniku prezývky a zároveň aj jej funkčné využívanie členmi kolektívu.

Ukotvenosť sociálnych proprií v priestore a čase – v sociálnom priestore existencie sociálnej skupiny a v čase existencie sociálnej skupiny, sme mali možnosť vyskúšať si v praxi počas maturitného stretnutia. Pri obnovení sociálnej skupiny sa v spomienkach jej členov vracajú do komunikácie jednotlivé sociálne toponymá i sociálne antroponymá (prezývky). V spomienkových rozhovoroch členovia pôvodnej sociálnej skupiny musia opäť označiť miesta, kde prežili časť svojho života a pomenovať ľudí z tejto skupiny. Aby bolo rozprávanie autentické, využívajú sa aj pôvodné prezývky jednotlivých členov a spomínajú sa príbehy a okolnosti vzniku týchto prezývok.

Jednotlivé formy antroponým nevypovedajú len o jeho nositeľovi, ale aj o tých, ktorí meno vybrali, o rodinných vzťahoch, o societe, v ktorej človek žije. V práci sme venovali pozornosť viacerým druhom antroponým – rodnému menu, ktoré dostávame po narodení, analyzovali sme predstupeň dnešného priezviska – prímeno, ktoré bližšie charakterizovalo svojho nositeľa. Venovali sme pozornosť priezviskám a ich postupnému ustaľovaniu. Prezývky jednotlivca, ich vznik a používanie v medziľudskej

komunikácii majú veľkú výpovednú hodnotu nielen pre onomastiku, ale aj pre sociológiu, psychológiu a ďalšie vedné disciplíny, ktoré tak ukazujú úžasnú mnohorozmernosť vedy. K prezývkam majú veľmi blízko hypokoristické podoby mien, ktoré používame dennodenne bez toho, aby sme si to uvedomovali. Ich rozličné podoby ukazujú nielen na náš momentálny psychický stav, ale vyjadrujú aj vzťah k oslovovanému človeku. Hypokoristiká sú zaujímavé aj z hľadiska ich používania v komunikácii v čase prítomnosti, resp. neprítomnosti človeka, o ktorom hovoríme. Popri bohatej odbornej literatúre o vzniku a fungovaní živých osobných mien, sme venovali krátku pozornosť týmto antroponymám aj v našej práci, pretože aj tento druh antroponým tvorí súčasť antroponymického komunikačného registra. Väčšinu antroponým dostávame od svojho okolia po narodení a počas života. Zaujímavý je však výskum mien, ktoré človek nedostáva, ale si ich dáva sám. V týchto menách sa odráža jeho pohľad na samého seba, prostredníctvom takýchto mien sa chce charakterizovať a ukázať v tom lepšom svetle. O našom vnímaní samých seba mnoho vypovedajú mená na sociálnych sieťach.

Rozsiahla časť práce je venovaná toponymii a fungovaniu toponým v bežnej medziľudskej komunikácii. Prvotné impulzy, ktoré tu už boli spomínané, nás viedli práve k toponymám. Prostredníctvom onymického komunikačného registra pomenúvame nielen osoby v našom okolí, ale aj miesta, v ktorých sa pohybujeme. Rozličné druhy toponým sa uplatňujú v rôznych sociálnych skupinách – preto sme uvažovali na špecifickými druhmi sociálnych toponým, ktoré sú viazané na pracovné, rodinné, detské a mládežnícke prostredie. Sociálne toponymá sa využívajú v komunikácii obyvateľov mestských štvrtí, samotných miest. Ich prítomnosť si uvedomujeme v konfrontácii s tým, že nežijeme v danom meste, v danej štvrti a vnímame toto prostredie ako cudzie. Toponymický priestor je aj o orientácii človeka v ňom. Úvahy o fungovaní toponým v komunikácii nás viedli aj k analýze vzťahu onymického registra k pojmom onymická scéna a onymický priestor. Práve tieto analýzy posunuli naše chápanie onymického registra do širších dimenzií. Propriá sú súčasťou kultúrnej antropológie, ktorá ich skúma ako dynamické prvky nášho života. Nepozerá sa na ne zhora, ako na niečo statické, ale skúma ich vo svojej dynamike – odhaľuje príčiny vzniku, zmien a zániku proprií v ľudskej spoločnosti.

Človek získava citový vzťah k sociálnemu priestoru aj prostredníctvom toho, že ho pozná, že sa v ňom orientuje. To znamená, že vzťah medzi sociálnou (citovou) väzbou k sociálnej skupine a množstvom toponymických objektov, ktoré člen tejto society ovláda, je priamo úmerný. Ale nie znalosť vo význame bezduchého memorovania a učenia sa, ale vo význame spájania týchto objektov so sociálnym prežívaním skupiny. Počas výskumu na gymnáziu v Revúcej uviedol v dotazníku na výskum toponým jeden sedemnásťročný študent asi sedemdesiat názvov, kým ostatní študenti písali priemerne dvadsať. Na otázku, prečo ich toľko ovláda, odpovedal s prekvapením a možno aj s rozhorčením: „Veď je to môj rodný kraj, miesto, kde žijú moji rodičia, moja rodina a priatelia.“ Lokálpatriotizmus je budovanie sociálnych väzieb na úrovni obce, regiónu; otázka národného cítenia je budovanie sociálnych väzieb na úrovni etnika – sociálneho priestoru oficiálne vytýčeného štátnou hranicou, prípadne sociálneho priestoru obývaného etnikom ako celkom. B. Helleland v jednej zo svojich štúdií napísal, že umenie „čítať“ v toponymii jazykovej krajiny svojho sociálneho priestoru utvára puto medzi človekom a miestom, v ktorom žije.

Literatúra

Ахманова, О. С. - Беленькая, В. Д. 1967. Топонимика как социо-лингвистическая проблема. In: *Филологическиэ науки*, 1967, н. 6, с. 79–89.

Altman, K. 2000. Pouliční nápisy v procesu proměn multiligvního města (na příkladu Brna). In: *Cahiers du CEFRES. Slova města, No. 18*, eds. Z. Uherek – L. Bazac-Billaud. Praha : Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2000, s. 171–184. ISBN 80-86311-01-5.

Basso, K. H. 1988. Speaking with Names. Language and Landscape among the Western Apache. In: Cultural Anthropology, 3, s. 99–130.

Bauko, J. 2006. Mikrooronymá v Súľovských skalách. In: *Varia XIII. Zborník materiálov z XIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 3. – 5. 12. 2003)*. Zost. M. Šimková a K. Gajdošová. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2006, s. 26–33. ISBN 80-89037-04-6.

Bauko, J. 2007. Motivácia vzniku názvov horolezeckých ciest. In: *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Zost. M. Považaj a P. Žigo. Bratislava : VEDA, 2007, s. 190–203. ISBN 978-80-224-0971-1.

Bauko, J. 2008. Transonymizácia v názvoch horolezeckých ciest. In: *Acta onomastica*, IL, 2008, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 42–49. ISBN 978-80-86496-44-3.

Bauko, J. 2009. Paralely medzi názvami skál a horolezeckých ciest. In: *Varia XVIII. Zborník plných príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Prešov – Kokošovce-Sigord 3. – 5. 12. 2008)*. Zost. M. Ološtiak, M. Ivanová, L. Gianitsová-Ološtiaková. Bratislava; Prešov : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV; Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 9–14. ISBN 978-80-555-0083-6.

Bauko, J. 2012. Krycie mená na internete. In: *Varia XX. Zborník referátov z XX. kolokvia mladých jazykovedcov (Častá-Papiernička, 24. – 26. 11. 2010)*. Zost. G. Múcsková. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2012, s. 44–48. ISBN 978-80-970561-3-1.

Bayerová, N. 2010. Několik poznámek k lexikologii hypokoristik. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky. IV. česká onomastická konference (15. – 17. září 2009, Ostrava)*. Sborník příspěvků. Eds. J. David, M. Čornejová, M. Harvalík. Ostrava; Praha : Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě; Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2010, s. 46–52.

BITUŠÍKOVÁ, A. 2000. Jazyk v komunikácii mestských spoločenských skupín (na príklade židovskej komunity v Banskej Bystrici). In: *Cahiers du CEFRES. Slova města, No. 18*, eds. Z. Uherek – L. Bazac-Billaud. Praha : Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2000, s. 161–169. ISBN 80-86311-01-5.

BLANÁR, V. 1980. Spoločenské fungovanie osobného mena. In: *Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie* (Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976). Red. M. Majtán. Bratislava : Veda, 1980, s. 201–208.

BLANÁR, V. 1994. Onymická nominácia. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien, XI. Slovenská onomastická konferencia, Nitra 19. – 20. 5. 1994*. Zborník referátov. Zost. E. Krošláková, Bratislava; Nitra : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1994, s. 7–14. ISBN 80-88738-68-7.

BLANÁR, V. 1996. *Teória vlastného mena*. *Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii*. 1. vyd. Bratislava : VEDA, 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X.

BLANÁR, V. 2000. Apelatívna a propriálna sémantika. In: *Selecta linguistica et onomastica : Vincent Blanár zum 80. Geburstag zugeeignet*. Ernst Eichler (Hg.). Leipzig : Leipziger Universitätsverlag, 2000, s. 193–203. ISBN 3-935693-05-2.

BLANÁR, V. 2003. Vlastné meno v komunikácii (teoretické východiská). In: *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia : Zborník referátov z 15. slovenskej onomastickej konferencie konanej v Bratislave, 6. – 7. septembra 2002*. Zost. P. Žigo a M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV; Bratislava : Filozofická fakulta UK v Bratislave, 2003, s. 9–18. ISBN 80-224-0791-7.

BLANÁR, V. 2004. Pragmaticko-lingvistické metódy a problematika v onomastike. In: *Jazykovedný časopis*, 2004, roč. 55, č. 1, s. 3–19.

BLANÁR, V. 2009. *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. *Proper Names in the Light of Theoretical Onomastics*. 1. vyd. Martin : Matica slovenská, 2009. 159 s. ISBN 978-80-7090-905-8.

BOHÁČOVÁ, M. 2014. Pomístní jména v jihomoravském pohraničí (na příkladu obce Jevišovka). In: *Studia Slavica* 18, 2014, č. 1, s. 159–164.

BOSÁK, J. 1991. Poznámky o funkčných štýloch, komunikačných sférach a niektorých štylistických problémoch. In: *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*. Red. J. Findra. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, 1991, s. 69–77.

BOSÁK, J. 1996. Dialekty a sociolekty. In: *Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Red. J. Mlacek. Bratislava : Stimul 1996, s. 25–30.

BOSÁK, J. 2010. Jazykové varianty ako reálny výstup prirodzenej komunikácie. In: *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie. Zborník príspevkov zo 7. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23. – 24. 09. 2009 v Banskej Bystrici*. Ed. J. Klincková. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 29–34. ISBN 978-80-8083-960-4.

ČERNÝ, J. 1996. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc : Votobia, 1996. 512 s. ISBN 80-85885-96-4.

DAVID, J. 2011. *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*. 1. vyd. Praha : Academia, 2011, 333 s. ISBN 978-80-200-1913-4.

DAVID, J. 2012a. *Paměť města – názvy míst. Ostrava*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. 99 s. ISBN 978-80-7464-141-1.

DAVID, J. 2012b. *Paměť města – názvy míst. Havířov*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. 93 s. ISBN 978-80-7464-140-4.

DAVID, J. – MÁCHA, P. 2012. Možnosti studia toponym ve vztahu ke krajině, prostoru a identitě. In: *Acta onomastica*, LIII, 2012, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 28–45. ISBN 978-80-86496-65-8.

DAVID, J. – MÁCHA, P. 2014. *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno : Host – vydavatelství, s. r. o., 2014. 240 s. ISBN 978-80-7491-425-6.

DAVID, J. 2015. Pestré vrstvy – stratifikace toponymie města. In: *19. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 28. – 30. apríla 2014)*. Ed. I. Valentová. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015, s. 379–385. ISBN 978-80-224-1426-5.

DOROTOVIČOVÁ, R. 2016. Živé mená v obci Hrochoť. Rukopis seminárnej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016. 9 s.

FEGLOVÁ, V. 1993. Priestor ako antropologický fenomén. In: *Slovenský národopis*, 41, 1993, č. 2, s. 131–138.

FURDÍK, J. 2004. *Slovenská slovotvorba*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Náuka, 2004. 200 s. ISBN 80-89038-28-X.

GÁLISOVÁ, A. 2002. K sociolektom vybraných alternatívnych a marginálnych kultúr. In: *Jazykovedný časopis*, 2002, roč. 53, č. 2, s. 97–110.

GÁLISOVÁ, A. 2004. K expresivite lexikálnych jednotiek v komunikačnom registri abuzérov psychotropných látok. In: *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach* : *Zborník referátov z 5. medzinárodnej konferencie o komunikácii (Banská Bystrica, 3. – 4. 9.*

2003). Zost. V. Patráš. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004, s. 210–217. ISBN 80-8055-979-1.

GÁLISOVÁ, A. 2009. Poznámky ku komunikačnému registru hráčov kartových hier. In: *Varia XVI. Zborník materiálov zo XVI. kolokvia mladých jazykovedcov (Častá-Papiernička 8. – 10. 11. 2006)*. Zost. G. Múcsková. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009, s. 149–152.

HABOVŠTIAK, A. 1970. *Oravské chotárne názvy*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo v Banskej Bystrici, 1970. 93 s.

HARVALÍK, M. 2012. Variabilita proprií a její role při konstituování onymických systémů. In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12. – 14. septembra 2011*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 9–13. ISBN 978-80-555-0594-7. Dokument je umiestnený na www stránke Univerzitnej knižnice PU http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/index.html

HELLELAND, B. 2012. Place Names and Identities. In: *Names and Identities. Oslo Studies in Language*, eds. Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm, 4(2), 2012, s. 95–116. ISSN 1890-9639, dostupné na: http://www.journals.uio.no/osla

HLÔŠKOVÁ, H. 1996. Interpretácia minulosti – nástroj formovania sociálnej pamäti. In: *Etnologické rozpravy*, 1996, roč. 3, č. 1, s. 50–56.

HLÔŠKOVÁ, H. 2008. *Individuálna a kolektívna historická pamäť (vybrané folkloristické aspekty)*. Bratislava : Ústav etnológie SAV, 2008. 118 s. ISBN 978-80-223-2580-6.

CHOJNACKI, J. et al., 2008. Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów. Poznań : Wydawnictwo naukowe UAM, 2008, s. 615–662. ISBN978-83-232188-1-4.

CHOMOVÁ, A. 2010. Posesíva v komunikácii. In: *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie. Zborník príspevkov zo 7. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23. – 24. 09. 2009 v Banskej Bystrici*. Ed. J. Klincková. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 43–62. ISBN 978-80-8083-960-4.

CHOMOVÁ, A. 2011. *Synchrónno-diachrónne parametre posesívnosti v slovenčine*. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2011. 278 s. ISBN 978-80-557-0267-4.

CHOMOVÁ, A. 2012. K niektorým diachrónnym tendenciám vo vyjadrovaní posesivity (na pozadí historických textov). In: *VARIA XX. Zborník príspevkov z XX. kolokvia mladých jazykovedcov (Častá-Papiernička 24. – 26. 11. 2010)*. Ed. G. Múcsková. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2012, s. 213–226. ISBN 978-80-970561-3-1.

Encyklopédia jazykovedy. 1993. Zost. J. Mistrík, 1. vyd. Bratislava : Obzor, 1993. 513 s. ISBN 80-215-0250-9.

IREINOVÁ, M. 2010. Znalost pomístních jmen v Rosicích. In: *Acta onomastica*, LI, č. 1, 2010, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 247–268. ISSN 1211-4413.

IREINOVÁ, M. – KONEČNÁ, H. 2010. Konfrontace znalosti pomístních jmen v Jemnici, Rosicích a Lhoticích. In: *Acta onomastica*, LI, č. 1, 2010, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 299–304. ISSN 1211-4413.

JANDOVÁ, E. a kol. 2006. *Čeština na WWW chatu*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2006. 264 s. ISBN 80-7368-253-2.

JANTAČKA, Š. 2012. *Toponymia obcí Habovka a Zuberec*. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2012. 75 s.

KLIMTOVÁ, B. 2012. Pomístní jména na území obce Otročiněves. In: *Acta onomastica*, LIII, 2012, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 149–161. ISBN 978-80-86496-65-8.

KLIMTOVÁ, B. 2014. Pomístní jména v obcích Hudlice a Otročiněves. In: *Varia XXII. Zborník plných príspevkov z XXII. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra 5. – 7. 12. 2012)*. Ed. K. Dudová. Nitra : Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty UKF v Nitre; Slovenská jazykovedná spoločnosť pri JÚĽŠ SAV, 2014. s. 200–206.

KLINCKOVÁ, J. 2008. *Verbálna komunikácia z pohľadu lingvist(i)ky*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici – Fakulta humanitných vied, 2008. 154 s. ISBN 978-80-8083-626-9.

KNAPPOVÁ, M. 1989. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academia, 1989. 204 s.

KNAPPOVÁ, M. 1996. Tvorba přezdívek stále živá. In: *12. Slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“, Prešov 25. – 26. 10. 1995. Zborník referátov*. Prešov : Pedagogická fakulta UPJŠ; Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1996, s. 122–125 ISBN 80-88885-04-3.

KOJETÍNOVÁ, M. 2013. Toponyma jako místa paměti (na příkladu vybraných pražských urbanonym). In: *Acta onomastica*, LIV, č. 1, 2013, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 145–151. ISSN 1211-4413.

KONEČNÁ, H. 2010. Znalost pomístních jmen v Jemnici a Lhoticích. In: *Acta onomastica*, LI, č. 1, 2010, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 269–298. ISSN 1211-4413.

KORČÁKOVÁ, N. 2016. Názvy zastávok mestskej hromadnej dopravy v Žiline. Rukopis seminárnej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016. 19 s.

KORMANCOVÁ KOPÁSKOVÁ, I. 2012. *Komparácia obsahových modelov živých osobných mien v Krásne nad Kysucou a v Oravskej Lesnej*. Rukopis dizertačnej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2012. 124 s. + 111 s. príloh.

KOŠTA, J. 1993. *Úvod do sociológie*. 1. vyd. Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave, 1993. 111 s. ISBN 80-225-0509-9.

KOŠTIALOVÁ, K. 2009. *Človek – profesia – rodina. Kapitoly z urbánnej etnológie*. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2009. 262 s. ISBN 978-80-8083-784-6.

KRŠKO, J. 1998(a). Mikrosociálne toponymá. In: *13. Slovenská onomastická konferencia : Zborník referátov z 13. slovenskej onomastickej konferencie konanej v Modre-Piesku, 2. – 4. 10. 1997*. Bratislava : Filozofická fakulta UK v Bratislave; Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1998, s. 115–119. ISBN 80-85586-11-8.

KRŠKO, J. 1998(b). Toponymický priestor v komunikácii malých sociálnych skupín. In: *Slovenský národopis*, 46, 1998, č. 1, s. 80–101.

KRŠKO, J. 1999. Výskum mikrosociálnych toponým. In: *Propria v systému mluvnickém a slovotvorném. Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Onomastika a škola" konané v Brně ve dnech 10. – 11. 2. 1998*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, s. 98–93. ISBN 80-210-2031-8.

KRŠKO, J. 2000. Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie, Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000*. Zost. J. Krško – M. Majtán. Bratislava; Banská Bystrica : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV; Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, 2000, s. 75–84. ISBN 80-8055-429-3.

KRŠKO, J. 2001. Frekvencia rodných mien na Slovensku. In: *Slovenská reč*, roč. 66, 2001, č. 1, s. 14–25.

KRŠKO, J. 2002. Mikroštruktúrne vzťahy v onymii. In: *Slovenská reč*, roč. 67, 2002, č. 3, s. 142–152.

KRŠKO, J. 2003a. Propriá v mediálnom priestore. In: *Komunikácia a text. Zborník referátov z konferencie Komunikácia a text, Prešov, 15. – 16. 11. 2001*. Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, 2003, s. 304–311. ISBN 80-89038-21-2.

KRŠKO, J. 2003b. Úloha stredu a okraja societ pri tvorbe vlastných mien. In: *Okraj a střed v jazyce a literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem : Pedagogická fakulta Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem 2003, s. 82–86.

KRŠKO, J. 2004. Vplyv pohanstva a kresťanstva na formu vlastných mien našich predkov. In: *Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5. – 6. 2. 2003 v Banskej Bystrici*. Bratislava : Chronos, 2004, s. 211–216.

KRŠKO, J. 2006a. Komparácia slovenských a poľských žiackych prezývok. In: *Sociálny kontext onymie*. Zost. J. Krško. Banská Bystrica – Prešov : Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici – Fakulta humanitných a prírodných vied PU v Prešove, 2006, s. 6–14. ISBN 80-8083-195-5.

KRŠKO, J. 2006b. Vyjadrenie kvalitatívno-kvantitatívnych vzťahov v toponymii pomocou expresivity a metafory. In: Slavica Slovaca, roč. 46, 2006, č. 1, s. 61–68.

KRŠKO, J. 2013. Toponymický priestor ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru. In: Acta onomastica, LIV, 2013, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR v. v. i., s. 151–169. ISBN 978-80-86496-75-7, ISSN 1211-4413.

KRŠKO, J. 2014. *Úvod do toponomastiky*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Filozofická fakulta, 2014. 176 s. ISBN 978-80-557-0729-7.

KRŠKO, J. 2016. Vzťah pojmu jazyková krajina voči toponymickej scéne a toponymickému priestranstvu. In: Toponyma – kulturní dědictví a paměť míst. Ed. J. David. Ostrava : Filozofická fakulta OU, 2016, s. 45 – 57. ISBN 978-80-7464-843-4.

LAZAROVÁ, S. 2015. *Názvy skalolezeckých ciest ako súčasti kultúrno-sociálneho priestoru*. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 69 s. + 41 s. príloh.

LEITMANOVÁ, V. 2008. Názvy používané v rodinnom prostredí. In: *Acta onomastica*, IL, 2008, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 218–223.

LUBAŚ, W. 1980. Społeczne warianty nazw własnych we współczesnej polszczyźnie. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia. (Zemplínska šírava 20. – 24. septembra 1976.) Zborník materiálov*. Veda : Bratislava, 1980, s. 25–30.

LYNCH, K. 2004. *Obraz města*. Praha : BOVA POLYGON, 2004. 202 s. ISBN 978-80-727-3094-0.

ĽUPTÁK, M. 1999. Karpatskí Nemci na Slovensku s prihliadnutím na kremnický a pravniansky jazykový ostrov. In: *Zborník mladých filológov Univerzity Mateja Bela 1*. vedecký redaktor: I. Jančovič. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 1999, s. 42–46. ISBN 80-8055-340-8.

ĽUPTÁK, M. 2004. Das Hauerland – eine deutsche Sprachinsel: deutsch-slowakischer Sprachkontakt dargestellt am Beispiel der mittelslowakischen Bergbauregion. In: *Beiträge zu Sprache & Sprache 5. Vorträge der 11. Jahrestagung der GESUS in Bratislava*. Lívia Adamcová (Hrsg.). München : LINCOM GmbH, 2004, s. 261–266.

ĽUPTÁK, M. 2009. Viacnázvovosť v informatívnom type textov cestovných sprievodcov a v preklade. In: *Od textu k prekladu IV*. Zodp. red. Alena Ďuricová. Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2009, s. 84–94. ISBN 978-80-7374-090-0.

ĽUPTÁK, M. 2011. Čo je onymická kompetencia? Viacnázvovosť medzi socioonomastikou, jazykovou pragmatikou a prekladom. In: *Od textu k prekladu VI*. Zodp. red. Alena Ďuricová. Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2011, s. 79–86. ISBN 978-80-7374-092-4.

MÁCHA, P. 2010. Krajiny antropologie a antropologie krajiny. In: *Český lid*, 97, s. 225–246.

MAJTÁN, M. 1979. Toponymum a onymická situácia. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 30, 1979, č. 1, s. 40–43.

MAJTÁN, M. 1980. Spoločenské fungovanie toponyma. In: *Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie* (Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976). Red. M. Majtán. Bratislava : Veda, 1980, s. 43–49.

MAJTÁN, M. 1994. Cisár Jozef II. o používaní priezvisk. In: *Acta onomastika*, XLV., 2004, s. 28–31.

MAJTÁN, M. 1996. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava : Veda, 1996. 191 s. ISBN 80-224-0480-2.

MAJTÁN, M. – POVAŽAJ, M. 1998. *Vyberte si meno pre svoje dieťa*. 1. vyd. Bratislava : ART AREA, 1998. 344 s. ISBN 80-88879-48-5

MAJTÁN, M. 2014. *Naše priezviská*. Bratislava : Veda, 2014. 195 s. ISBN 978-80-224-1357-2.

MOKRÁ, L. 2013. *Toponymia obce Nitrianske Sučany*. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013. 64 s. + 6 s. príloh.

MOKRÁ, L. 2015. *Sociokomunikačná hodnota živých osobných mien obce Nitrianske Sučany*. Rukopis rigoróznej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 81 s. + 86 s. príloh.

MYSZKA, A. 2015. „Mieszkała na uł. Polnej na pobitnie, tuż obok kopca Tatarskiego“ – głos w sprawie wewnętrznych podziałów urbanonimów. In: *Onomastica*, LIX, 2015, s. 209–221. PL ISSN 0078-4648.

NEKVAPIL, J. – ZEMAN, J. 2000. K verbální strukturaci Hradce Králové v každodenní komunikaci. In: *Cahiers du CEFRES. Slova města, No. 18*, eds. Z. Uherek – L. Bazac-Billaud.

Praha : Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2000, s. 19–37. ISBN 80-86311-01-5.

NICHTOVÁ, M. 2015. *Hypokoristické podoby zooným v komunikačnom procese*. Rukopis bakalárskej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 51 s.

ODALOŠ, P. 1997. *Sociolekty v basketbalovom a penitenciárnom prostredí*. Banská Bystrica :Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 1997. 92 s.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ L. 1996. Poznámky k přenášení jmen v toponymii. In: Acta onomastica, XXXVII, 1996, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 133–135, ISBN 978-80-86496-75-7, ISSN 1211-4413.

OLOŠTIAK, M. 2007a. Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine). 1. vyd. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2007. 226 s. ISBN 978-80-8068-637-6.

OLOŠTIAK, M. 2007b. O jazykovej motivácii prezývok. In: *Lexikálna sémantika a derivatológia. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, konanej pri príležitosti životného jubilea prof. PhDr. Juraja Furdíka, CSc.* Ed. M. Ološtiak. Košice : Vydavateľstvo LG 2007, s. 165 – 172. Dostupné na: http://olostiak.webz.cz/Publikovane/Furdik-2007.pdf.

OLOŠTIAK, M. 2010a. Registrová motivácia lexikálnych jednotiek (o vzťahu medzi pojmami lexikálna zásoba, register, sociolekt). In: *Jazykovedný časopis*, roč. 61, č. 1, s. 31–42.

OLOŠTIAK, M. 2010b. O spôsoboch tvorenia vlastných mien. In: *Slovenská reč*, roč. 75, č. 4 – 5, s. 209–224.

OLOŠTIAK, M. 2011. *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. 1. vyd. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2011. 339 s. ISBN 978-80-555-0334-9.

ONDREJČÍKOVÁ, A. 2013. *Toponymia obce Štítnik*. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013. 79 s. + 7 s. príloh.

ONDREJOVIČ, S. 2000. Výskum mestského jazyka – tradície, stav, perspektívy. In: *Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca 5*. Ed. Slavomír Ondrejovič. Bratislava, Veda 2000, s. 13–27. ISBN 80-224-0605-8.

ORGOŇOVÁ, O. 1998. Štylistika Jozefa Mistríka po tretí raz. [Mistrík, J.: Štylistika. 3., oprav. vyd. Bratislava 1997.] – In: *Slovenská reč*, 63, 1998, s. 301–307 (rec.).

PACHOMOVA, S. M. 2012. *Etimologija antroponimnich formul u slovianskich movach*. Užgorod : Vidavnictvo Oleksandri Garkuši, 2012. 341 s. ISBN 978-617-531-079-3

PASTYŘÍK, S. 1994. Co je to „hypokoristikon“?. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien: 11. slovenská onomastická konferencia, Nitra 19. – 20. 5. 1994.* Zborník referátov. Zost. E. Krošláková. Bratislava; Nitra : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1994, s. 104–107. ISBN 80-88738-68-7.

PASTYŘÍK, S. 2007. Hypokoristika v současnosti. In: *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Zost. M. Považaj a P. Žigo. Bratislava : VEDA, 2007, s. 144 – 147. ISBN 978-80-224-0971-1.

PASTYŘÍK, S. 2010a. Nestandardizovaná pojmenování osob v synchronním a diachronním pohledu. In: *Nazwy własne a społeczeństwo. T I.* Ed. R. Łobodzińska. Łask : Oficyna Wydawnicza LEKSEM, 2010, s. 157–164. ISBN 978-83-60178-84-3.

PASTYŘÍK, S. 2010b. *Rukověť pro onomastické semináře. Slovníček.* Pro studenty onomastických disciplín připravil Svatopluk Pastyřík. Hradec Kralové, 2010. Dostupné na: http://docplayer.cz/2868311-Rukovet-pro-onomasticke-seminare-slovnicek.html

PASTYŘÍK, S. 2012. Obohacování hypokoristického parasystému rodných jmen v současné češtině. In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12. – 14. septembra 2011*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 109–112. ISBN 978-80-555-0594-7. Dokument je umiestnený na www stránke Univerzitnej knižnice PU http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/index.html

PATRÁŠ, V. 1996. Sekundárne pomenovania (prezývky) a ich sociolingvistický rozmer vo formalizovaných mikrospoločenstvách. In: *Sociolingvistika a areálová lingvistika*. Sociolinguistica Slovaca 2. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda 1996, s. 45–56.

PATRÁŠ, V. 2000. „Niky v chate“ (Pohľad na internetové prezývky cez okienko sociolingvistiky). In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie, Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, 2000, s. 209–223. ISBN 80-8055-429-3

PATRÁŠ, V. 2002. *Interdisciplinárne kooperácie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2002. 103 s. ISBN 80-8055-684-9

PETRUSEK, M. 1969. *Sociometrie – teorie, metoda, techniky*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1969. 262 s.

PLESKALOVÁ, J. 1980. Pomístní jméno v jazykové komunikaci. In: *Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie* (Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976). Red. M. Majtán. Bratislava : Veda, 1980, s. 81–86.

PLESKALOVÁ, J. 2014. *Vlastní jména osobní v češtině*. Brno : Masarykova univerzita, 2014. 95 s. ISBN 978-80-210-6938-1.

POKORNÝ, J. 2009. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha : Grada, 2009. 352 s. ISBN 978-80-247-2843-8.

RAUSOVÁ, J. 2016. Socioonomastika – lze ji vymezit jako samostatnou disciplínu? In: Onomastica, LX, 2016. Rukopis štúdie (v tlači).

ROŽAI, G. 2013. *Lexikálno-sémantická stránka terénnych názvov obcí Rejdová a Vyšná Slaná*. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013. 122 s. + 33 s. príloh.

ROŽAI, G. 2015. Odraz nárečovej lexiky slovenského a inojazyčného pôvodu v toponymii severozápadnej časti Slanskej doliny v Gemeri. In: *19. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 28. – 30. apríla 2014)*. Ed. I. Valentová. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015, s. 344–352. ISBN 978-80-224-1426-5.

ROŽAI, G. 2015. Lexikálno-sémantické aspekty speleoným v Slovenskom krase. In: *Slavica Iuvenum : Mezinárodní setkání mladých slavistů. Ostrava 31. 3. a 1. 4. 2015*. Ed. S. Mizerová – I. Plesník. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2015, s. 57–69. ISBN 978-80-7464-784-0.

ROŽAI, G. 2016. Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016. 222 s. + 31 s. príloh. Rukopis monografie (v tlači).

RUTKOWSKI, M. 1996. Nazwy dróg wspinaczkowych jako kategoria onomastyczna. In: *Onomastica*, XLI, Kraków, s. 41–50.

RUTKOWSKI, M. 2001. *Mikrotoponimia przestrzeni wspinaczkowej. Studium socjoonomastyczne*. Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2001. 169 s. ISBN 83-7299-079-4

SATINSKÁ, L. 2012. Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica. In: *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie. Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6. – 7. 9. 2012 v Banskej Bystrici*. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica : Belianum, 2014, s. 157 – 167. ISBN 978-80-557-0731-0.

SATINSKÝ, J. 2002a. *Chlapci z Dunajskej ulice*. Bratislava – Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2002. 126 s. ISBN 80-88912-31-8.

SATINSKÝ, J. 2002b. *Polstoročie s Bratislavou*. Bratislava – Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2002. 118 s. ISBN 80-88912-33-4.

SIWEK, T. 2011. *Percepce geografického prostoru*. Praha : Česká geografická společnost, 2011. 163 s. ISBN 978-80-904521-7-6.

SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M. 1998. Jazykové prostriedky s vokatívnym exponentom v súčasnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, roč. 63, 1998, č. 4, s. 210–220.

SLANČOVÁ, D. 1999a. *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 1999. 278 s. ISBN 80-88722-30-6.

SLANČOVÁ, D. 1999b. Potrebuje reflexia súčasnej slovenskej jazykovej situácie pojem register? In: *Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. I. diel. Materiály z 3. konferencie o komunikácii, Banská Bystrica – Donovaly, 11. – 13. septembra 1997*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB a Fakulta humanitných vied UMB, 1999, s. 93–100. ISBN 80-8055-287-8

SLANČOVÁ, D. – ZAJACOVÁ, S. 2007. Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach*. Ed. O. Orgoňová, Bratislava : Univerzita Komenského, 2007, s. 153–163. ISBN 978-80-223-2427-4.

SLANČOVÁ, D. 2013. Variety hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku v trénerskom mikrosociálnom komunikačnom registri. In: *Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy. Zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea*. Eds. M. Imrichová, J. Kesselová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2013, s. 200–214. ISBN 978-80-555-0838-2.

SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. 2013. Komunikačný register ako alternatíva funkčného štýlu (na pozadí komunikácie v športe). In: *Styl*, roč. 12. Ed. M. Čarkič, s. 177–187.

SLANČOVÁ, D. – SLANČOVÁ, T. 2014. *Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2014. 282 s. ISBN 978-80-555-1115-3.

SOPÓCI, J. – BÚZIK, B. 1997. *Základy sociológie*. 2. vyd. Bratislava : SPN, 1997, 124 s. ISBN 80-08-02636-7

SUPERANSKAJA, A. V. 1973. *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva : Nauka, 1973. 364 s.

SZCZERBOVÁ, M. 2015. *Živé osobné mená v slovensko-poľskom jazykovom pomedzí*. Rukopis dizertačnej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 119 s. + 92 s. príloh.

ŠIPKOVÁ, M. 2010. Pomístní jména a jejich zpracování ve Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. In: *Acta onomastica*, LI, č. 1, 2010, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 247–268. ISSN 1211-4413.

ŠITINOVÁ, M. 1999. *Řekni, jak se jmenuješ, a já ti povím... Co děti vyprávějí o svém jménu*. Praha : Amadea, 1999, 152 s.

ŠKOJCOVÁ, M. – ŠTEVULOVÁ, M. – VAJDIAR, M. 2015. *Osobné mená na sociálnej sieti Facebook*. Rukopis seminárnej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2015. 13 s.

ŠMILAUER, V. 1933. Studentské přezdívky z Bratislavy. In: *Naše řeč*, 17, 1933, s. 134–138, 185–190.

ŠRÁMEK, R. 1999. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. 191 s. ISBN 80-210-2027-X.

ŠVEJCER, A. D. – NIKOLSKIJ, L. B. 1983. *Úvod do sociolingvistiky*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1983. 241 s.

TRIŠČ, R. 1998. Tvorba a motivácia prezývok u žiakov základnej školy, prezývky ako odraz sociálnych vzťahov v rámci uzavretého kolektívu. Rukopis seminárnej práce. 8. rkp. s.

VALENTOVÁ, I. 2009. *Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti. Jazykovedné štúdie XXVII*. Bratislava : VEDA, 2009. 253 s. ISBN 978-80-224-1112-7.

VALENTOVÁ, I. 2010. Prímeno, živé meno, individuálna charakteristika či prezývka?. In: *Slovenská reč*, roč. 75, č. 4 – 5, s. 278–286.

VARGOVÁ, L. 2015. *Mená používateľov sociálnych sietí*. Rukopis seminárnej práce. Banská Bystrica : Filozofická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2015. 10 s.

WACHTARCZYKOVÁ, J. 2000. Virtuálna identita ľudí na internete a ich mená. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie, Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000*. Zost. J. Krško – M. Majtán. Bratislava; Banská Bystrica : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV; Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, 2000, s. 223–230. ISBN 80-8055-429-3.

ZAJACOVÁ, S. 2010. K niektorým znakom imitovaného komunikačného registra učiteľky v rolových hrách detí. In: *Varia. XVII. Zborník materiálov zo XVII. kolokvia mladých jazykovedcov (Liptovská Osada – Škutovky 7. – 9. 11. 2007)*. Zost. V. Kováčová. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku – Filozofická fakulta, Slovenska jazykovedná spoločnosť pri SAV v Bratislave, 2010, s. 497–512.

ZAJACOVÁ, S. 2012. *Komunikačné registre v rolových hrách detí. Výsledky sociolingvistických experimentov*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2012, s. 228. ISBN 978-80-555-0408-7.

internetové zdroje:

https://dennikn.sk/blog/rukovat-kosickeho-nazvoslovia/

http://internetove-socialne-siete.webnode.cz/

http://sk.wikipedia.org/wiki/Luigi_Longo

https://www.mojandroid.sk/facebook-1-59-miliardy-pouzivatelov-rekordne-zisky/

http://bystrica.dnes24.sk/7-miest-v-bystrici-kde-kupime-cerstve-ovocie-a-zeleninu-poznate-ich-vsetky-241642

http://www.yifutuan.org/

https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas

https://en.wikipedia.org/wiki/Keith_H._Basso

Vecný register

A

antroponomastika 18, 69

antroponymický register jednotlivca 62, 63, **64**, 92

antroponymický register skupiny 92

apelatívum 34, 49, 75, 90

ARJ **64**, 95

ARS 63, **65**

D

detské sociálne toponymum 78

E

expresívnosť 43, 44, 51, 54, 62

F

fiktonymum 46, 47

funkčný štýl 11

G

generačné sociálne toponymum 74, **78**

H

hydronymum 83, 98, 99

hypokoristická podoba 16, 19 – 22, 26, 33, 35, 46 – 59, 61, 62, 67, 79, 111

hypokoristikum 19, 22, 34, 35, 45, 51 – 55,

I

identifikácia 32, 33

jazyková krajina 103, **107**, 110

K

komunikačná sféra 13, 24

komunikačná situácia 13, 58

komunikačný register 11 – 15, 25 – 28, 64, 69, 95, 104, 110

kultúrna antropológia 6 – 8, 104 – 107, 110, 112

kultúrno-antropologický priestor 104

M

makrosociálny komunikačný register 13

mentálna mapa 104, 107 – 110

mikrooronymá 85, 86

mikrosociálne toponymum 72, 81

mikrosociálny komunikačný register 13

mládežnícke sociálne toponymum 74, 78

motivačné príznaky 36 – 38, 68

motivačný model 36

O

obsahovo-sémantické príznaky 60

obsahový model 60

onymická scéna 24, **95**

onymické priestranstvo 24, 25, 100

onymický bod 73, 99

onymický komunikačný register **25**

onymický priestor 25, 94, 95, 100, 101, 108, 110

onymizácia 36 – 38

onymum 98

orohodonymum 85

oronymum 85

P

pohanské meno 30

poľovnícke sociálne toponymum 83, **84**

polyonymia 39

pomenovací model 91

prezývka 26, 28, **35**, 36 – 40, 44, 45, 47, 49, 66 – 69, 112
prezývkové ojkonymum 32
priezvisko 21, 28, **32**, 34, 36, 37, 39, 46 – 51, 57, 59 – 61
prímeno 28, 32, **33**, 34, 57, 111
proprializácia 75, 83, 84
proprium 16, 29, 37, 55, 65, 75
R
rodinné sociálne toponymum **71**, 74, 79, 80
rodné meno b29**, 32**
rybárske sociálne toponymum **83**, 84
S
slang 14, 17, 49, 76, 77, 81
sociálna antropológia 106
sociálna inštitúcia 13
sociálna skupina 42
sociálne siete 45, 46, 48, 66
sociálne toponymum 61, 71, 77, 78, 83
societa 10, 11, 14, 17, 18, 22 – 24, 34, 36, 38, 39, 59, 60 – 68, 71 – 75, 78, 81, 83, 86, 88, 91 – 94, 105
sociogram 42 – 44
sociolekt 14
sociolingvistika 9, 10, 17, 18
socioonomastika 17, 19
sociotoponomastika 107
spomienky 71
Š
štandardizovanosť 52
štýl 10 – 14, 19, 20, 73
T
terénny názov 80
teritoriálne sociálne toponymum **74**, 86, 90
text 11, 13, 107
topolexéma 74,
toponomastika 69, 84, 85, 98, 104
toponymia 23 – 26, 28, 66, 69 – 74, 76, 79, 84, 87 – 89, 92, 95, 102, 105, 106, 111
toponymický model 83
toponymický register jednotlivca 92, **94**
toponymický register skupiny 71, **74**, 92
toponymum 61, 77, 78, 82, 84, 104 – 106
TRJ 74, 94
TRS 74, 93
U
urbanizmus 108
urbanonymum 87, 91, 98, 101
V
vlastné meno 24
všeobecné meno 60
žáner 13
živé meno 58, 59, 66, 67
živé toponymum 71, 72, 89, 91

Menný register

Ахманова, О. С. 79
Altman, K.88
Basso, K. H. 105, 106
Bauko, J. 46, 85, 86
Bayerová, N. 56, 57
Беленькая, В. Д. 79
Blanár, V. 16 – 18, 20 – 22, 24, 25, 33, 35, 36, 51, 58 – 60, 69, 95, 100
Boháčová, M. 46
Bosák, J. 9 - 11
Búzik, B. 42
Černý, J. 9
David, J. 69, 71, 87, 89, 90, 98, 102, 104 – 108, 110
Dorotovičová, R. 97
Feglová, V. 78, 107
Furdík, J. 37
Gálisová, A. 11, 14
Habovštiak, A. 69, 70, 80, 81, 83
Harvalík, M. 51, 52, 55
Helleland, B. 71, 102, 103, 113
Hlôšková H. 25
Chojnacki, J. 69, 87 – 89
Chomová, A. 48
Ireinová, M. 69
Jandová, E.45
Jantačka, Š. 84
Knappová, M. 29, 53
Konečná, H. 69
Korčáková, N. 91
Kormancová-Kopásková, I. 60
Košta, J. 41
Koštialová, K. 41, 63, 87
Krško, J. 16, 19, 27, 29, 31, 36, 39, 53, 64, 67, 69, 70, 72, 79, 81, 93, 97, 106
Lazarová, S. 85
Leitmanová, V. 80, 81
Lubaś, W. 18, 19, 20, 24
Ľupták, M. 94
Lynch, K. 108
Mácha, P. 69, 71, 87, 89, 104 – 108, 110
Majtán, M. 24, 31 – 34, 52, 56, 59, 69, 79, 99, 100
Mokrá, L. 22, 23, 60, 81
Myszka, A. 69
Nichtová, M. 53, 54
Nikolskij, L. B. 18
Odaloš, P. 11
Olivová-Nezbedová L. 76
Ološtiak, M. 11, 14, 15, 25, 36 – 38, 55, 56, 64
Ondrejčíková, A. 86
Ondrejovič, S. 9
Pachomova, S. M. 106
Patráš, V. 36, 38, 39, 45
Petrusek, M.42, 43
Pleskalová, J. 29, 30, 33, 34, 53, 55, 57, 69, 75, 106
Rausová, J. 16
Rožai, G. 84
Rutkowski, M. 69
Satinský, J. 110

Slančová, D. 10 – 14, 22, 23, 25, 54, 73
Slančová, T. 12 – 14, 25, 73
Sokolová, M. 54
Sopóci, J. 42
Superanskaja, A. V. 98, 101
Szczerbová, M. 60
Šipková, M. 69, 71, 72
Šitinová, M. 31
Šmilauer, V. 17, 18, 52, 68
Šrámek, R. 16, 28, 29, 51, 80, 106
Švejcer, A. D. 18
Trišč, R. 44
Valentová, I. 29, 59
Wachtarczyková, J. 45
Zajacová, S. 42

Prílohy

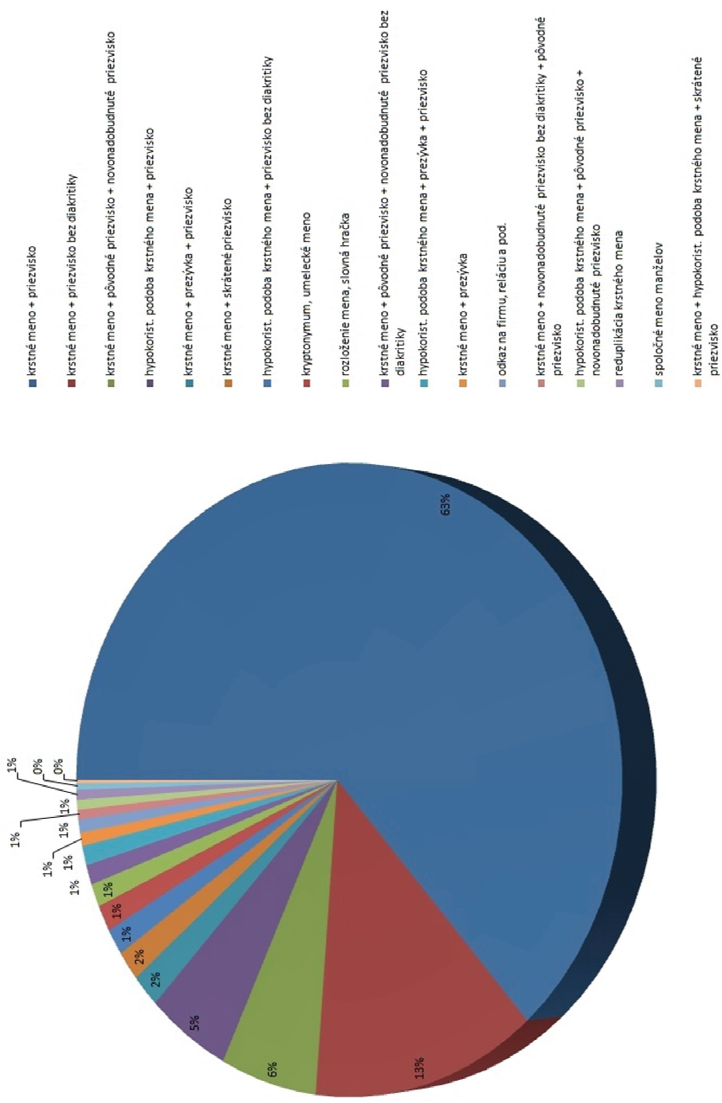

Príloha č. 1: Forma užívateľských mien na Facebooku

do 7 dní
Banská Bystrica - Janka Kráľa 1 (bývala Mečiarova banka) 0948 340 671, maduxbb@madux.sk, Martin - 0948 340 670 A. Kmeca 13 (biznis centrum bývaý HOTEL Slovan), maduxmt@madux.sk, Žilina- Farská 3, (oprti OC MIRAGE) 0948 340 672, maduxza@madux.sk TRNAVA Hlavná 24, 0948 340 117, e-mail: maduxtt@madux.sk, BRATISLAVA - Obchodná 19 0948 340 119, 0948 340 118. maduxba@madux.sk, MICHALOVCE Andeja Sládkoviča 1 (OC Karaka- oproti Kauflandu), 0902 085 260 maduxmi@madux.sk, BARDEJOV Slovenská, 5/č.d.717,7.posch./ tel.fax: 054/4706972 mobil: 0911 915 333 e-mail: maduxbj@madux.sk, PREŠOV Hlavná 10, 0904 572 539 maduxpo@madux.sk, TRNAVA - Hlavná 24. 0948 340 117, maduxtt@madux.sk, NITRA Štefánikova 59/A, 0948 080 997, maduxnr@madux.sk, , KOŠICE Mlynská 17, 0910 370 312, maduxke@madux.sk, GIRALTOVCE Hviezdoslavova 726/29 (pri POŠTE), tel. 0907 341 507, Trenčín - Zlatovská 9 (pri OC Úspech) 0948340 673, maduxtn@mdux.sk

Petelenova 2, B. Bystrica
(pri starej nemocnici, NÚSCCH)

BANSKÁ BYSTRICA Dolná 32 - pešia zóna (pod bránou)
e-mail: pozicky@realityfin.sk,
☎ 0905 887 140

KODRES-I
Partizánska 89, 974 01 B. Bystrica
(areál vedľa spoločnosti "IVECO")
e-mail: kodres@kodres.sk, tel.: 0905 703 064

pozývame Vás do novootvoreného
GRÉCKEHO BISTRA na pravé grécke špeciality.
Skuteckého 1, Banská Bystrica
(od hlavnej pošty k súdom)

- BANSKÁ BYSTRICA • Kpt. Nálepku 2/A (ÚSVIT)
e-mail: bb@topplast.sk • www.topplast.sk
tel.: 0915 834 466, 0905 721 070

Robotnícka 2 /budova Prioru/, Banská Bystrica
Pon-Pia: 9.00-18.00 hod., So: 8:00-12.00 hod.
Námestie SNP 21, Banská Bystrica
Pon-Pia: 9.00 - 18.00 hod.

28. 02. 2015 o 19,30 hod.
Aula Slovenskej zdravotníckej univerzity v Banskej Bystrici
Bernolákova ul. (pri Novamede)

PNEU DT s.r.o., Sídlisko 1183 (areál SAD), 962 12 Detva

Hurbanova 3, Ružomberok / vedľa Decodomu
www.dvere-krivan.sk
dvere.krivan.doplnky@gmail.com
0918 443 357

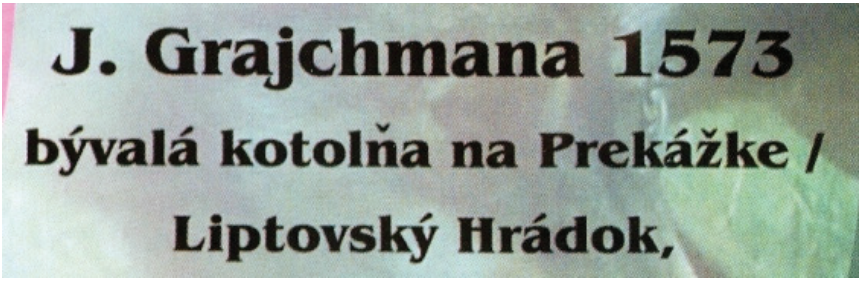
J. Grajchmana 1573
bývalá kotolňa na Prekážke /
Liptovský Hrádok,

Realitná kancelária
Dobrá realitka
ul. SNP, vedľa predajne orange; 0917 789 342

Nájdete nás na Ulici SNP č. 230
v Liptovskom Hrádku
pri predajni Mäso u Danky

Chcete predať alebo kúpiť auto?
Pozývame Vás do najväčšieho autobazáru Autostyl v regióne Zemplína
na ul. Sobraneckej pri čerpacej stanici Shell /oproti HM Tesco/

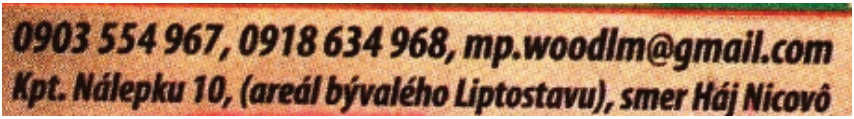

Príloha č. 2: Inzeráty so sociálnymi toponymami

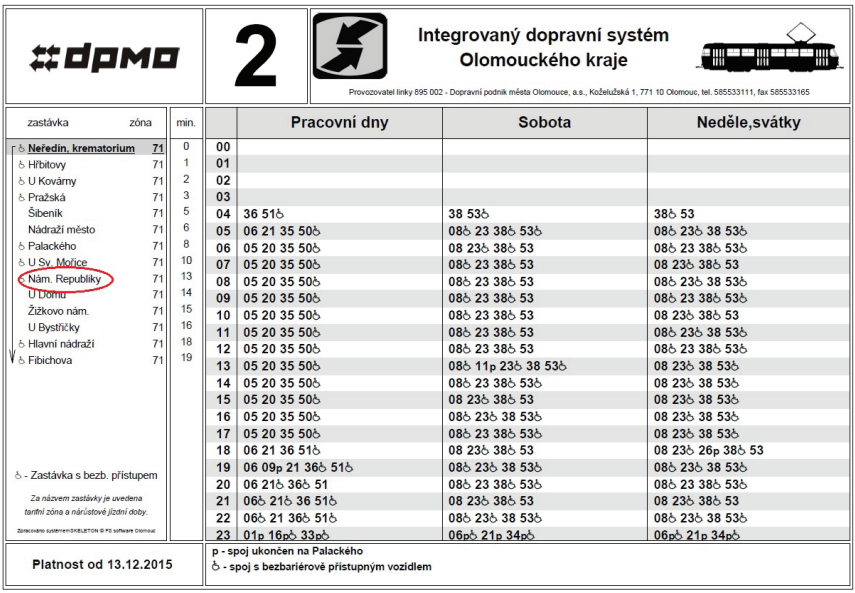

dpmo

2

Integrovaný dopravní systém Olomouckého kraje

Provozovatel linky 895 002 - Dopravní podnik města Olomouce, a.s., Kočeluľská 1, 771 10 Olomouc, tel. 585533111, fax 585533165

zastávka	zóna	min.
♿ **Neředín, krematorium**	71	0
♿ Hřbitovy	71	1
♿ U Kovárny	71	2
♿ Pražská	71	3
Šibeník	71	5
Nádraží město	71	6
♿ Palackého	71	8
♿ U Sv. Mořice	71	10
♿ Nám. Republiky	71	13
U Domu	71	14
Žižkovo nám.	71	15
U Bystřičky	71	16
♿ Hlavní nádraží	71	18
♿ Fibichova	71	19

♿ - Zastávka s bezb. přístupem

Za názvem zastávky je uvedena tarifní zóna a nárůstové jízdní doby.

Zpracováno systémem SKELETON © PS software Olomouc

	Pracovní dny	Sobota	Neděle,svátky
00			
01			
02			
03			
04	36 51♿	38 53♿	38♿ 53
05	06 21 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53♿	08♿ 23♿ 38 53♿
06	05 20 35 50♿	08 23♿ 38♿ 53	08♿ 23 38♿ 53♿
07	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53	08 23♿ 38♿ 53
08	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53	08♿ 23♿ 38 53♿
09	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53	08♿ 23 38♿ 53♿
10	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53	08 23♿ 38♿ 53
11	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53	08♿ 23♿ 38 53♿
12	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53	08♿ 23 38♿ 53♿
13	05 20 35 50♿	08♿ 11p 23♿ 38 53♿	08 23♿ 38 53♿
14	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53♿	08 23♿ 38 53♿
15	05 20 35 50♿	08 23♿ 38♿ 53	08 23♿ 38 53♿
16	05 20 35 50♿	08♿ 23♿ 38 53♿	08 23♿ 38 53♿
17	05 20 35 50♿	08♿ 23 38♿ 53♿	08 23♿ 38 53♿
18	06 21 36 51♿	08 23♿ 38♿ 53	08 23♿ 26p 38♿ 53
19	06 09p 21 36♿ 51♿	08♿ 23♿ 38 53♿	08♿ 23♿ 38 53♿
20	06 21♿ 36♿ 51	08♿ 23 38♿ 53♿	08♿ 23 38♿ 53♿
21	06♿ 21♿ 36 51♿	08 23♿ 38♿ 53	08 23♿ 38♿ 53
22	06♿ 21 36♿ 51♿	08♿ 23♿ 38 53♿	08♿ 23♿ 38 53♿
23	01p 16p♿ 33p♿	06p♿ 21p 34p♿	06p♿ 21p 34p♿

Platnost od 13.12.2015

p - spoj ukončen na Palackého

♿ - spoj s bezbariérově přístupným vozidlem

Príloha č. 3: Názvy zastávok MHD Olomouc – linka č. 2

V rámci pravidelnej zmeny cestovných poriadkov dochádza tiež k zmene názvov niektorých zastávok MHD

S účinnosťou od 14. decembra 2014 dochádza k zmene názvu vybraných zastávok MHD:

pôvodný názov		nový názov	
výveska	na imhd.sk	výveska	na imhd.sk
Doprastav	Doprastav	Zvolenská cesta, juh	Zvolenská - juh
IVALAK	IVALAK	Zvolenská cesta, stred	Zvolenská - stred
Krajský úrad	Krajský úrad	Okresný úrad	Okresný úrad
Majer, Paneláreň	Paneláreň	Majerská cesta	Majerská cesta
OSC	OSC	RSC	RSC
Partiz. cesta, Benzinol	Partizánska - Benzinol	Partiz. cesta, čerp. stanica	Partizánska - čerp. stanica
Partiz. cesta, Byt. podnik	Bytový podnik	Partiz. cesta, SVP	Partizánska - SVP
Partiz. cesta, Cementáreň	Cementáreň	Partiz. cesta, rázcestie	Partizánska - rázcestie
Partiz. cesta, Cementáreň	Cementáreň	Cementárenská cesta, rázc.	Cementárenská - rázcestie
Pekáreň	Pekáreň	Zvolenská cesta, sever	Zvolenská - sever
Rudlovská cesta, AURIS	Rudlovská - Auris	Rudlovská cesta, podjazd	Rudlovská - podjazd
Rudlovská cesta, STV	Rudlovská - STV	Skuteckého, rázcestie	Skuteckého - rázcestie
Rudlovská cesta, TASR	Rudlovská - TASR	Rázc. Rudlová	rázcestie Rudlová
Rudohorská	Rudohorská	Rudohorská, horná	Rudohorská - horná
Rudohorská, pošta	Rudohorská - pošta	Rudohorská, dolná	Rudohorská - dolná
Smrečina	Smrečina	Cesta k Smrečine	Cesta k Smrečine
Starohorská, ZSŠ	Starohorská - ZSŠ	Starohorská, Pod Bánošom	Pod Bánošom
Tajovského, SOU	Tajovského - SOU	Tajovského, školy	Tajovského - školy

Ilustračné foto © expresbb

Inzercia

Príloha č. 4: Premenovanie zastávok MHD Banská Bystrica od 14. 12. 2014

Moje úradné meno je Romana Dorotovičová, ale ako obyvateľku obce Hrochoť by ma tak málokto spoznal, keďže priezvisko Dorotovič/ Dorotovičová patrí medzi jedno z najrozšírenejších v obci. Spoluobčania ma skôr rozoznajú pod prezývkami:

- „Drahušina mladšia ďiouka", pričom krstné meno mojej matky je Drahomíra, v obci skôr prezývaná Drahuša a ja som jej mladšia dcéra. Slovo ďiouka je u nás výrazom pre dievčinu, dievča.
- „Zuzkina od Špringeľov vnučka", súvisiac s menom do domu „do Špringeľov", nakoľko moji starí rodičia postavili rodinný dom na pozemku Špringeľovcov, dom sa nachádza vedľa domu, kde žila moja prastarká. Meno mojej starkej, ktorá žije stále spolu s nami v rodinnom dome je Zuzana, prezývaná Zuzka a ja som jej vnučka.
- „Vladova Vereškova dcéra"; meno opäť súvisí s menom do domu, tentokrát však z otcovej strany. Meno môjho otca je Vladislav, volaný Vlado Vereško, pretože meno do ich domu bolo „do Vereškov". (Keď už spomínam meno do domu môjho otca, najstarší z generácie bol prezývaný Vereš, mladší Vereško a môjho otca často volajú aj Vereštík, pretože je najmladším potomkom v mužskej línii.)
- „Vladova mechanikova dcéra"; toto meno symbolizuje činnosť, ktorú môj otec Vladislav vykonáva profesionálne už niekoľko desiatok rokov a každý Hrochoťan ho pozná ako Vlada-mechanika.
- „Špringeľka"; taktiež súvisiaca s menom do domu, osoba žijúca v dome na pozemku Špringeľovcov.
- „Romana z Putkoniec"; v tomto prípade je použité moje krstné meno v spojení so slangovým názvom dolného konca dediny. Oficiálny názov dolného konca je Obnova. Čo sa týka môjho mena, v obci nie je tak často používané. V dolnom konci som pravdepodobne jediná, a tak je každému jasné, o koho sa jedná.
- „Romana, čo oproti ihrisku býva", rovnaký prípad, čo sa týka krstného mena v živom mene ako v predchádzajúcom prípade, avšak došlo k zmene špecifikovania lokality domu, ktorý sa vskutku nachádza oproti futbalovému ihrisku. Toto pomenovanie používa väčšinou mladšia generácia, ktorá nepozná mená do domov.

Príloha č. 5: Živé osobné mená R. Dorotovičovej ako súčasť antroponymickej scény

Živé mená:

Škôlka: „Romanka"- zdrobnenina od krstného mena

Základná škola: „Romanka"-prvý stupeň; „Dorotka"-odvodené od priezviska, avšak neskôr si chlapci odvodili z toho aj „Dorota" a k tomu sa pridalo aj negatívne slovné spojenie a vzniklo „Dorota, čo patrí do šrota", kde bolo použité rýmovanie; na druhom stupni bolo často používané aj krstné meno vez akéhokoľvek zafarbenia- „Romana"

Stredná škola- Gymnázium A.Sládkoviča: okrem „Romana" a „Romanka" sa pridáva aj „Romča"-bez akéhokoľvek udania dôvodu. Viem, že niektoré Romany sa tak rady nechávajú prezývať, avšak mne táto prezývka prischla bez môjho súhlasu a dodnes ma tak spolužiaci volajú. Mne toto oslovenie príde príliš infantilné a radšej preferujem krstné meno. Ďalej sa zaužívalo medzi blízkymi kamarátmi aj „Romi", ktoré je pre mňa najbližsie a najmilšie oslovenie, niektorí ho však používajú aj vo forme „Romy". Samozrejme, keďže si nie každý učiteľ zapamätal moje meno, boli aj prípady oslovenia „Viktorova suseda", nakoľko som už zo základnej školy mala spolužiaka Viktora, s ktorým som celý čas strávený na gymnáziu zdieľala jednu lavicu. Nechýbali ani oslovenia ako „dievčina z Hrochote"- náš pán profesor si pamätal bydliská väčšiny študentov.

Vysoká škola: väčšinou formálne oslovenie „milá,resp. vážená kolegyňa" od pedagógov UMB, prípadne „Romana". Zo strany spolužiakov sa osvedčila prezývka „Romča", „Romči", prípadne „Romčul" a „Romčiatko".

Keďže sa aktívne už desiaty rok venujem tancu v banskobystrickej **tanečnej škole Element**, aj tu sa vyskytuje zopár prezývok. Prevažujú opäť najmä „Romča", „Romi", „Romanka". Nakoľko sa ale venujem aj vedeniu klubu v poslednom období, prichádzajú zo strany rodičov aj oslovenia ako „pani Dorotovičová", resp. „slečna Dorotovičová".

V kruhu najbližších priateľov prevažuje oslovenie „Romi", ale vyskytuje sa aj „Dorotka",máme v kruhu najlepších priateľov totiž dve Romany (Romana Dorotovičová a Romana Benčíková) a sme odlišované na základe priezvisiek prezývkami „Dorotka" a „Benči". Vzájomne používame aj oslovenie „Bubi" ako bubátko.

Čo sa týka **rodiny**, rodičia používajú „Romanka", „Romík". Sestra a prezýva aj „Mica", prezývka je vzájomná, vychádza zo skúsenosti spred niekoľkých rokov, keď môj bývalý priateľ preložil text jednej pesničky na „Kto je tá mica" a odvtedy to používame jedna na druhú. Sesternica a bratranec ma ako malú prezývali ale aj „Romucha", netušiac z akého dôvodu, ale opäť prišlo negatívne slovo, ktoré sa rýmovalo- ropucha, a tak vzniklo „Romucha-ropucha".

Príloha č. 6: Časť antroponymickej scény R. Dorotovičovej (hypokoristické podoby, prezývky, oslovenia)

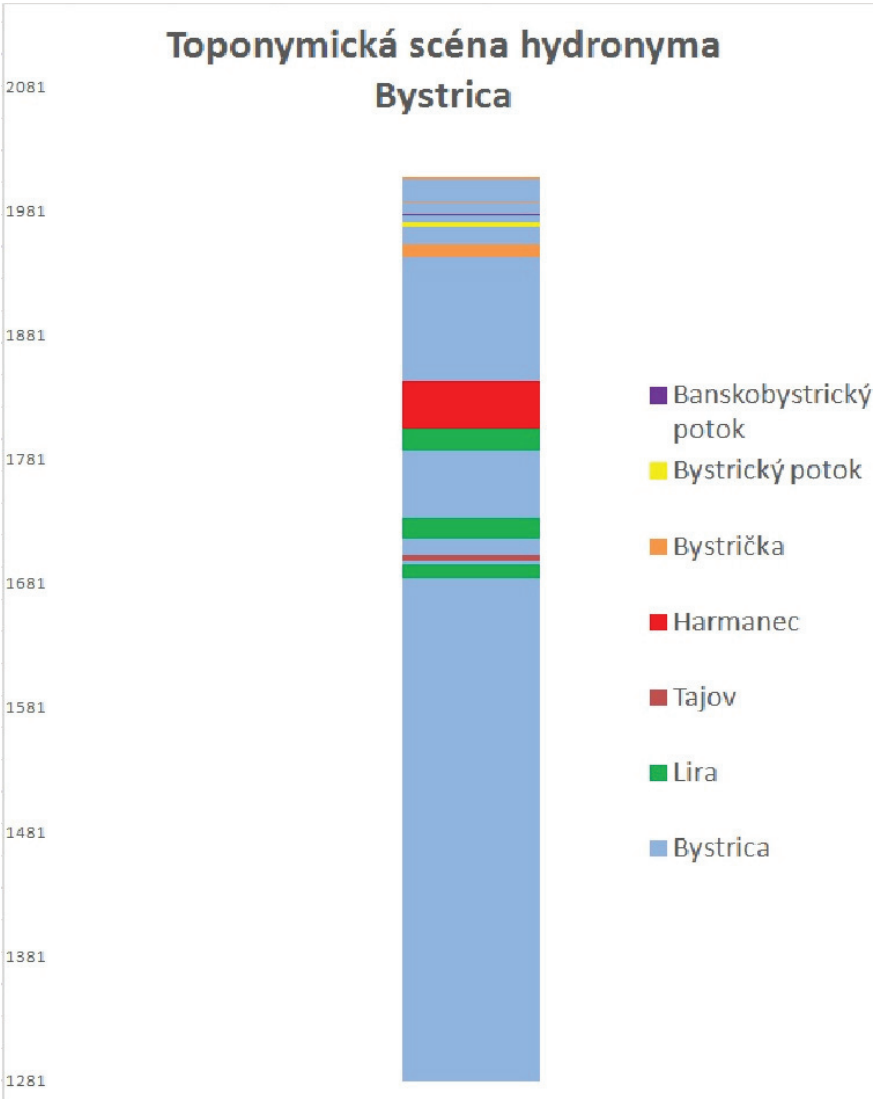

Príloha č. 7: Toponymická scéna hydronyma Bystrica

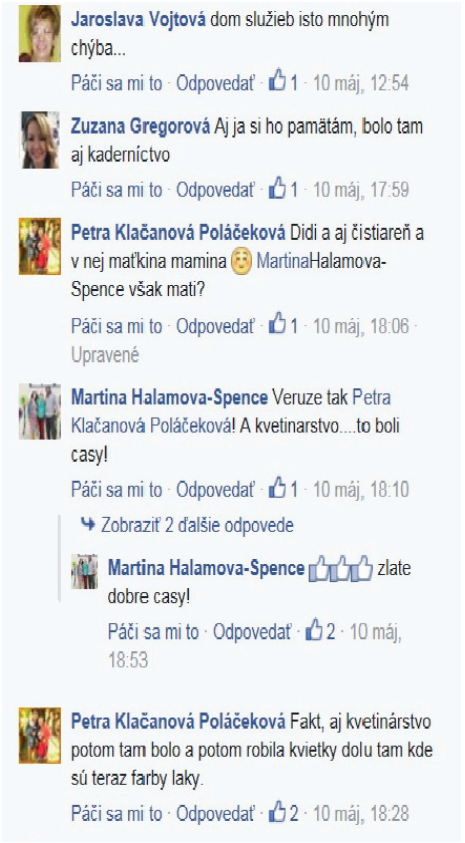

Príloha č. 8: Spomienky používateľov sociálnej siete na pôvodné onymické body Turčianskych Teplíc

Marian Repa je to krasna budova, ale bude si ziadat znacnu opravu, takze sa obavam, ze sa nenajde nik, kto by v TT za nu vysolil pol mega. Skonci ako byvala ludova skola umenia/ ex- hotel "Royal"/textil Zubekova - ktora je uz 20 rokov prazdna a chatra

13. marec 2013, 0:51 · Páči sa mi to · 3

Miloslav Leporis Byvala LŠU bola hotelom?I To som netusil. I ked to rozmiestnenie tried by tomu nasvedcovalo.

13. marec 2013, 8:24 · Páči sa mi to

Marian Repa uz par rokov zbieram pohladnice TT a na jednej bol velky napis HOTEL ROYAL - za 1. republiky ho prevadzkoval isty p. KUPCEK - mam dokonca jeho vizitku. Asi dva domy od toho hotela byvala moja pra-prateta - Milka Rusnakova, krajcirka, ktora tam mala benzinovu pumpu APOLLO - reklamny stit vidno aj na tej pohladnici

13. marec 2013, 11:08 · Páči sa mi to · 3

Monilik Letrichová ano Marian suhlasim s Vami

Zobraziť preklad

29. jún 2013, 21:17 · Páči sa mi to

Ľudmila Balková Jéj,náš privát. Bývala som tam počas štúdia na PGŠ, najkrajšie 2 roky, u uja Michala Palčeka,(bol krajčír, ale to bola stará škola galantnosti a úctivého správania).Áno, býval tam aj jeho zať Štálik s rodinou.Chvíle strávené v tomto dome sú pre mňa nezabudnuteľné.

29. november 2013, 21:25 · Páči sa mi to · 1

Kačenka Tish Mortyša Veru pan ucitel Stalik rad chalanov tahal za usiska a fackoval.....ale mne sa tam pacilo bol a je to pekny dom neviem ale potom si tam pamatam ze tam bola ocna optika

Príloha č. 9: Spomienky používateľov sociálnej siete na pôvodné onymické body Turčianskych Teplíc

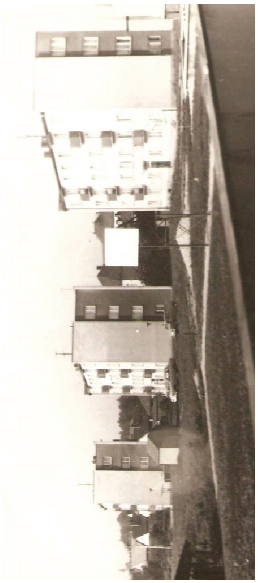

Iveta Ivuš Zonová to sú tie až za čínskym múrom však

Páči sa mi to · Odpovedať · 21. december 2015, 15:55

Turčianske Teplice na dobových fotografiách áno

Páči sa mi to · Odpovedať · 1 · 21. december 2015, 15:55

Iveta Ivuš Zonová tak to nestál ešte ani Lesník

Páči sa mi to · Odpovedať · 21. december 2015, 15:56

Turčianske Teplice na dobových fotografiách vtedy už stál, mám fotografiu aj s Lesníkom z toho obdobia, keď boli aj bytovky

Páči sa mi to · Odpovedať · 1 · 21. december 2015, 15:58 · Upravené

Komentár bol skrytý.
Znova ukázať · Nahlásiť · Blokovať Petra · Give Petra feedback

Odpovedať...

Danica Ráchelová Lesník sa staval až po nich, bývala som tam

Páči sa mi to · Odpovedať · 21. december 2015, 17:17

Daniela Lackovičová Ja som vyrastala hneď v tejto prvej,bolo tam super

Páči sa mi to · Odpovedať · 1 · 21. december 2015, 17:41

Príloha č. 10: Spomienky používateľov sociálnej siete na pôvodné onymické body Turčianskych Teplíc

Peter Leitmann no vedľajšia budova, ten veľký ošarpaný múr, tam bola Slovenská sporiteľňa, ale hneď prvý obchod bol obchod s metrovým textilom

17. február 2010, 9:10 · Páči sa mi to

Ludovit Lettrich Vedľajšia budova tzv múr to bol obchod Khona a budova vedľa cukrarne ,kde bola Slov.kniha ja si ešte pamatam,že tam bolo holičstvo J.Pavlík(otec Ivana Pavlíka)

6. apríl 2011, 12:01 · Páči sa mi to · 3

Marian Agrikola Cukrárstvo "RÁC"

12. február 2013, 20:16 · Páči sa mi to · 2

Danica Jančaríková hmmm ... skvelé zákusky tam mali

9. marec 2013, 16:29 · Páči sa mi to · 1

Monilik Letrichová a cukraren

Zobraziť preklad

29. jún 2013, 21:18 · Páči sa mi to

Andrea Výbošťoková nielen zákusky,ale aj zmrzlinu a dalo sa sedieť aj vonku

21. november 2013, 14:53 · Páči sa mi to · 1

Tatiana Toraňová Do tej cukrarne som chodila na šlahačku s jagodami a robila tam dcera pana Lansgfelda ktory piekol chlieb.

9. október 2015, 22:39 · Páči sa mi to · 1

Príloha č. 11: Spomienky používateľov sociálnej siete na pôvodné onymické body Turčianskych Teplíc

Názov: Všeobecnolingvistické aspekty onymie
(Z problematiky onymického komunikačného registra)

Autor: doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD.
Recenzenti: prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc.
doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D.
Jazyková redaktorka: Mgr. Alexandra Chomová, PhD.
Obálka: Mgr. Slávka Kršková

Náklad: 100 výtlačkov
Rozsah: 146 strán
Formát: A5
Vydanie: Prvé
Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Tlač: EQUILIBRIA s.r.o., Košice

ISBN 978-80-557-1123-2
EAN 9788055711232

Všeobecnolingvistické aspekty onymie

Jaromír Krško

Monografia J. Krška je cenným a zaujímavým príspevkom k slovenskému sociolingvistickému mysleniu. Fundovane, na báze bohatej literatúry, teoretických prístupov a vlastných onomastických výskumov ukazuje na dynamické, sociálne podmienené fungovanie propriálnej slovnej zásoby. Sociálna dimenzia proprií je nevyhnutnou súčasťou ich existencie v jazykovom vedomí aj v jazykovej praxi každého jazykového spoločenstva. Monografia zároveň ukazuje na diferencovanosť spomínanej sociálnej dimenzie proprií – sociálna hodnota antroponým sa prejavuje ináč než sociálna hodnota toponým. V autorových výkladoch sa odráža aj nadstavbové, všeobecnolingvistické uvažovanie o podstate a fungovaní proprií a o viacdimenzionálnosti kontextu ich vedeckého skúmania.

z posudku prof. PhDr. Daniely Slančovej, CSc.

Způsob představení jednotlivých témat, snaha po zachování srozumitelnosti i při obsahové náročnosti sdělovaného a především výrazný teoretický záběr a akcentace aktuálních témat (registr, koncept jazykové krajiny apod.) činí z posuzované monografie významný příspěvek (minimálně ve středoevropském kontextu zásadní impulz) k diskuzi o současnému statusu („krize?“) a směřování onomastiky s akcentem na využití jejího mezioborového potenciálu (ve vztahu ke geografii, antropologii a především sociolingvistice). Téma proprií je začleněno do kontextu obecné jazykovědy a takovým způsobem je nejen nazíráno, ale i prezentováno.

z posudku doc. Mgr. Jaroslava Davida, Ph.D.

9 788055 711232

ISBN 978-80-557-1123-2

UNIVERSITAS MATTHIAE BELII

ERUDITIO MORES FUTURUM

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

FILOZOFICKÁ FAKULTA